

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Renata Tumelienė

Socialinio darbo studijų programa
Magistro darbas

Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, resocializacijos ypatumai

Darbo vadovė: Dr. Vitalija Lepeškienė

Vilnius 2007

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
1. TEORINĖ RESOCIALIZACIJOS ANALIZĖ.....	7
1.1. Resocializacijos samprata.....	7
1.2. Resocializacijos sampratos formavimasis.....	9
1.3. Istorinės resocializacijos ištakos	12
1.4. Resocializacijos tikslas ir priemonės.....	14
1.5. Resocializacijos teisinių pamatų formavimas Lietuvoje.....	18
1.6. Dabartinės resocializacijos veiksmingumas	20
1.7. Socialinių paslaugų suteikimas asmenims, nuteistiems laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams	22
1.8. Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, socialiniai ryšiai.....	24
1.9. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	26
2. TYRIMO METODIKA.....	28
2.1. Tiriamųjų atranka.....	28
2.2. Tyrimo metodai.....	29
2.3. Tyrimo eiga ir organizavimas.....	30
2.4. Duomenų analizės metodika.....	30
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	32
3.1. Kiekybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	32
3.2. Kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	46
3.2.1. Jono biografinis portretas.....	46
3.2.2. Žydrūno biografinis portretas.....	49
IŠVADOS.....	53
REKOMENDACIJOS.....	54
LITERATŪRA	55
PRIEDAI	

SANTRAUKA

„Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, resocializacijos ypatumai“

Pastaruoju metu Lietuvoje atliekama daug tyrimų, kuriais siekiama išsiaiškinti buvusių kalinių integracijos į visuomenę, socializacijos ir reabilitacijos problemas, bei alternatyvioms laisvės atėmimo priemonėms – probacijai¹ ir lygtinam paleidimui iš įkalinimo įstaigų. Tuo tarpu, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams asmenų, kuriems alternatyvios bausmės priemonės negali būti taikomos, resocializacijai dėmesio skiriama mažai. Ši problema turėtų būti aktuali visuomenei, nes kaip žinia, per ilgalaikę žmogaus izoliaciją prarandami socialiniai ryšiai bei įgūdžiai, tuo apsunkinant resocializacijos procesą.

Darbo tikslas – atskleisti ir išanalizuoti asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams resocializacijos ypatumus.

Tyrimo metu buvo derinami kiekybinio ir kokybinio tyrimų metodai. Taikant anketinės apklausos metodą buvo apklausta 40 asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems (virš 5 metų) terminams, kurie bausmę atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje – kalėjime. Tyrime dalyvavo įvairaus amžiaus, išsilavinimo ir šeimyninės padėties vyrai. Išanalizavus anketinės apklausos duomenis, paaiškėjo, jog didžioji dalis nuteistųjų atliekant laisvės atėmimo bausmę, glaudžiausius ryšius dažniausiai palaiko su tėvais (67 proc.). Savo santykius su kalėjimo administracija nuteistieji vadina vidutiniais (60 proc.). Tarp asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, populiariausia kompiuterinės informatikos programa (43 proc.). Net 40 procentų nuteistųjų visuomenei/kalėjimo administracijai siūlo didesnę dėmesį atkreipti į kultūrinių renginių ir kitų bendravimo formų organizavimą. Savo ateities perspektyvas nuteistieji vertina pozityviai – „viskas gerai, išsprendus tam tikrus sunkumus“ (72 proc.).

Kokybiniame tyrime – naratyviniame interviu – dalyvavo du asmenys. Pagal interviu medžiagą buvo sudaryti respondentų biografiniai portretai, kurie padėjo atskleisti esminius tipinės grupės atstovų resocializacijos ypatumus: socialinių ryšių išsaugojimo svarbą, bendravimo su „išoriniu“ pasauliu reikšmę, kalėjimo „vidinio“ gyvenimo subtilybių koregavimo būtinumą. Remiantis tyrimo rezultatais, galima daryti išvadą, kad asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, vienas iš svarbiausių resocializacijos ypatumų – jų socialinių ryšių bei įgūdžių išsaugojimas.

---

¹ probacijai - sąlyginis (lygtinis) bausmės vykdymo atidėjimas, Н.Крылова, А.Серебренникова. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Учебное пособие. – Москва, 1998 – С. 185.

SUMMARY

“Features of Resocialisation of Persons Sentenced to Long-Term Imprisonment”

Lately, many studies have been carried out in Lithuania aiming at finding out problems related to the integration of former prisoners into society, their socialisation and rehabilitation as well as alternative imprisonment measures, such as probation² and parole. Meanwhile, not much attention is given to the resocialisation of persons sentenced to long-term imprisonment not entitled to any of the alternative punishment measures. This issue should be very important for the society, as the long-term isolation of a person results in the loss of social relations and skills, thus making the resocialisation process much more difficult.

The objective of the Thesis is to describe and analyse the features of the resocialisation of persons sentenced to long-term imprisonment.

Both the quantitative and the qualitative methods of research have been used in the study. Questionnaires were completed by forty persons sentenced to long-term imprisonment (exceeding the term of 5 years) and serving their sentence in Lukiškės Remand Prison – Closed Prison. The study included men of different age, education and marital status. The analysis of the questionnaire results showed that the majority of the prisoners mostly maintained relations with their parents (67%) while serving their sentence. The prisoners describe their relationship with the Prison Administration as being “average” (60%). Computer informatics was the most popular programme among persons sentenced to long-term imprisonment (43%). As many as 40% of the prisoners suggest that the society / Prison Administration should pay more attention to the organisation of cultural events or other forms of communication. The prisoners are positive about their perspectives for the future: “All is well after certain difficulties are dealt with” (72%).

Two persons took part in the qualitative study (narrative interview). Based on the interview results biographical portraits of the respondents were developed, which helped disclose the key features of the resocialisation of the typical group, viz. the importance of preserving social relations, the significance of communicating with the “outer” world, the urgency to adjust the finer points of the “inner” prison life. Results of the study allow drawing the conclusion that the preservation of social relations and skills is one of the key socialisation features of persons sentenced to long-term imprisonment.

---

² Probation is a conditional (probationary) suspension of sentence, Н.Крылова, А.Серебренникова. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Учебное пособие. – Москва, 1998 – С. 185.

ĮVADAS

Neregėtai padidėjus nusikalstamumui, įniršę piliečiai tipiško nusikaltėlio portretą tapo vien tamsiomis spalvomis. Nors F. Dostojevskis pranašišškai rašė, kad „mes visi kalti dėl visko“, tačiau nūdienos pasaulyje ši nuostata radikaliai pasikeitė, nes kaltu laikomas tik tas asmuo, kuris pažeidė baudžiamąjį įstatymą. Tiesa, senovėje nusikaltėliai buvo skirstomi į dvi grupes: pagydomus ir nepagydomus, t.y. socialiai sergančius piliečius sergančioje visuomenėje. Taigi, atrodytų, to meto žmonės nusikaltimą laikė nelaime, o nusikaltėlius – nelaimingaisiais.

Šiandien laisvės atėmimo bausmė tai – nusikaltimą padariusio asmens izoliacija pagal įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, patalpinant jį tam tikram laikotarpiui į specialią valstybinę įstaigą, *siekiant jo pataisymo tikslo*.

Nors bausmė traktuojama įvairiai: -tai visuomenės saugumo priemonė, -tai žala, skiriama teisėjo pagal baudžiamąjį įstatymą už padarytą nusikaltimą atsižvelgiant į kaltės laipsnį, -tai prievartos priemonė, taikoma valstybės vardu pagal teismo nuosprendį asmeniui, padariusiam nusikaltimą, -tai teismo skiriama valstybės prievartos priemonė, taikoma asmeniui, padariusiam nusikaltimą, ir sudaranti jam tam tikrus suvaržymus bei išreiškianti valstybės vardu nusikaltusiojo ir jo padarytos veikos pasmerkimą; dauguma nurodo, kad bausmė yra *prievartos priemonė*.

Mūsų laikais esančiųjų įkalinimo įstaigose resocializacijos sėkmė priklauso nuo to, kaip sprendžiamos įvairios psichologinės problemos, kurias sukelia nuteistųjų izoliacija. Pirmiausiai minėtinas stresas, kuris aštrina ir sukelia naujų psichologinių problemų. Išėinančių į laisvę asmenų laukia įvairūs sunkumai, pasikeitusios gyvenimo aplinkybės. Kalėjime įgyta patirtis netinka laisvėje, baugina aplinkinius. Neigiamas visuomenės požiūris, buities sunkumai dar labiau klibina ir taip ne itin stabilią asmens vidinę pusiausvyrą. Išspręsti, kad ir menkiausią kasdieninį klausimą laisvėje, reikia pastangų ir atsakomybės, nuo kurių lengvai atpratina gyvenimas „anapus sienos“. Taigi, *nuteistųjų praktinė resocializacijos problema* tiesiogiai susijusi ir su psichologinėmis problemomis. Kiekvienas doras pilietis gali ir turi kelti sau klausimą – *kas ir kaip spręs šias problemas?*

Darbo objektas – asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, resocializacijos ypatumai.

Darbo tikslas – atskleisti ir išanalizuoti asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmė ilgiam terminams resocializacijos ypatumus.

Darbo uždaviniai:

- Išnagrinėti istorines resocializacijos ištakas bei teisinius pamatus;
- Atskleisti esminius asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmė, resocializacijos tikslus ir principus;
- Išanalizuoti šiuo metu nuteistiesiems vykdomos resocializacijos veiksmingumą (efektyvumą).

Tyrimo metodai. Tyrime buvo derinami kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodai. Anketinės apklausos pagalba siekiama išsiaiškinti respondentų asmeninių perspektyvų suvokimą, savęs vertinimą, psichologinio ryšio su artimaisiais lygį, ryšių su įkalinimo įstaigos darbuotojais lygmenį, visuomenės nuomonės nuteistiesiems poveikį.

Naratyvinio interviu tikslas - įsigilinti į kalinių rūpesčių esmę, papasakotų išgyvenimų prasmę, geriau suprasti asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmė, tarpusavio santykius. Siekiama išsiaiškinti respondentams stingančios pagalbos poreikius bei lūkesčius.

Teorinė ir praktinė tyrimo reikšmė. Tyrimu atskleistas vaizdas galėtų padėti organizuojant, efektyvinant nuteistų asmenų resocializaciją ir sprendžiant su ja susijusias problemas bei plėsti ne tik bausmę vykdančią, bet ir kompensacinę (atstatomąją) kalėjimo funkciją.

1. TEORINĖ RESOCIALIZACIJOS ANALIZĖ

1. 1. Resocializacijos samprata

Socializacija - žmogaus vystimasis per visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūrinių vertybių perėmimo procesas, taip pat savęs tobulinimas ir realizavimas toje visuomenėje, kuriai jis priklauso.

Re...- veiksmo atnaujinimas arba pasikartojimas.

Resocializacija (Tarptautinių žodžių žodynas, 1969, p. 643, 704) - socialinio statuso ir vertingumo grąžinimas praradus aplinkos socialinį pasitikėjimą.

Lietuvos penitencinėse įstaigose resocializacija traktuojama kaip:

- kalinių įdarbinimas;
- nuteistųjų mokymas;
- teisinė ir psichologinė pagalba;
- pagalba atlikusiems bausmes (Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo nuostatai).

Panevėžio pataisos namai laiko savo pareiga „sudaryti optimalias psichologines sąlygas kiekvienam nuteistajam bausmės atlikimo laikotarpiu, pozityvia prasme koreguoti atskiras charakterio bei asmenybės savybes, formuoti nuteistųjų įsidarbinimo bei mokslo siekimo motyvus, formuoti kalinčiųjų socialius gyvenimo laisvėje motyvus, vadovautis programa, skirta nepilnamečiams nuteistiesiems, apimančia bendravimo psichologijos aspektus, darbo terapiją, agresijos, autoagresijos ir suicido prevenciją“ (Esminiai socialinio – psichologinio darbo aspektai).

Rusijos kalėjimų socialinės tarnybos nurodo tokias savo darbo pagrindines kryptis:

- užsienio nuteistųjų konsultavimas;
- konsultavimas šeimos klausimais;
- darbas su nuteistųjų ieškiniiais;

- socialinis treningas;
- darbas su nuteistaisiais narkomanais;
- socialinė terapija (Андреев Н.А. и др., 31-37 p.).

Latvijos įkalinimo įstaigose orientuojamasi į tokius resocializacijos principus:

- kalėjimuose įvesti nuteistiesiems prieinamas juridines konsultacijas;
- organizuoti laisvą priėjimą prie Latvijos Respublikos įstatymų ir kitų normatyvinių aktų;
- suteikti sąlygas penitencinių įstaigų darbuotojams kultūrinės, psichologinės ir pedagoginės kompetencijos augimui;
- atsisakyti (...) cenzūros ant nuteistųjų laiškų vokų;
- sumažinti apribojimus nuteistųjų trumpalaikiams pasimatymams;
- suteikti galimybę nuteistiesiems reguliariai susitikti su įvairių religinių konfesijų atstovais;
- organizuoti kalėjimo reabilitacijos tarnyboms anketinės apklausos ir testų sistemą, nuteistųjų savęs vertinimo ir gyvenimo prioritetų nustatymui, kuri teigiamai veiktų reabilitacinių programų, skirtų nuteistųjų vystimosi ir kompetencijos kėlimui, tobulinimui;
- sumažinti nuteistųjų būriuose skaičių iki 10-20 žmonių;
- į kameras netalpinti pirmą kartą nuteistųjų kartu su asmenimis, turinčiais nevienkartinę patirtį (Особенности ресоциализации лиц, отбывающих наказание в тюрьме).

Kalinių resocializacija yra procesas, kuris gali baigtis sėkmingai arba nesėkmingai. Tipizuotai adaptacijos rezultatus galima apibrėžti kaip integraciją, marginalizaciją ir deintegraciją. Tačiau, kaip ir bet koks socialinis reiškiny, adaptacijos rezultatas ar tipas nėra galutinis ir nekintantis faktas: individas gali išgyventi skirtingus adaptacijos tipus. Kiekvienu atveju pageidautina, kad nebūtų perėjimo iš integracijos į deintegraciją, tačiau kalinių atveju taip pasitaiko. Pavykusia adaptacijos forma galima laikyti *integraciją*: integracija įvyksta tada, kai individas pasiekia tokį socialinį statusą, kokio trokšta, individo teistumas visuomenės akyse tarsi išnyksta, individas ir visuomenė ištrina šį faktą. Integracija priklauso nuo dviejų faktorių: individo

motyvacijos ir visuomenės požiūrio; tam, kad integracija pavyktų, visuomenė turi sudaryti kuo palankiausias sąlygas integracijai.

Tuo tarpu visuomenė ne visada sudaro šias sąlygas. Dažniausiai žmonės bijo „...net ranką ištiesti, juk nusikaltėlis – jau ne žmogus, paleis žarnas nė nemirktelėjęs...“, arba apie grįžusius iš kalėjimo sako: „...grįžo jau ne tas. Tik kaukė likusi, o viduje viskas sujaukta, pakrikusi psichika, be to, dar narkotėlė, išvis negalėjo įsigyventi laisvėje. Žodžiu, ką blogiausia zona galėjo duoti, tą jis kaip kempinė sugėrė... Dvasinė erozija... Taip kalbantys ir mąstantys žmonės sterilūs, apsimeta, jog kalba apie kalėjimą, kaip apie visiškai suprantamą dalyką, o iš tikrųjų šlykštisi, lyg matytų vien utėles ir iš bado sužvėrėjusius zekus. Jie trokšta numirti to nepatyrę, ir niekada jiems nerūpės žmogus, nusiritęs nuo gyvenimo bangos“ (Kalėda E., 2001, 57, 120, 179 p.).

Rašytojai taip pat neslepia, kad savo kūrinijų veikėjams turėjo, bent jau pirminę, neigiamą nuostatą. Čepaitė prisipažįsta, kad „kalėjimas man buvo nereali, abstrakti erdvė. Už įstatymo ribos. Apskritai – už ribos. Neatrodė, kad nuteistieji gali būti verti dėmesio žmonės. Ne žudikai, o žmonės, kurie nužudė, ne plėšikai, o žmonės, kurie pavogė ar apiplėšė. Pavadinęs nusikaltėlių žmogum rizikuoja gauti į galvą. Pirmiausia nuo tų, kurie telpa į įstatymo rėmus. Kaip ir daugeliui, nuteistųjų egzistavimą man sekėsi ignoruoti. Taip elgiasi kiekvienas su jam nemaloniais dalykais. Nugrūda į pasąmonę. Po kurią vėliau kapstytis toks pat malonumas, kaip po gerokai pastovėjusią šiukšliadėžę“ (Čepaitė I., 2005, 8 p.).

1. 2. Resocializacijos sampratos formavimasis

Paskutinio dešimtmečio laikotarpiu, mokslas apie žmogaus individualumą ir jo, kaip asmenybės, vystimosi raidą, ganėtinai išaugo socialinių mokslų lygmenyje. Tai ypatingai jaučiama postsovietinės grandies šalyse, tame tarpe ir Lietuvoje.

Totalitarizmo sąlygomis žmogaus individualumo sąvoka praktiškai buvo „tabu“. Žmogaus, kaip asmenybės, prigimties, psichologinės, neabejotinai ir socialinės savybės buvo kategoriškai ignoruojamos ir fundamentaliai nepriimtinos daugelyje socialinių mokslų. Esamu laikotarpiu žmogaus individualybę nagrinėja pedagogikos, psichologijos, filosofijos, sociologijos, psichiatrijos, o dažnai ir tikslųjų mokslų šakos.

Asmenybės individualumo problema ypatingai aktuali teisinės veiklos plotmėje, konkrečiai – bausmių vykdymo struktūroje. Požiūris į žmogų, kaip unikalią ir nepakartojamą asmenybę, pozityvia prasme, yra vienas esminių įstatymui nusižengusio individo resocializacijos sėkmingo proceso faktorių. Šiame aspekte žmogus suvokiamas kaip unikali, atvira, aktyvi ir

ambivalentiška sistema, tam tikrose sąlygose ir tam tikroje aplinkoje išskirtinai mąstanti ir besielgianti tiek pozityvia, tiek ir negatyvia prasme.

Bausmei, kaip bendrinei sąvokai šiuo atveju, turėtų būti keliamas tik vienas tikslas – individuali prevencija, t.y. siekimas, kad nusikaltimą padaręs asmuo, atlikęs bausmę, nebedarytų naujų nusikaltimų.

„1772 metais teismas nusprendė, kad tarnaiti iš Kamblė miesto, nužudžiusiai savo šeimninę, turi būti suręstos kartuvės, jų papėdėje turi stovėti tas pats krėslas, kuriame sėdėjo jos šeimninė Zalen, kai įvyko žmogžudystė; ją ten pasodinus, egzекutorius turi nupjauti jai plaštaką ir jos akivaizdoje įmesti į ugnį, po to nedelsdamas suduoti keturis kartus su kapokle, kuria ji nužudė šeimninę. Tai padarius, ji turi būti pakabinta kartuvėse ir smaugiama tol, kol apleis gyvybę. Po dviejų valandų jos kūną reikia nukabinti ir atskirti nuo jo galvą kartuvių papėdėje ant ešafoto su ta pačia kapokle, kuria ji nužudė savo šeimninę, ir tą galvą iškelti ant dvidešimties pėdų aukščio kuolo už Kamblė vartų netoli nuo kelio, vedančio į Duė, o likusį kūną įkišti į maišą ir užkasti šalia to kuolo dešimties pėdų gylyje“. (Foucault M., 1998, 57 p.)

Prieš porą šimtmečių sunku būtų buvę net įsivaizduoti, kad Europos valstybėse radikaliai pasikeis valdžios elgesys su žmonėmis, pažeidusiais galiojančius įstatymus. Viešas egzекucijas, pasmerkimą, kankinimus, prievartinį darbą XXI amžiuje pakeitė humanistinės strategijos ir projektai: nuteistiesiems sudaromos galimybės lavintis, leidžiama savanoriškai pasirinkti užimtumo programas.

Kai kuriems žmonėms sunku suprasti, kodėl su nuteistaisiais turi būti elgiamasi švelniai ir pagarbiai – juk tai asmenys, kurie parodė nepagarbą visuomenės vertybėms. Kai kurie tvirtina, jog visuomenei būtų naudingiau, jeigu grįžtume prie griežtesnių elgesio su nuteistaisiais standartų – tuomet žmogus, planuojantis nusikaltimą, pirmiausia pagalvotų apie pasekmes (prievartinį darbą ir pan.), kurias gali patirti dėl savo veiksmų. Vis dėlto toks požiūris Europoje – jau istorija, praeitas etapas – ir ne todėl, kad XXI amžiaus Europa – humanistų, pacifistinių idėjų buveinė. Griežto elgesio su nuteistaisiais strategija tiesiog nepasitvirtino. XIX amžiaus pradžios nusikalstamumo analizė stulbina griežto poveikio nutiestiesiems neveiksmingumu: „nors disponuojama tokiomis represijos priemonėmis kaip ešafotas, geležinis antkaklis, katorgos, nusikaltimų nemažėja; recidyvų kreivė užuot leidusi kyla“ (Foucault M., 1998, 313 p.)

Prieš nusikalsdamas ir prieš nuteisiamas, asmuo buvo eilinis pilietis, turintis visas piliečio teises ir pareigas. Nusikaltusį pilietį nuteisia teismas ir jo teisės yra smarkiai apribojamos. Atlikęs bausmę, asmuo teoriškai tampa tuo pačiu eiliniu piliečiu, kaip ir prieš paskelbiant teismo

nuosprendį, kadangi jis jau atliko bausmę, kitaip sakant, išpirko savo kaltę prieš visuomenę. Tačiau praktiškai išėjusio kalinio psichologinė, socialinė, kultūrinė ir ekonominė padėtis dažniausiai gerokai skiriasi nuo tos, kokią jis turėjo prieš patekdamas į kalėjimą. Išėjęs į laisvę, kalinys patenka į ganėtinai nepalankiai jo atžvilgiu nusiteikusią aplinką. Kalinys dėl įvairių priežasčių sunkiai adaptuojasi visuomenėje.

Jau XIX amžiaus autoriai analizavo elgesio su nuteistaisiais strategijas: „neteisybės jausmas, kurį patiria kalinys, gali būti viena iš nevaldomo elgesio priežasčių; patyręs įstatymo nenumatytas kančias, jis pasiduoda išsiūčiui prieš visa, kas jį supa; visuose valdžios atstovuose jis mato budelius; nebetiki savo kaltumu, pats apkaltina teisingumą“ (cituojama Diržytė A.) iš istorijos galima pasimokyti, kad bausmių vykdyme agresyvumas nuteistųjų atžvilgiu nepaskatina pozityvių pokyčių, „neišgydo“ nusikalstamumo. Bet ar galima teigti, jog humanistiniai projektai – tokie kaip kognityvinių įgūdžių ugdymo programos nuteistiesiems – panacėja, kuri išgelbės civilizuotas visuomenes nuo kriminalinės destrukcijos?

2004 metais Jungtinės Karalystės Tyrimų, plėtros ir statistikos departamentas (angl., Research, Development and Statistics Directorate) paskelbė išpūdingus 2002-2003 m. nuteistųjų ugdymo programų analizės rezultatus: grupėje, kuri dalyvavo kognityvinių įgūdžių ugdymo programoje, recidyvų skaičius sumažėjo net 14 procentų, tai yra buvo atlikta apie 21 000 nusikaltimų prevencija. Tai reiškia, jog bausmių vykdymo procese pavyko įgyvendinti pagrindinį visuomenės interesą – nuteistojo korekciją, sumažinant pavojingumą visuomenei ir paskatinant pozityvius elgesio pokyčius (Diržytė A.)

XXI amžiuje laisvės atėmimo vietos Lietuvoje jau vadinamos ne *kalinimo*, bet *pataisos* įstaigomis, vadinasi, pagrindinis jų tikslas – paskatinti nuteistojo keitimąsi, galimybę atkurti ir išlaikyti darną su savimi, aplinka, Aukščiausiuoju. Šio pasikeitimo paskirtis – padėti tai pasiekti, remiantis užsienio šalių moksliniais tyrimais ir „geros praktikos“ pavyzdžiais. O tai reikalauja iš specialistų geranoriškumo nuteistųjų atžvilgiu, tikėjimo jų pasikeitimu ir psichologijos žinių – tai pagrindinės sąlygos, siekiant paskatinti pokyčius nuteistųjų elgesyje ir norą pradėti gyventi iš naujo.

Nuteistasis – asmuo, kuris dėl įvairių psichologinių priežasčių nesuprato savo veiksmų moralinės prasmės, padarė klaidą ir gavo gyvenimo pamoką. Ar jis pasimokys iš patirties, pasikeis, pradės iš naujo, priklauso ne tik nuo jo paties psichologinio subrendimo, bet ir „reikšmingų kitų“, kurie bus šalia, mėginant suprasti, kas vyksta. Žmogaus keitimasis – sudėtingas procesas, ir specialistai, dirbantys su nuteistaisiais bei dalyvaujantys šiame procese, turi ypatingą misiją. Šios

misijos vykdymas kai kuriems gali atrodyti keliantis neviltį – tarsi „Sizifo darbas“, mėginant užridenti akmenį į kalno viršūnę iš naujo ir iš naujo. Dirbti su nuteistaisiais ugdomąjį darbą sugeba tik patys stipriausieji, ir jų išstvermingos pastangos bei tikėjimas geru rezultatu atneša visuomenei bei patiems nuteistiesiems neįkainojamą – didesnio saugumo ir geresnės gyvenimo kokybės – naudą.

1. 3.   Istorinės resocializacijos ištakos

Laisvės atėmimo pagrindinį turinį sudaro nuteistojo izoliacija nuo visuomenės, jo patalpavimo į kalėjimą keliu. Kolonijos pagal režimus, skirstomos į bendrojo, sustiprinto ir griežto režimo. Į kokio režimo koloniją pateks nuteistasis, priklauso nuo nusikaltimo laipsnio ir sąlygoja laisvės atėmimo laikotarpį, o taip pat užtikrina *visuomenės saugumą*. Bet ar saugiai jaučiasi pats, nuo visuomenės izoliuotasis, asmuo? – tai jau visiškai kitas klausimas.

Jeigu kaliniai yra laikomi tam tikra socialine grupe, tai neišvengiamai jie ir sukelia, ir patys patiria socialines problemas. Kalinių adaptacijos problemų ištakos prasideda jau nuo nusikaltimo įvykdymo. Įvykdę nusikaltimą asmenys dažniausiai yra nuteisiami ir įkalinami tam tikram laikui, kad atliktų bausmę, kurią skyrė teismas už nusikaltimo įvykdymą.

Laisvės atėmimo (įkalinimo) bausmė kryptingai taikoma ne taip seniai, kaip dažnai galvojama. Kalėjimas tapo svarbiu baudžiamosios sistemos įrankiu tik tada, kai bausmės skyrimo teisę perėmė valstybė. Pavyzdžiui, Lietuvoje pirmą kartą laisvės atėmimo bausmė, kurios tikslas - įbauginti nusikaltėlių, atbaidyti jų nuo naujų nusikaltimų, buvo paminėta I Statute (1529 m.), tačiau nebuvo reglamentuota, kaip vykdomas laisvės atėmimas. Tik III Statute (1588 m.) atsirado kalėjimų sistemos iliustracija. Būtent kalėjimų sistema turėjo tapti kryptingo laisvės atėmimo bausmės taikymo garantu. Tačiau istoriniai šaltiniai nurodo, jog dar XIX amžiaus baudžiamojoje praktikoje vyravo fizinės bausmės. Tuo metu vykdoma nauja kalėjimų veiklos organizacija siekė, kad bausmės tikslu taptų ne nusikaltėlio fizinės kančios, o asmens elgesio drausminimas, pradėta akcentuoti *perauklėjimo funkcija*. Tačiau tiek XIX amžiaus pirmoje, tiek antroje pusėje Lietuvos kalėjimai gąsdino ir baugino potencialius nusikaltėlius, tačiau perauklėti nepajėgė t.y. *neatliko* svarbiausios nusikaltėlių *resocializacijos funkcijos*. Taigi jau nuo pat įkalinimo įstaigų atsiradimo iškilė aštri siekių, įkūnyto pačioje kalėjimo idėjoje, bei realaus kalėjimų funkcionavimo prieštara. Neįtikėtina, tačiau šios prieštaros aktualumas neišblėso iki šių dienų (Piliponytė J.).

Vienas pirmųjų kalėjimų vyrams (kuchthauzas), primenančių šiuolaikinius, pradėjo veikti 1595 m. Amsterdame; ten pat po metų buvo atidaryta ir analogiška įstaiga moterims. Šiuose kalėjimuose kaliniai buvo laikomi nedidelėmis grupėmis bendrose patalpose. Jie turėjo asmeninę miegamąją vietą su patalyne, buvo reguliariai maitinami. Nuteistieji dirbdavo, už darbą gaudavo nedidelį atlyginimą. Kalinimo režimas buvo paremtas bauginimu, todėl nuteistiesiems taikomų nuobaudų sąrašė buvo plakimas, maisto normos sumažinimas, patalpinimas į karcerį ir laisvės atėmimo bausmės termino pratęsimas. Antra vertus, šiose įstaigose nuteistieji buvo mokomi rašto ir matematikos, o tarp kalėjimo pareigūnų buvo gydytojas ir dvasininkas (Švedas G., 2003, 86 p.).

Progresyvioji kalinimo sistema Lietuvos kalėjimuose pradėta taikyti nuo 1932 metų birželio 14 dienos, paskelbus teisingumo ministro „Aplinkraščių namams suimtiesiems Nr.118“ bei jo patvirtintas „Valsčių areštinių taisykles“. Būtina pažymėti, kad XX a. ketvirtajame dešimtmetyje nemažai Europos ir kitų valstybių (Italijos, Vokietijos, Rusijos, Japonijos, Latvijos) įstatymuose įtvirtino progresyviąją kalinimo sistemą. Šie įstatymai reglamentavo kalinių klasifikavimo pagrindus ir tvarką, kalinimo sistemos principus ir jų taikymo tvarką, kalinių darbą ir atlyginimo tvarką, akcentavo paleistųjų iš kalėjimų asmenų socialinės globos ir priežiūros svarbą.

To meto spaudoje kalėjimų veikla vertinama gana pesimistiškai. Kritiniai straipsniai analizavo silpniausias kalėjimų veiklos sferas: kalinių darbą, nereikalingus režimo draudimus, kalinių švietimą ir auklėjamąjį darbą, personalo rengimą. Taip pat pabrėžiamas labai brangus kalėjimų sistemos išlaikymas bei kalėjimų perpildymas.

Egzistuoja kelios bausmės teorijos. Pirmoji ir seniausia – atpildo teorija, interpretuojanti bausmę kaip atpildą už padarytą nusikaltimą. Jos šaknys – bendruomenės ar visuomenės kerštas, kurio esmė apibūdinama taisykle „dantis už dantį, akis už akį“. Iš utilitarinės krypties atstovų paminėtinas J. Pašukanis, iškėlęs įdomią hipotezę, kad bausmė yra mainų aktas tarp nusikaltimą padariusio asmens ir visuomenės. Bausmė tapo mainų aktu, kai mainai tapo žmonių tarpusavio santykių taisykle. Įbauginimo teorijos atstovas J. Bentamas teigė, jog bausme reikia įbauginti asmenį, kad jis daugiau nedarytų nusikaltimų.

Pati naujausia – rehabilitacijos teorija. „Nusikaltėlio pataisymo“ terminą pirmasis pavartojo vokiečių mokslininkas V. Štelceris XIX a. pabaigoje. Šios teorijos esmę sudaro nuostata, jog asmenį, padariusį nusikaltimą, galima ir reikia paveikti, kad jis daugiau nebeusikalstų. Ši teorija, skirtingai nuo kitų, pripažįsta tik pozityvų poveikį: psichologinę terapiją, švietimą bei profesinį parengimą, nuteistųjų auklėjimą ir darbą (Blaževičius J. ir kt., 2004, 13-14 p.). „Naujos socialinės gynos“ teorijos atstovas M. Anselis, kritikuodamas atpildo ir nesureikšmindamas

įbauginimo teorijos, daugiausia dėmesio suteikia resocializacijai. Bausmei suteikiama resocializacinė funkcija, kuri turi įtikinti nusikaltėlį, kad nusikalstamas elgesys yra nepriimtinas ir jam pačiam, ir visuomenei. Kartu bausmė per resocializaciją turi apsaugoti nusikaltėlį nuo kitų nusikaltimų padarymo, taip pat nuo tų negatyvių pasekmių, kurias sukelia bausmė. Resocializacija suprantama kaip žmogaus prisitaikymo prie socialinio gyvenimo įgūdžių atstatymas. Jos metu žmogaus sąmonėje stengiamasi įtvirtinti tas vertybes ir elgesio taisykles, kurios leidžia derinti individo poreikius ir socialinės tvarkos reikalavimus (Švedas G., 2003, 73 p.).

Nors pati idėja, jog bausmė kartu yra tarsi ligos gydymas, labai išpopuliarėjo, tačiau nebuvo visuotino sutarimo, kaip įvardinti patį "gydymo" procesą. Šalia jau minėtos "pataisymo" sąvokos, vartoti "reabilitacijos", "korekcijos" ar net "reformacijos" terminai. XX amžiuje įsivyravo "resocializacijos" sąvoka. Plačiaja prasme *resocializacija* - tai keitimosi procesas, apimantis tiek elgesio, tiek pasaulėžiūros, tiek dorovinių nuostatų lygmenis. Resocializacijos sąvoka pabrėžia svarbų aspektą, dažnai paliekamą anapus akiračio, jei atliekantis bausmę individas yra tik „perkuriamas“ ar „perkeičiamas“ - nusikaltusio asmens grąžinimas į "normalią" socialinę tvarką reikalauja bendrų tiek pataisos įstaigos, tiek pačio nusikaltusio individo, pastangų.

Pabrėžtina, kad LR Bausmių vykdymo kodeksas (toliau BVK) nukreiptas tuo keliu, nes šio kodekso 1 straipsnis skelbia, jog „...bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis“ (Švedas G., 75 p.).

1. 4. Resocializacijos tikslas ir priemonės

Resocializacijos tikslas iš esmės aiškus - pakeisti individą arba, tiksliau, padėti jam keistis. Tačiau kaip siekiama resocializacijos? Verta pabrėžti, jog, didėjant asocialių asmenų skaičiui visuomenėje - alkoholikų, buvusių kalinių, narkomanų, bedarbių, sektantų, nelegalių profesijų atstovų - resocializacija, socialinė adaptacija tampa vis rimtesne, veiksmingos bei nuoseklios programos reikalaujančia užduotimi.

Tačiau yra labai įvairių nuomonių apie bausmės tikslą: vieni teigia, kad bausmės tikslas yra teisingumo atstatymas, nusikaltėlio nubaudimas, įbauginimas ir pozityvus poveikis nusikaltėliui; kiti nurodo atpildą, individualiąją ir bendrąją prevenciją, teigiamą poveikį nusikaltėliui; treči – tik *resocializacijos tikslą*.

Penitencinėse įstaigose resocializacijos ilgalaikis tikslas - rūpintis, kad nebūtų nusikalstama pakartotinai.

Pasak garsaus šio amžiaus norvegų kriminologo T.Mathieseno, esminiais resocializacijos elementais buvo ir išlieka *darbas, mokymas, moralinė įtaka* ir *disciplina*. Tačiau, nepaisant laikui atsparaus socializacijos tikslo, keičiantis istoriniam kontekstui, vykstant teisinėms, socialinėms, politinėms, ekonominėms reformoms, keičiasi ir minėtų resocializacijos komponentų hierarchija bei svarba. Tačiau, pasak norvegų kriminologo, visi šie elementai silpniau ar stipriau išreikšti išlieka bet kokiomis sąlygomis.

Nebandysime aprėpti visų minėtų resocializacijos elementų, bet susitelksime ties vienu - darbu, kuris yra seniausia resocializacijos priemonė, glaudžiai susijusia su kalėjimu, kaip pataisos darbų įstaigų, atsiradimu bei plėtra. Mūsų laikais darbas išlieka viena svarbiausių *resocializacijos* formų įkalinimo įstaigose bei vienu esminių *pakartotinos resocializacijos* veiksmų asmenims, išėjusiems į laisvę. Galima drąsiai tvirtinti, kad tiek pataisos įstaigų vadovų, tiek kalinių požiūris į darbą iškalbingai byloja apie įkalinimo įstaigų atliekamų funkcijų veiksmingumą.

Europos įkalinimo įstaigų taisyklėse teigiama, kad darbo organizavimas, darbo pobūdis ir metodai pataisos įstaigose turi atitikti panašaus darbo principus anapus kalėjimo sienų. Darbas turi padėti laisvės atėmimo vietoje esančiam žmogui pasiruošti gyvenimui laisvėje. Darbo metodai ir priemonės laisvės atėmimo įstaigose turi būti pritaikyti šiuolaikinėms sąlygoms, turi būti siekiama, kad įkalintas asmuo ne tik būtų "ištrauktas" iš savosios profesinės veiklos, bet galėtų įgyti ir naują kvalifikaciją. Nuteistasis turėtų galėti, atsižvelgiant į jo sugebėjimus ir pageidavimus, pasirinkti jam patinkančią veiklos sritį. Visomis šiomis priemonėmis siekiama ne tik išlaikyti įkalintą asmenį socialinės tvarkos dalimi, bet taip pat užtikrinti galimybę atlikus bausmę gauti darbą, atitinkantį asmens specialybę, sugebėjimus bei kvalifikaciją. Tai itin svarbu siekiant atitraukti žmogų nuo pakartotinių nusikaltimų (Европейские пенитенциарные правила).

Kai kurių užsienio valstybių praktika byloja, kad kalinių darbą naudojančios įmonės gana sėkmingai įtakoja jų perauklėjimą. Be to, šios įmonės dirba pelningai. Antai, vienas kalėjimų steigėjų tvirtina, kad valstybės, kuriose yra didelis nusikalstamumo lygis, priverstos ankščiau ar vėliau spęsti kalinių išlaikymo ir įdarbinimo problemas. Visiems gerai suprantama, kad įkalintųjų darbas visų pirma yra auklėjamoji priemonė. Nemažai garsių korporacijų gana sėkmingai investuoja į kalinių darbą naudojančias įmones (Абрамкин В., Чижев Ю.).

Tuo tarpu, dauguma nuteistųjų teigė, jog darbas laisvės atėmimo vietoje jiems pirmiausia yra pajamų šaltinis. Akivaizdu, jog daugumai nuteistųjų darbas tėra prievolė ar priemonė

užsidirbti, bet ne sudėtinė asmenybės sklaidos dalis. Kad darbas yra įdomus užsiėmimas, nurodė tik 13 procentų nuteistųjų (Statistikos departamentas, 2004). Taigi galima tvirtinti, kad darbas Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose neatlieka tokio vaidmens, kurio pagrindas - paveikti kalinį taip, kad jis pradėtų pozityviai žvelgti į darbą ar profesiją.

1991 m. liepos 12 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 234 „Dėl nuteistųjų darbo apmokėjimo sąlygų ir tvarkos“ skelbia, kad „kiekvienas nuteistasis privalo dirbti. Pataisos darbų įstaigos administracija turi užtikrinti, kad nuteistieji būtų įdarbinti, atsižvelgiant į jų sveikatos būklę ir, jeigu įmanoma - į turimą specialybę“. Nuteistiesiems, atliekantiems bausmę pataisos darbų įstaigoje, už darbą mokama pagal atlikto darbo kiekį ir kokybę, taikant patvirtintus tarifinius atlygius ir mėnesinius atlyginimus. Siekdama labiau sudominti nuteistuosius darbo rezultatais, pataisos darbų įstaiga turi teisę juos premijuoti iš dalies apmokėjimui skirtų lėšų ar likutinio pelno. Tačiau reali šių dienų užimtumo situacija Lietuvos pataisos darbų kolonijose labai skiriasi nuo įstatymo nuostatos. Prieš keletą metų Lietuvoje laisvės atėmimo vietose dirbo tik beveik kas penktas nuteistasis (21,9 %) (Statistikos departamentas, 2004).

Kalbant apie kiekvieno piliečio konstitucinę teisę į darbą ir valstybines užsiėmimo pasirinkimo garantijas pažymėtina, jog 1990 m. gruodžio 13 d. buvo priimtas, o 1996 m. vasario 1 d. pakeistas ir papildytas LR Bedarbių rėmimo įstatymas. Remiantis juo, savivaldybės darbo biržos teikimu kasmet darbdaviams nustato įdarbinimo arba darbo vietų skaičiaus steigimo kvotas iki 5 procentų bendrojo darbuotojų skaičiaus. Aštuntasis šio įstatymo straipsnis nurodo, jog papildomos užimtumo garantijos yra taikomos ir *asmenims, grįžusiems iš įkalinimo vietų*. Teisę gauti bedarbio pašalpą (15 straipsnis) turi bedarbiai, kurie neturėjo reikiamo valstybinio draudimo stažo dėl svarbių priežasčių (16 (1) straipsnis). Šiai asmenų grupei pagal įstatymą priklauso ir *asmenys, grįžę iš įkalinimo vietų*.

Tačiau yra ir kita šios problemos pusė. Dauguma buvusių kalinių darbo rinkoje yra pasyvūs, jie patys nesuinteresuoti dirbti. Daugelis jų nori susirasti nekvalifikuotą darbą, pvz., sargo ar krovėjo. Toks darbas nereikalauja specialių žinių, didesnės atsakomybės ir paprastai suvokiamas vien tik kaip priemonė išgyventi. Buvę kaliniai nepageidauja mokytis profesijos ar persikvalifikuoti, atsisako dalyvauti viešuosiuose ar remiamuose darbuose, grupinės paieškos programose, t.y. vengia dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos programose.

Tenka pripažinti, kad asmenys, grįžę iš įkalinimo vietų, registruojasi darbo biržoje daugiausia siekdami gauti bedarbio pašalpą arba policijai reikalaujant. 1997 metais 77 procentus buvusių kalinių teko išbraukti iš biržų įskaitos, nes jie paskirtu laiku neatvyko į darbo biržą. Tokie

pesimistiniai duomenys pateikiami 1998 m. Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos programoje.

Taip pat susiduriama su neigiamu daugelio darbdavių požiūriu į siūlomus įdarbinti grįžusius iš įkalnimo įstaigų asmenis. Be abejo, iš dalies šie asmenys patys formuoja neigiamą įvaizdį, t.y. pažeidinėja darbo drausmę, nekokybiškai atlieka darbus, padaro darbdaviams materialinių nuostolių. Tačiau daliai buvusių kalinių ypač reikalinga socialinė ir psichologinė pagalba, nes akivaizdu, jog patys savimi šie žmonės jau neįstengia pasirūpinti, dauguma jų turi rimtų sveikatos sutrikimų, yra giliai įklmpe į alkoholizmo ar narkomanijos liūną. Kiti yra pasiryžę nebekartoti praeities klaidų, tačiau, susidūrę su socialiniais bei ekonominiais sunkumais, patyrę neigiamų stereotipų poveikį, ryžtasi naujiems nusikaltimams (Piliponytė J.).

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šiuo metu yra nemažai valstybinių teisinių dokumentų, reglamentuojančių įvairias socialinės paramos sritis asmenims, grįžusiems iš įkalnimo įstaigų, kuriamos naujos programos, numatomi ir vykdomi eksperimentai. Tačiau vis dėl to *pastebimas nepakankamai efektyvus jų praktinis pritaikymas*, kurį iliustruoja pakartotinių nusikaltimų skaičiaus augimas bei kiti nusikaltimus apibūdinantys statistiniai rodikliai. Akivaizdu, jog labai mažas procentas žmonių, grįžusių iš įkalnimo vietų, yra įdarbinama valstybinės darbo biržos pagalba, įtraukiant į vertingą visuomenės gyvenimą.

Aišku, galima teigti, jog iniciatyvos imtis turi ir patys kaliniai. Jau minėjome, kad dalis nuteistųjų nenori dirbti įkalnimo įstaigose. Tačiau juk beveik keturi iš penkių įkalintųjų nori dirbti, bet ne visi gali gauti darbą. Šis darbo vietų trūkumas neabejotinai sustiprina kalinių darbinį pasyvumą (Piliponytė J.).

Deja, šioje situacijoje paaiškėja, jog valstybinių ir nevyriausybinų organizacijų, teikiančių pasiūlymus įstatymų leidėjams, siekiančių konkrečių baudžiamosios praktikos reformų, rengiančių diskusijas baudžiamosios sistemos klausimais, praktiškai nesigirdi. Tai savo ruožtu dar labiau komplikuoja susidariusią situaciją.

1. 5. Resocializacijos teisinių pamatų formavimas Lietuvoje

Sovietų Sąjungos laikotarpį Lietuvoje pirmiausiai charakterizuotų įstatymų deklaravimas, nes daugumą svarbiausių bausmės vykdymo aspektų reglamentavo Sovietų Sąjungos VRM norminiai aktai. Antra, nors buvo teigiama, kad laisvės atėmimas vykdomas progresyvosios kalnimo sistemos pagrindu, daugiausiai dėmesio buvo skiriama kalinių darbui. Sistema nebuvo vieninga ir logiškai išbandyta, o kai kurios idėjos realiame gyvenime buvo neatpažįstamai deformuotos.

1998 m. birželio 25 dieną LR Seimas patvirtino naujos redakcijos Teisinės sistemos reformos metmenis, kuriuose pirmą kartą buvo išdėstyti bausmių vykdymo sistemos reformos principai ir etapai, nustatytos esminės laisvės atėmimo vykdymo reformos gairės. Tačiau daugiausiai dėmesio buvo skirta kai kuriems laisvės atėmimo bausmės vykdymo aspektams: nuteistųjų klasifikavimui, nuteistųjų profesiniam rengimui ir mokymui, skatinimo priemonėms, taikomoms nuteistiesiems, Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų funkcijoms bei kompetencijai ir t.t. Remiantis Teisinės sistemos reformos metmenimis buvo parengti ir priimti Tarnybos Kalėjimų departamente prie Teisingumo ministerijos statuso patvirtinimo įstatymas, naujas Bausmių vykdymo kodeksas ir daug juose įgyvendinančių teisės aktų.

Supratimas, jog buvusių kalinius reikia ne tik kontroliuoti, bet ir integruoti į visuomenę atsirado tik prieš aštuonerius metus. Tuomet Lietuvos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl buvusių kalinių sociologinės ir psichologinės adaptacijos programos įgyvendinimo 1999-2003 m“. Įgyvendinant šią programą pagrindinis dėmesys buvo skiriamas buvusių kalinių mokymui ir įdarbinimui. Vėliau Vyriausybė parengė šios programos tęsinį – „Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 m. programą“. Viena iš šios programos priemonių – remti įvairių valstybės ir visuomeninių organizacijų projektus, skirtus nuteistų asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų socialinei reabilitacijai ir integracijai į visuomenę, sudaryti galimybę įsidarbinti bei gyventi savarankiškai.

2004 metų gegužės 24 dieną LR vyriausybės nutarimu Nr. 619 buvo patvirtinta įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004-2009 metų programa, kurios pagrindinis tikslas yra „iki 2010 metų rekonstruoti įkalinimo įstaigas, kad jos atitiktų Lietuvos higienos normų ir Europos kalnimo įstaigų taisyklių nustatytus reikalavimus, pagerinti įkalintų asmenų gyvenamąją aplinką, sveikatos priežiūrą, aprūpinti bausmių vykdymo institucijas ilgalaikiu

materialiuoju turtu“ (Įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004-2009 metų programa, 4 p.). Taigi, galima konstatuoti, jog valdžia atsižvelgė į jos Didenybės Švedijos karalienės Silvijos besilankiusios Lietuvoje 2002 metų rugsėjo mėnesį, kurio metu aplankė Lukiškių kalėjimo – izoliatoriaus nuteistuosius, žodžius: „Esu įsitikinusi, kad tai buvo labai geras sumanymas aplankyti nuteistuosius kalėti iki gyvos galvos. Svarbiausia priežastis, dėl kurios aš čia atvykau, buvo noras atkreipti dėmesį į kalėjimą ir tuo paaiškinti humaniško požiūrio į nuteistuosius svarbą Jūsų šalyje. Taip pat ir tie, kurie įvykdė sunkius nusikaltimus neturi būti atstumti ir užmiršti, nes jie irgi yra žmonės, o kaip man teko girdėti, Jūsų šalyje tai kartais pamirštama...“ (Lietuvos Žinios, 2002-10-17).

"Žmonės visur vienodi. Kiekviename iš mūsų slypi ir blogio, ir gėrio pradai. Niekada negali žinoti, kuris iš jų paims viršų. Kalėjimo žmonės gyvena kitokioje visuomenėje, kur yra savi įstatymai bei savi autoritetai, vadinasi, sava kova už išgyvenimą, kur vidinės stiprybės suteikia tikėjimas. Ant pareigūnų pečių gula didžiulė atsakomybė. Norėdamas kovoti už teisingumą, kovą turi pradėti nuo savęs, tad jiems, kaip ir kitoje barikadų pusėje esantiems kaliniams, dvasiniai ieškojimai taip pat artimi", — sako Lietuvos policijos kapelionas, kunigas Aušvydas Belickas (Savaitė, 2006-08-22).

LR Bausmių vykdymo kodekso norminės nuostatos, kiti poįstatyminiai aktai, reglamentuojantys nuteistųjų resocializacijos procesus; metodikos, apibrėžiančios ir detalizuojančios pastarųjų socialinės ir psichologinės rehabilitacijos kryptis, formas, metodus ir priemones apibendrintai nurodo bei normatyviniais aktais įtvirtina pagrindines nuteistų asmenų resocializacijos proceso idėjas institucinių struktūrų rėmuose. Problema išryškėja tame, jog šios idėjos yra standartizuotos ir nekonkretizuotos, o tuo pačiu neindividualizuotos. Mažai dėmesio skiriama taip vadinamam nuteistųjų subkultūros faktoriui, kuris iki šiolei aktualus laisvės atėmimo bausmių vykdymo institucijose ir kurį būtina eliminuoti. Tokiu būdu į resocializacijos procesus nuo nuteistojo individualybės bei jo specifinio išskirtinumo faktorių, mokliškai neapibrėžiant bei normatyviai neįtvirtinant įkalinto asmens individualumo svarbos, iškyla pavojus pasiekti aklavietę minėtų asmenų resocializacijos procesuose (Malaškevičius J.).

Nuteistojo individualumas bausmių vykdymo proceso plotmėje organiškai ir neatsiejamai susijęs su pastarojo gražinimo į visuomenę veiklos etapais: adaptacija, resocializacija, reintegracija į normalią socialinę aplinką. Kitaip tariant, šių procesų veiklos sėkmė tiesiogiai priklauso nuo asmens, kuriam skirta laisvės atėmimo bausmė individualumo, o tuo pačiu ir jo išskirtinio mokliškai pagrįsto suvokimo (Лэонгард К., 1981).

XX amžiaus pirmojoje pusėje vienas iš žymiausių Didžiosios Britanijos ir viso pasaulio politikų V. Čerčilis yra pasakęs, kad „apie visuomenę galima spręsti iš jos požiūrio į kalėjimus“. Šie žodžiai ir šiandien nepraranda savo prasmės. Lietuvos, kaip ir bet kurios kitos šalies, visuomenės požiūris į nuteistuosius laisvės atėmimu skyla į du kraštutinius polius. Viena vertus, vyrauja emocinis pradas, reikalaujantis griežtinti bausmės atlikimo sąlygas ir tvarką, priversti nuteistąjį pajusti kančią ir visuomenės neapykantą. Antra vertus, emocijoms priešinamas racionalus pradas, reikalaujantis humanizuoti bausmės atlikimo sąlygas ir tvarką, siekti pozityviai paveikti nuteistąjį, kad jis daugiau nedarytų visuomenei nepriimtinių veikų. Valstybė kaip tam tikra visuomenės organizacijos forma negali ignoruoti nė vienos visuomenės grupės požiūrio į nuteistąjį, todėl būtent valstybė turi garantuoti tą balansą tarp priemonių, užtikrinančių visuomenės saugumo poreikius, ir nuteistojo auklėjamųjų priemonių. Tačiau, valstybė turi ne tik atsižvelgti į visuomeninę nuomonę, bet ir aktyviai ją formuoti, siekti užtikrinti efektyviausią nusikalstamumo kontrolę.

Priėmus naująjį Bausmių vykdymo kodeksą buvo tikimasi sukurti bei įtvirtinti efektyvesnę ir pažangesnę, su Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių dokumentų reikalavimais suderintą bausmių vykdymo tvarką. Buvo siekiama tiksliai ir aiškiai reglamentuoti tiek nuteistųjų, tiek bausmių vykdymo institucijų teises ir pareigas. Vyriausybė kodekso įgyvendinimui turėjo parengti teisinių, finansinių ir organizacinių priemonių, kurios užtikrintų sklandų bausmių vykdymo sistemos perėjimą prie naujųjų reikalavimų, planą jį įgyvendinti.

Labai svarbu, kad nuteistųjų teisinę padėtį (teises, laisves ir pareigas) turėtų nustatyti tik Bausmių vykdymo kodeksas ir kiti įstatymai arba Lietuvos tarptautinės sutartys. Todėl Vyriausybė ir kitos vykdomosios valdžios institucijos reglamentuos tik nuteistųjų teisių, laisvių ar pareigų įgyvendinimo ar realizavimo tvarką.

1. 6. Dabartinės resocializacijos veiksmingumas

Analizuojant nusikaltimų skaičiaus bei struktūros kaitą Lietuvoje, akivaizdu, jog didėja užregistruotų nusikaltimų skaičius. Kartu daugėja ir pakartotinai įvykdomų nusikaltimų. Pasak oficialios statistikos, pakartotinai nusikalsta kas trečias jau kartą teistas asmuo, tačiau konkrečių įkalinimo įstaigų tyrimai rodo, jog į jas grįžta net apie 60-80 procentų pakartotinai nusikaltusių asmenų (Statistikos departamentas, 2004). Šie skaičiai leidžia tvirtinti, kad Lietuvoje nėra veiksmingos resocializacijos sistemos. Nedarbas, nesėkmingos prieglobsčio, grįžus iš įkalinimo įstaigos, paieškos - svarbūs veiksniai, lemiantys pakartotinus nusikaltimus.

Tam, kad būtų galima išspręsti problemą, visų pirma reikia ją identifikuoti. Išėjęs į laisvę, buvęs kalinys dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių tampa visuomenės problema: neturi darbo, būsto, jo išsilavinimas dažniausiai yra menkas, o artimieji dažnai nutraukia ryšius su buvusiu kaliniu. Buvusio kalinio psichologinė būseną yra nestabili, dėl ko jo padėtis tampa dar komplikuočiau. Visuomenė, deja, yra linkusi ignoruoti buvusį kalinį. Todėl tikėtina, kad nesulaukęs tinkamos pagalbos, buvęs kalinys įvykdys naują nusikaltimą prieš visuomenę. Kad taip neatsitiktų, būtina sąlyga yra buvusio nuteistojo sėkminga adaptacija visuomenėje. Sėkminga adaptacija – tai jau įvykusi integracija į visuomenę. Nesėkminga adaptacija – deintegracija, kurios rezultatas – buvusio kalinio sugrįžimas į kalėjimą. Tarpinė buvusių kalinių, kaip socialinės grupės adaptacinė būseną yra marginalumas, kurio prielaida reikia laikyti visuomenės polinkį stigmatizuoti buvusius kalinius, o marginalumo rezultatas – tai gilėjanti socialinė atskirtis.

Būtina įvertinti BVK nuostatas, reglamentuojančias nuteistųjų socialinę rehabilitaciją. *Pirma*, naujasis kodeksas apibrėžia pagrindinius socialinės rehabilitacijos tikslus ir formas. Pagrindinėms socialinės rehabilitacijos formoms priskiriamas individualus ir grupinis darbas su nuteistaisiais, kuriuo siekiama skatinti nuteistuosius keisti savo elgesį bei išlaikyti šeimos ir kitus socialinius ryšius; ilgalaikė nuteistųjų visuomeninio elgesio korekcija; nuteistųjų socialinių, dvasinių ir kultūrinių poreikių tenkinimas; pagalba sprendžiant nuteistųjų problemas; kultūros, sporto bei kiti masiniai renginiai; paskatinimo priemonių ir nuobaudų skyrimas nuteistiesiems. *Antra*, naujasis kodeksas kartu su trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigų ribų dėl svarbių priežasčių įteisino ir nuteistųjų teisę į trumpalaikę išvyką į namus bei atostogas. Tokia trumpalaikė išvyka suteikiama atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę, atliktos bausmės dalį bei elgesį bausmės atlikimo metu. *Trečia*, naujajame kodekse, atsižvelgiant į Civilinio kodekso nuostatas, padidintas asmenų, su kuriais leidžiami ilgalaikiai pasimatymai nuteistiesiems, jei nei nuteistasis, nei šis asmuo nėra susituokęs su kitu asmeniu arba neturi sugyventinių skaičius. *Ketvirta*, naujajame kodekse numatyta nuteistiesiems skiriamų nuobaudų sistema, nuobaudos skyrimo pagrindai ir tvarka, taip pat paskirtų nuobaudų apskundimo tvarka išliko praktiškai nepakitusi (BVK, 57, 104, 136, 140 str.).

Tiek kitų valstybių, tiek Lietuvos patirtis rodo, kad trumpalaikės išvykos iš laisvės atėmimo vietų ir atostogų institutas, kurį sėkmingai naudoja Vokietija, yra pakankamai efektyvios auklėjamosios priemonės, kurias būtina numatyti Lietuvos bausmių vykdymo įstatymuose. Pirmiausiai šių institutų įteisinimo metais vedant tikslią trumpalaikių išvykų ir atostogų, jų metu padarytų teisės pažeidimų ir nusikaltimų statistiką, jos analizė leistų ateityje tikslinti šių institutų taikymo sąlygas ir tvarką.

M. Dragūnas 1936 metais rašė: „Administracijai terūpėjo išlaikyti, išsaugoti suimtąjį tam tikrą teismo paskirtą laiką kalėjime: aprengti, pavalgydinti, gydyti... O ką kalinys galvoja, kaip jis elgsis vėl grįžęs į laisvą visuomenę, ar jam tas jo kalinimas kokią naudą atneš – niekam nerūpėjo“. Ši mintis yra aktuali ir nūdienos šalies bausmių vykdymo praktikai – kaip priminimas, kokia turėtų būti centrinė baudžiamosios politikos kryptis. Blogai finansuojami ir aprūpinami kalėjimai vargu ar tinkamai atliks savo nustatytas funkcijas, nes, pasak kito žymaus prieškario Lietuvos teisininko A. Diržio, dažnai pamirštama, kad blogi „kalėjimai valstybei atsieina brangiau, negu geri kalėjimai“ (Andriulis V., 2000, 81, 155 p.).

Net jei skirtingose šalyse įkalinimo sąlygos kalėjimuose skirtingos, gerų kalėjimų nėra. Visuomenei reikia atsikratyti požiūrio į kalėjimą, kaip į gėrį. Kalėjimas nėra gėris nei visuomenei, nei atskiram žmogui. Kaip taisyklė, įkalinimas daro žmogų labiau kriminaliniu, buvę kaliniai išneša į laisvę kalėjimo pasaulį ir tampa gyvenimo griovėjų, nešančių nelaimę savo artimiesiems ir supantiems jį žmonėms. Kalėjimas – nusikaltėlių gamykla, kurios gyventojų skaičiaus augimas, kaip taisyklė, neišvengiamai priveda prie nusikalstamumo augimo. Tokiu būdu, jei kalėjimas šiandien ir suteikia visuomenei saugumo jausmą, deja, jis sukelia pavojų ateinančiai gyventojų kartai (Попечение в колониях. Технология помощи).

Taigi mūsų šalies pataisos politikos centrine ašimi turi būti tikslas padėti paslydusiam žmogui išsiugdyti nuoširdaus pasitaisymo motyvą bet kurioje jį palietusio likimo stadijoje – tiek iki nusikaltimo padarymo, tiek kalėjime, teisme ir po nuosprendžio įsiteisinimo.

1. 7. Socialinių paslaugų suteikimas asmenims, nuteistiems laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams

Socialinių paslaugų poreikis dažniausiai atsiranda netikėtai. Antai kaliniai, kurie „su savimi“ praleido daug laiko, ima suprasti, kad jiems socialinės pagalbos reikėjo daug daug anksčiau. „Kodėl žmogus tampa nusikaltėliu? Kas jį paskatina pasukti nusikalstamu keliu? Vienareikšmio atsakymo nėra ir turbūt, negali būt, nes kiekvienas nusikaltimą padaro dėl skirtingų priežasčių... Aš teistas jau penktą kartą, bet netgi dabar, kai galiu apžvelgti savo praėjusį gyvenimą, aš nesugebėčiau tiksliai pasakyti, kodėl aš padariau pirmą savo nusikaltimą. Gal todėl, kad nuo mažens buvau lepinamas ir man neišlavėjo sugebėjimas pačiam spręsti gyvenime iškilusius sunkumus. Buvau įpratęs visada laukti, kad sprendimus už mane priimtų ir iškilusius sunkumus nugalėtų man artimi žmonės, o ne aš pats. Įpratau, kad visi mano norai būtų pildomi, kad viskas, kas

geriausia ir skaniausia, kliūtų man. Nors ir keista, bet egoistu ir savimyla netapau. Aš tik praradau sugebėjimą savimi pasirūpinti“ (Laiškai į laisvę, 1999, 10 p.).

Socialinė pagalba - formali ir neformali veikla, užtikrinanti individualius žmogaus poreikius, reikalingus gyvenimui visuomenėje.

Socialinių paslaugų įstatymo paskirtis yra „nustatyti Lietuvos Respublikoje teikiamų socialinių paslaugų rūšis, šių paslaugų organizavimo, teikimo bei gavimo sąlygas, socialinių paslaugų teikėjų ir gavėjų santykius, *socialinių paslaugų finansavimo principus*“ (LR socialinių paslaugų įstatymas).

1999 m. spalio 25 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1179 patvirtinta programa „Dėl nuteistųjų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos“, kurios tikslas - „asmenų, grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų, adaptacijos ir reabilitacijos, kurios metu jie integruojami į visuomenės gyvenimą ir jiems sudaromos galimybės gyventi savarankiškai, sistemos sukūrimas.“ Šiuo tikslu būtina:

- suteikti jiems gyvenamąjį būstą;
- padėti jiems įsidarbinti;
- padėti jiems įsigyti aukštesnį išsimokslinimą;
- teikti jiems socialines paslaugas;
- formuoti palankią viešąją nuomonę apie jį.

Kaip veikia programa? Maždaug 8 procentai visų nuteistųjų atlikdami bausmę praranda socialinius ryšius. Tokie asmenys, neturėdami kur gyventi, darbo ir kitos reikiamos socialinės paramos, vėl nusikalsta ir grįžta į perpildytas įkalinimo įstaigas. Kai kuriuose savivaldybėse įsteigti laikinojo gyvenimo (nakvynės) namai, tačiau vietų juose nepakanka. Dauguma buvusiųjų kalinių nepageidauja mokytis profesijos ar persikvalifikuoti, atsisako dirbti viešuosius ir remiamuosius darbus, dalyvauti grupinės darbo paieškos programose ir panašiai, iš viso nenori dirbti. Pataisos reikalų departamento įstaigose sistemingai nesirūpinama asmenų socialine adaptacija, todėl išėjusieji į laisvę dažnai iš viso nesugeba bendrauti su darbdaviu.

Lietuvos Caritas prisideda prie kalinių globos bei buvusių kalinių reintegracijos į visuomenę. Paprastai parapijos, kurioje įsikūrusi įkalinimo įstaiga, savanorių grupelė kartu su tos įstaigos kapelionu kartą per savaitę lankosi kalėjime, ten dalyvauja Šv. Mišiose ir po to, pasilikę koplyčioje individualiems bei kolektyviniams pokalbiams su nuteistaisiais, aptarinėja su jais

psichologinio bei socialinio pobūdžio problemas. Turint labdaros, ji perduodama įkalinimo įstaigai arba konkrečiam kaliniui. Daug bendraujama su įkalinimo įstaigų administracija, prižiūrėtojais. Jiems aiškinami humanistinio požiūrio į žmogų būtinybė, išklausomi administracijos rūpesčiai, susipažįstama su įstaigos problemomis. Ekskaliniams ir jų šeimos nariams teikiamos konsultacijos, padedama susirasti nakvynę, darbą, mokoma socialinių įgūdžių bei stengiamasi juos įgalinti pasinaudoti kitais aplinkoje esančiais pagalbos šaltiniais (Lietuvos Caritas).

Tokio pobūdžio paslaugas teikia nemažai Lietuvos nevyriausybinų organizacijų (NVO): Lietuvos kalinių globos draugija (LKG draugija), lygtinai išleistų asmenų organizacija (LIAPO), Lietuvos krikščioniškojo gailėstingumo ir labdaros fondas „Samarija“, Kalinių globos draugija „Nemylimi“ ir t.t.

Galima ir daugiau atrasti tokių nevyriausybinų organizacijų, kurios remia grįžtančius iš įkalinimo įstaigų žmones. Tačiau ta pagalba yra labai stichiška ir įvairi, nesureguliuota jokiomis normomis. Specializuotų NVO, kurių veiklos tikslas būtų padėti tik kaliniams, yra nedaug – kelios Vilniuje ir viena kita kituose miestuose. Daugelis organizacijų, kurios remia kalinius, remia taip pat ir kitus paramos reikalaujančius žmones. Tai organizacijos dirbančios socialinės rūpybos srityje.

Reikia pažymėti, kad kai kurios iš aukščiau minėtų organizacijų (išskyrus religines bendruomenes) pagalbą ir paramą kaliniams teikia tik tiek, kiek tai susieta su vieno ar kito projekto vykdymu. Pasibaigus projektui skirtiems pinigams, baigiasi ir tų organizacijų veikla šioje srityje. Todėl gali teigti, kad tik nedidelė dalis NVO Lietuvoje daugiau ar mažiau pastoviai dirba su teistais asmenimis. To priežastis gali būti tai, kad kol kas trūksta rimtų, profesionalių specialistų, kurie domėtųsi teisto asmens resocializacija, todėl šiai dienai dauguma NVO yra pajėgios tik suorganizuoti maisto, rūbų ar kitokios pašalpos išdavimą.

1.8. Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, socialiniai ryšiai

Laisvės atėmimo bausmę lydi ne tik tam tikri teisiniai ir buitiniai apribojimai, bet kartu nuteistas asmuo praranda tokias svarbias geroves kaip asmeninė laisvė, bendravimą su išoriniu pasauliu, priėjimą prie masinės komunikacijos priemonių. Šeimos praradimo faktas veikia nuteistąjį naikinančiai, nes dingsta pasitikėjimo ir savigarbos jausmas. Tokiu būdu, bausmė tampa, kaip ir baudžiamoji atsakomybė aplamai, ne tik socialine problema, bet ir individualiai-

psichologine. Tinkamą efektą ji įgaus tik tada, kai gaus atitinkamą „atsiliepimą“ žmoguje. Žmogus savo santykį su bausme pradeda suprasti kaip jausmą, kuris sukelia kančią. Nuteistasis izoliuojamas nuo jam įprastos aplinkos: šeimos, darbo, kolektyvo, mokslų ir t.t. staigiai pasikeičia gyvenimo, darbo sąlygos, apribojama ar visiškai atimama galimybė patenkinti gyvenimiškus troškimus, kaip fiziologinius, taip ir dvasinius. Nuteistojo psichikai spaudimą sukelia ne tik pats laisvės atėmimo faktas, bet ir nauja aplinka – dažniausiai priešiška nusiteikę, agresyvūs nusikalstamojo pasaulio atstovai – „kaimynai“.

Susiklosčiusi situacija verčia žmogų ištraukti į esamą santykių sistemą, pasirenkant naują socialinį vaidmenį ir naujus tikslus. Šis procesas reikalauja tam tikrų asmenybės savybių, individualių gebėjimų, elgesio lankstumo, mokėjimo prisitaikyti prie permainų. Pagal Fromą, tai yra nauji socializacijos moduliai – būdai, kurių dėka žmogus įsisavina visuomenės, kuriai jis priklauso, socialines normas ir kultūrinės vertybes (Фромм Э., 1992, 421 c.).

Pagal M. J. Antonian „nuolat, ištiesą parą esant tarp kitų žmonių, nuteistasis tampa lyg nuogas, jis netenka galimybės likti vienas, pabūti su savim, susikaupti, susimąstyti apie save, apie savo veiksmus ir kaltę, apie savo gyvenimą ir jo perspektyvas, apie atsakomybę prieš artimuosius ir t.t. ...Susidaro žinomas vienatvės minioje fenomenas, kai aplink visad daug žmonių, o tų, su kuriais galima būtų pasikalbėti, pasidalinti, pasikliauti, - nėra arba beveik nėra“ (Шиханцев Г.Г., 1998).

Bėgant laikui žmogus ima priprasti prie naujos situacijos. „Kai mes pradėdam naują vaidmenį“ – šiuo atveju kalinio, – „pirma galime pajusti tam tikrą diskomfortą. Tačiau palaipsniui tai, kas prasidėjo kaip „vaidinimas“, išsiskverbia į mūsų asmenybę ir pradeda ją valdyti. Pavyzdžiui, paklūstant vaidmeniui, mes galime pasisakyti už tai, kas anksčiau mums nerūpėjo. Jeigu taip atsitinka, mes stengiamės pateisinti savo veiksmus prieš save patį. Toliau – daugiau: mes jau nebegalim atskirti savo „aš“ ir kaukę, ir jaučiam, kad iš tikrųjų laikomės tų požiūrių, kuriuos diktuoja vaidmuo. Vaidinimas tampa realybe“ (Маһерс Д., 2002, 70 c.).

Kiekvienas, patekęs į kalėjimą bent vienai dienai, privalo žinoti ir „kalėjimo įstatymą“, kuris reguliuoja santykius tarp nuteistųjų. Tai normų, taisyklių, draudimų ir tradicijų rinkinys, kuris privalomas kiekvienam kaliniui, nepriklausomai nuo to, kokiai kalėjimo „kategorijai“ jis priklauso. Jame sakoma:

- skirti dalį į „obščiaką“ (bendrai vartojami produktai, naudojami daiktai);
- negalima kelti rankos prieš „vagį įstatyme“;
- gerbti vyresnius;
- gerbti tėvus;
- kategoriškas nesitaikstymas su išdavystėmis;

- draudžiama ką nors, pas ką nors atiminėti be priežasties;
- draudžiama pateikti kaltinimus be įrodimų;
- draudžiama įžeidinėti bet koku būdu;
- draudžiama keiktis;
- „šeimyninių“ (mažos grupuotės nariai) palaikymas;
- draudžiama tapti „sekcijos“ (nuteistųjų saviveiklos organizacijos) nariu;
- nevogti pas savus, „ne žiurkauti“ (Александров Ю.К., 2001, 13 с.).

Visiškai suprantama, kad esant tokiems radikaliems pasikeitimams nuteistasis asmuo išgyvena didžiulį stresą. Antonian J. akcentuoja, kad laisvės atėmimo vietose nuteistieji pasižymi „padidintu nerimastingumu, išgyvena baimes, pastovų nerimą, pasaulio, kuris dažnai jiems būna žiaurus, grėsmės laukimas“ (Антонян Ю.М., 1991, 36 с.).

Kalėjime nuteistieji dažniausiai turi „šeimą“. Tai dviejų ar daugiau, iki 15-20 nuteistųjų grupė, kuri veda bendrą ūkį ir turi bendras pajamas. „Šeima“ rūpinasi, gina ir užstoja savo šeimos narius – tai kolektyvinės atsakomybės už kiekvieno šeimos nario poelgius modelis (Абрамкин В., Чижов Ю.).

Dažnai girdime kai merginos, žmonos ištikimai laukia vieno žmogaus, o grįžta visai kitas. O juk mylėjo tą, kurio laukė...

Tačiau, jei žmogus neturi šeimos, kuri jo lauktų laisvėje, jis gatvėje atsiduria kaip stovi. Gautos išėtinės pašalpos užtenka vos keletui dienų. Gyventi neretai taip pat nėra kur, į darbą niekas išskėstomis rankomis nepriima. Integruotis jiems trukdo ir tam tikros asmenybės savybės, ir neigiamas visuomenės požiūris, kuriuo apibendrinamos nepriimtinos buvusių kriminalinių kalinių asmenybės savybės (būdo bruožai, intelekto, socialinio elgesio ypatumai ir kitos ydos), visuomenės sąmonėje neatsiejamoms nuo *kalėjimo* sąvokos. Jam belieka ieškoti „šeimos narių“, kuriuos pažinojo būnant izoliacijoje.

1.9. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – atskleisti asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, socialinių ryšių ypatumus, požiūrį į įvairius resocializacijos veiksnius bei lūkesčius visuomenės atžvilgiu, kurie turi tiesioginę įtaką šios grupės asmenų resocializacijai.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) atskleisti asmenų, ilgą laiką praleidusių įkalinimo įstaigoje, laisvei svarbius socialinius įgūdžius;
- 2) nustatyti respondentų socialinių ryšių su laisvėje esančiais artimaisiais lygmenį;
- 3) įvertinti kalinių požiūrį į penitencinių³ įstaigų nuostatuose išvardintų resocializacijos programų veiksmingumą ir auklėjamojo-reabilitacinio darbo efektyvumą;
- 4) išnagrinėti šios grupės nuteistųjų savų perspektyvų vertinimą ir nuostatas į ateitį laisvėje;
- 5) nustatyti, ar tarp nuteistojo laisvės atėmimo bausmės termino ir jų socialinių ryšių stiprumo egzistuoja ryšys.

---

³ - lot. „atgailos, pataisos“, Tarptautinių žodžių žodynas, p. 579

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tiriamųjų atranka

Respondentais pasirinkti Lukiškių kalėjime – izoliatoriuje (LK-I) laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys. Su šios grupės respondentais tyrėja susipažino profesinės praktikos metu. Per praktikos laikotarpį užsimezgė glaudus bendradarbiavimas su įstaigos administracija, kuri sudarė tyrimui palankią terpę.

Tyrimo dalyvavo tik vyriškos lyties respondentai. Tai buvo asmenys, nuteisti laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams (virš 5 metų).

Kiekybiniam tyrimui buvo paruošta 16 klausimų anketa, kurių išdalinta 60. Šis skaičius nėra atsitiktinis, nes tiek, pasak Lukiškių kalėjimo – izoliatoriaus administracijos, tyrimo metu jame buvo tiriamos grupės atstovų, tai yra asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams. Anketos buvo platinamos per auklėjimo skyriaus darbuotojus, kadangi susitikti su kiekvienu iš šių asmenų būtų neįmanoma. Grįžo 41 anketa, tačiau dvi anketos buvo užpildytos vieno autoriaus (spėjama pagal braižą ir visiškai vienodus atsakymų variantus), todėl duomenų apdorojimui buvo naudojamos tik vienos šios anketos variantas, tai yra, viso 40 anketų.

Kokybiniame tyrime dalyvavo du kaliniai, nuteisti laisvės atėmimo bausme ilgam terminui, atliekantys bausmę Lukiškių kalėjime – izoliatoriuje. Rasti respondentus interviu buvo sudėtinga, nes nebuvo galimybės asmeniškai jų apie tai paprašyti. Todėl pirma buvo kreipiamasi į kalėjimo administraciją, kuri teiravosi kalinių apie interviu galimybę, ko pasekoje interviu duoti sutiko du asmenys.

2.2. Tyrimo metodai

Kiekybiniam tyrimui atlikti taikytas anketinės apklausos metodas, kurio pagalba buvo siekiama išsiaiškinti:

- 1) respondentų demografines charakteristikas;
- 2) su kuo ir kokius ryšius palaiko respondentai atlikdami bausmę;
- 3) kokie jų santykiai su įkalinimo įstaigos administracija;
- 4) kokios pagalbos jiems stinga šiame gyvenimo etape ir kokios prireiks atlikus bausmę;
- 5) į ką, respondentų požiūriu, reikėtų atkreipti administracijos ir visuomenės dėmesį;
- 6) kokius įgūdžius respondentai įgijo kalėjime ir galės panaudoti laisvėje;
- 7) kaip jie įsivaizduoja savo ateitį laisvėje.

Kokybiniam tyrimui atlikti naudojamas naratyvinio interviu metodas. Taikant šį metodą siekiama išsiaiškinti respondentų lūkesčius, mintis ir nuogąstavimus, kurių neįmanoma atskleisti anketinės apklausos būdu. Tik kokybinio tyrimo metodas leidžia atskleisti asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmės ilgiems terminams, patirtį, išgyvenimus, mąstymą, požiūrius. Naratyvinio interviu metu buvo užduoti tokie vidiniai klausimai:

- 1) kokia aplinka supo žmogų iki laisvės atėmimo bausmės įsigaliojimo?
- 2) kokią „mokyklą“ baigia žmogus įkalinimo įstaigoje?
- 3) koks būtų nuteistojo asmens noras, jei jis žinotų, kad tas noras išsipildytų?
- 4) kokia psichologinė aplinka vyrauja įkalinimo įstaigoje?
- 5) ar kalėjime egzistuoja kalinių „rangavimas“, apie kurį rašoma grožinėje literatūroje?
- 6) ar/su kuo palaikomi ryšiai laisvėje?
- 7) ko labiausiai stinga šiame gyvenimo etape?

2.3. Tyrimo eiga ir organizavimas

Anketavimas LK-I vyko 2007 metų vasario mėnesį. Anketų klausimai suformuluoti taip, kad respondentai laisvai ir nevaržomai, galėtų pareikšti savo nuomonę, išreikšti nepasitenkinimą/pasitenkinimą, pateikdami savo atsakymo variantą. Su respondентаis buvo tikimasi susitikti asmeniškai ir sulaukti tikslių ir nedviprasmiškų atsakymų, tačiau tiriamos grupės išskirtinumas neleido to padaryti. Anketos įteiktos respondentams per žmones, su kuriais jie bendrauja kiekvieną dieną – auklėjimo skyriaus darbuotojus. Respondentai buvo informuoti, kad apklausa yra anonimiška ir konfidenciali. Laikas atsakymams nebuvo ribojamas, net priešingai: kaliniai atsakymams į klausimus turėjo beveik savaitę laiko.

Interviu vyko kalėjimo – izoliatoriaus psichologo kabinete, dalyvaujant auklėjimo skyriaus darbuotojui. Interviu atlikti 2007 metų kovo 9-10 dienomis.

Pirmojo interviu metu tyrėjai teko nemenkas išbandymas – kova su jauduliu, nes šis interviu buvo pirmasis ne tik skaičiumi, bet ir pirmas praktikoje. Galima pasakyti, jog tyrėjai pasisėkė, nes respondentas buvo iškalbingas, nereikalaujantis iš tyrėjos skatinančių klausimų.

Antrojo interviu metu respondentas reikalavo daug vidinių, pasakojimą skatinančių klausimų, 3-4 kartus buvo prašyta išjungti diktofoną. Pokalbis klaidžiojo nuo temos prie temos, išjungus įrašymą, respondentas užduodavo klausimus, kurie visiškai nebuvo susiję su pagrindine tema.

Interviu medžiaga panaudota respondentų biografinėms portretams sukurti. Jų tikrieji vardai pakeisti.

2.4. Duomenų analizės metodika

Anketiniai duomenys apdoroti Microsoft Excel programos pagalba, kuria apskaičiuoti atsakymų į klausimus dažniai. Jie parodo, kiek kartų pasikartojo tas pats atsakymo variantas tarp respondentų.

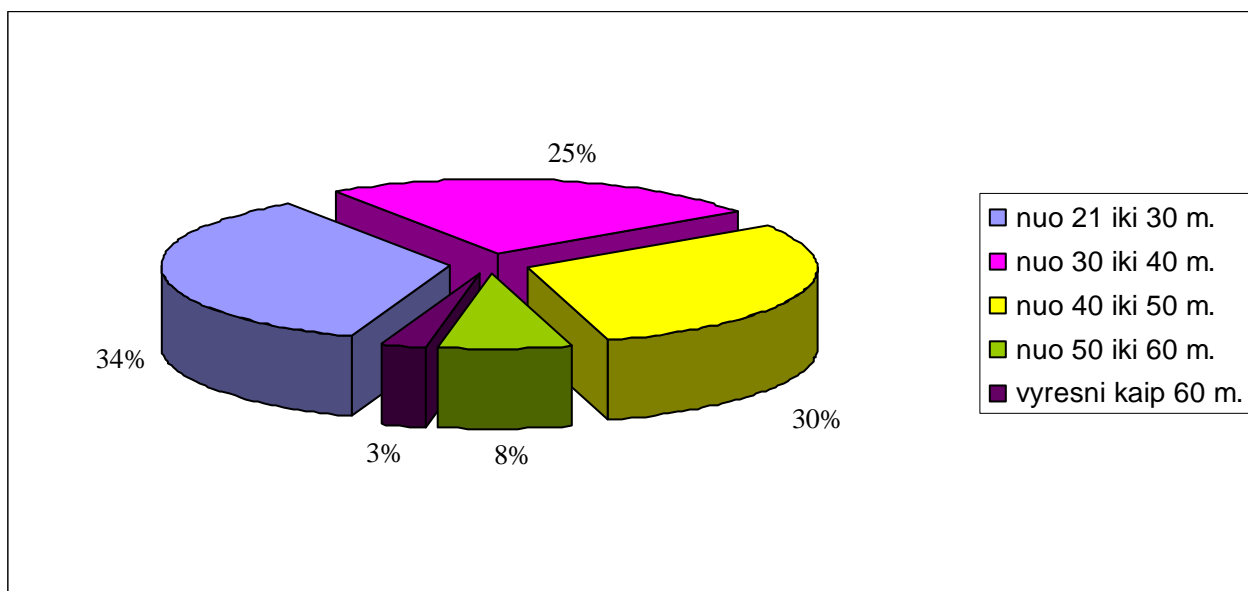
Interviu medžiaga apdorota pagal kokybinių duomenų analizės etapus – duomenys buvo parafrazuojami, konceptualizuojami, kategorizuojami. Gautų kategorijų pagrindu sudaryti respondentų biografiniai portretai, kurie leido giliau pažvelgti į duomenis, gautus kiekybinio tyrimo metu.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

3.1. Kiekybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas

Kalėjimo departamento 2006 metų sausio – gruodžio mėn. duomenimis (Kalėjimo departamentas prie LR Teisingumo ministerijos, metinės ataskaitos), į Lietuvos įkalinimo įstaigas per 2006 metus atvyko 4037 nauji nuteistieji., paliko įkalinimo įstaigas 3921 nuteistasis. Šie skaičiai nurodo, kad įkalinimo įstaigose „nusėdo“ šiek tiek daugiau nei šimtas naujų nuteistųjų. To paties šaltinio teigimu, nuteistieji pagal amžių pasiskirsto sekančiomis proporcijomis: 12,3 procentų nuteistųjų neturi nei 21 metų; didžiausią dalį (38,3 proc.) sudaro asmenys nuo 21 iki 30 metų; 28,6 procentai nuteistųjų turi 30-40 metų; 14,5 procentų – nuo 40 iki 50 metų; 50-60 metų amžiaus 4,9 procentai nuteistųjų; maža dalis nuteistųjų – 1,4 procentai – virš 60 metų.

Taigi, pagrindinį įkalinimo įstaigų kontingentą sudaro gan jauni žmonės, tarp 21 ir 40 metų. Panašūs duomenys buvo gauti ir šio tyrimo metu. Jie pavaizduoti 1 paveikslėlyje.

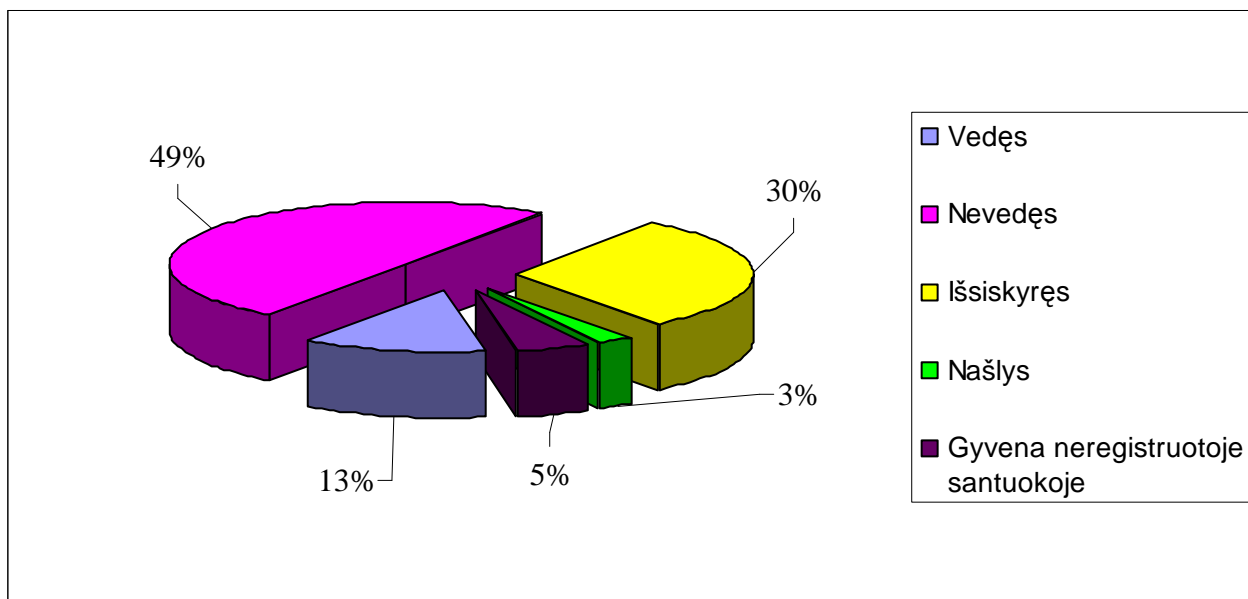

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Kaip jau minėjome, asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmė ilgiems terminams, amžius iš esmės nesiskiria nuo bendro nuteistųjų pasiskirstymo pagal metus. 34 procentai šios grupės nuteistųjų nuo 21 iki 30 metų amžiaus. Panašią dalį – 30 procentų – sudaro 40-50 metų amžiaus grupė, o nuo 30 iki 40 metų – 25 procentai.

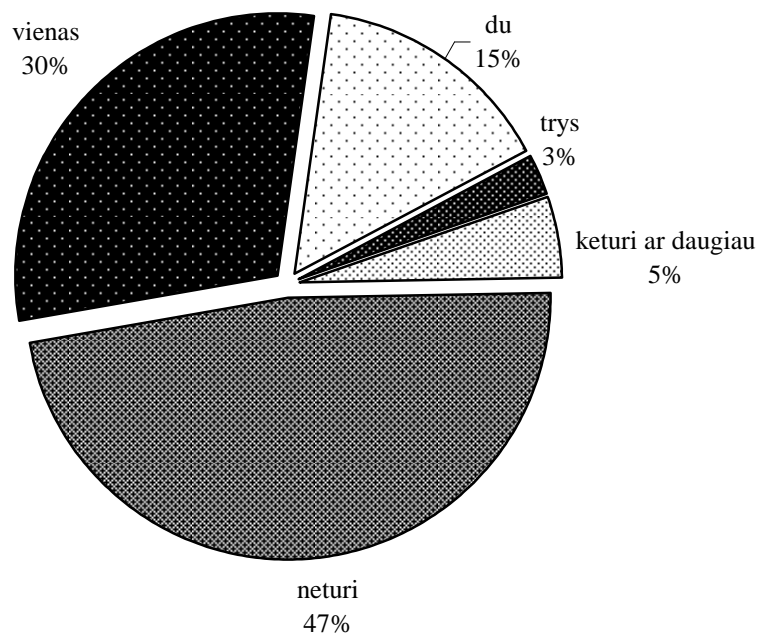
Ženkliai mažiau vyresnio amžiaus nuteistųjų. Tik 8 procentai iš jų yra 50-60 metų amžiaus, o perkopę per 60 dar mažiau – 3 procentai nuteistųjų. Galima daryti prielaidą, jog vyresnio amžiaus žmonės nenusikalsta, arba jau paliko įkalinimo įstaigą pasibaigus bausmės terminui.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį

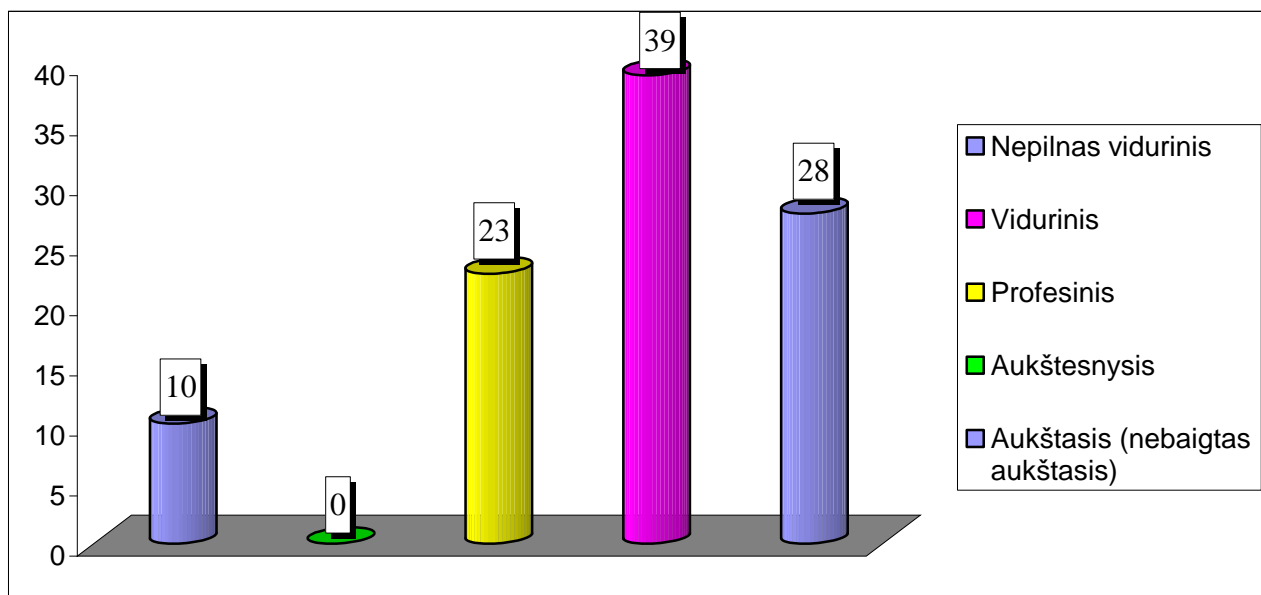
Analizuojant gautus anketinės apklausos duomenis paaiškėjo, kad 3 procentai nuteistųjų yra našliai, o 5 procentai gyvena neregistruotoje santuokoje. Trečdalis respondentų (30 procentų) konstatavo, jog yra išsiskykęs (šioje vietoje juntama tyrimo spraga – būtų įdomu žinoti kur/kada išsiskykę nuteistasis, laisvėje ar atlikdamas bausmę). Labai nedidelė dalis nuteistųjų (13 proc.) – vedę.

Išskirtinio dėmesio reikalauja paskutinis rodiklis – bemaž pusė nuteistųjų (49 procentai) nėra vedę. Spėjama, jog nuteistieji tiesiog nesukūrė šeimos iki bausmės, o jiems paskirta bausmė, kaip žinia, ilgam terminui.

3 pav. Nuteistųjų asmenų turimų vaikų skaičius

Atsakymai į sekantį anketos klausimą „Ar turite vaikų?“, pasirodė labai logiški sprendžiant iš prieš tai einančio klausimo, nes pasidalino perpus: pusė nuteistųjų turi ir pusė neturi vaikų. Iš pusės nuteistųjų, nurodžiusių, jog turi vaikų, 30 procentų turi vieną vaiką, 15 procentų - du vaikus, 3 procentai turi tris vaikus. Kad turi keturis ar daugiau vaikų pažymėjo 5 procentai nuteistųjų. Tik šio, konkretaus tyrimo rezultatai verčia susimąstyti apie tai, kad bendroje sumoje 35 vaikai liko be tėvo globos.

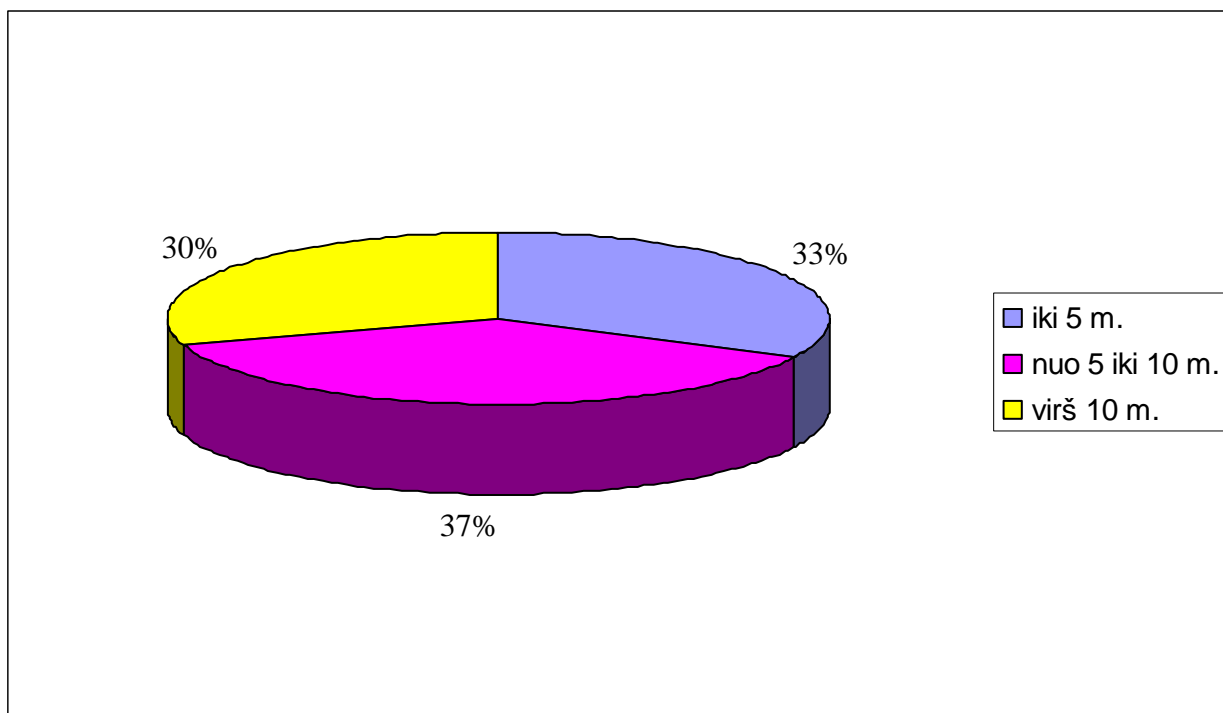
4 pav. Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, išsilavinimas

Analizuojant asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, matome, jog didžioji dalis nuteistų asmenų turi tik vidurinį išsilavinimą. Jų yra 39 procentai. Dešimčia procentų mažiau - 28 procentai kalinių nėra baigę net vidurinės mokyklos. Profesinį išsilavinimą įgiję 23 procentai įkalintųjų. Turintys aukštesnį išsilavinimą nuteistieji nepaminėjo. Spėjama, kad jie neskyrė ypatingo dėmesio profesinio ir aukštesniojo išsilavinimo skirtumams.

Tik 10 procentų nuteistųjų turi aukštąjį išsilavinimą. Šioje vietoje tyrėja nusprendė neatskirti aukštojo ir nebaigto aukštojo išsilavinimo pozicijų, nes, kaip minėta anksčiau, daugelis kalinių aukštąjį išsilavinimą įgyja būtent įkalinimo įstaigoje, bausmės atlikimo laikotarpiu.

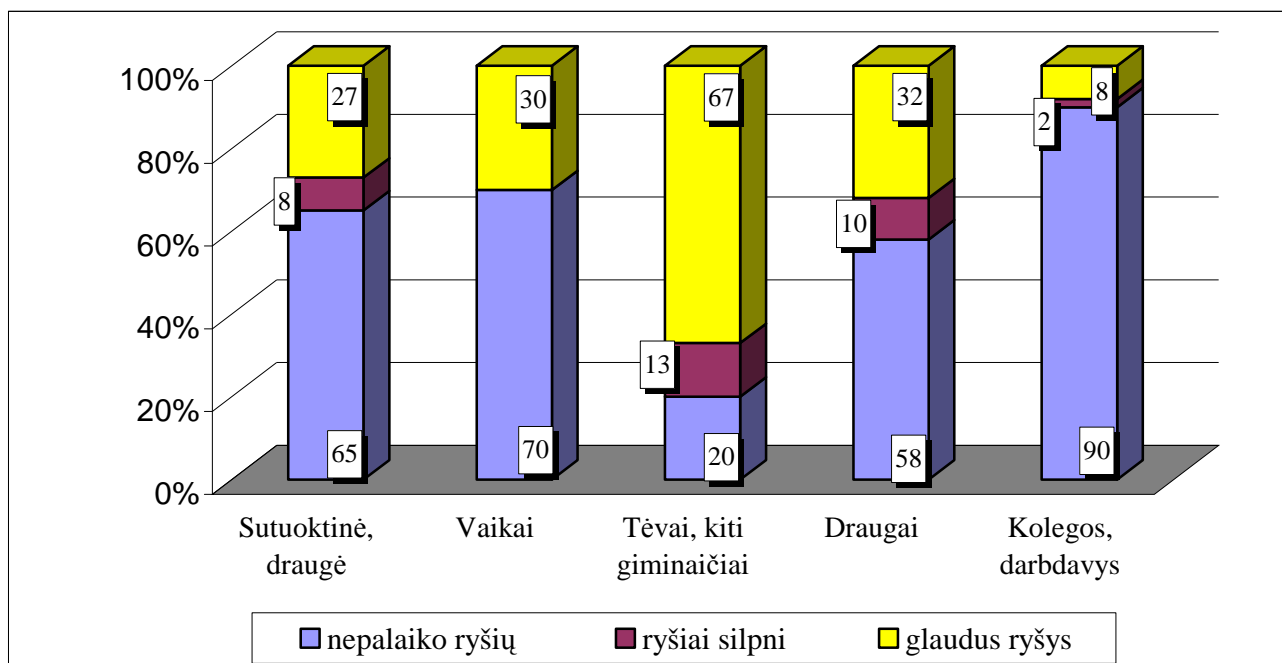
Kokio termino laisvės atėmimo bausmė paskirta asmenims, nuteistiems laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams? Minimalus terminas buvo nurodytas 7 metams, maksimalus – 25 metams. Tad, laisvės atėmimo bausmės termino vidurkis yra 15,4 metų.

Kokio laikotarpio terminą asmenys jau atbuvo įkalinimo įstaigoje matome 5 paveikslėlyje.

5 pav. Nuteistųjų įkalinimo įstaigoje buvimo laikas (metais)

Iš paveikslo matyti, kad respondentų laisvės atėmimo bausmės terminai įvairūs. Jų pasiskirstymas buvo maždaug vienodas: 30 procentų kalinių bausmė tęsiasi jau virš 10 metų; 33 procentai respondentų kalėjime dar neišbuvo ir 5 metų; 37 procentai nuteistų asmenų įkalinimo įstaigoje praleido nuo 5 iki 10 metų.

6 pav. Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiam terminams, ryšiai su laisve

Su sutuoktinėmis ar draugėmis didžioji dalis kalinių nepalaiko ryšių arba nenurodo apie jų buvimą. 65 procentai nuteistųjų tai patvirtino. Tačiau, 8 procentai paminėjo, jog egzistuoja silpni ryšiai su antrąja puse. Vis dėlto, 27 procentai asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiam terminams, su sutuoktine ar drauge palaiko glaudžius ryšius.

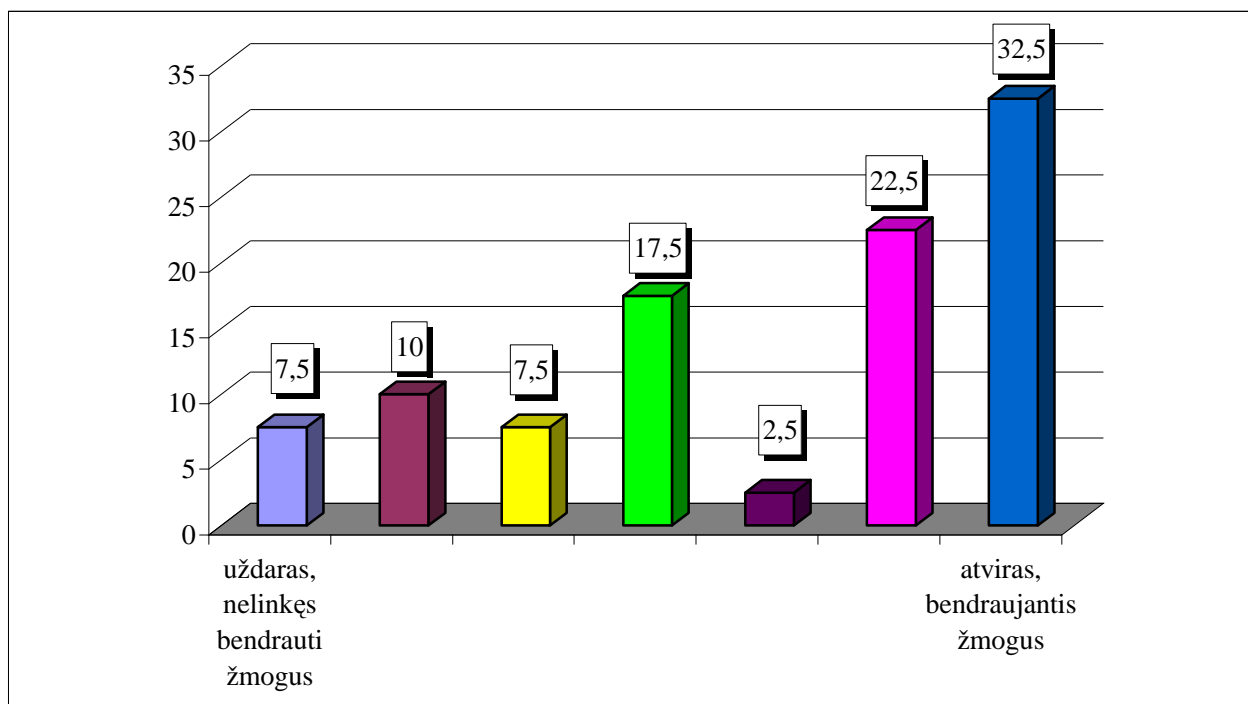
Kaip anksčiau minėjome, pusė kalinių turi vaikus. Tačiau tik 30 procentų jų palaiko su vaikais glaudų ryšį. Likusieji 70 procentų nenurodo, kad su vaikais būtų bent silpnas ryšys.

Nemaža dalis kalinių (67 proc.) glaudžius ryšius palaiko su tėvais ar kitais giminaičiais. 13 procentų nurodo, kad su tėvais tebeegzistuoja silpni ryšiai. Penktadalis nuteistųjų (20 proc.) nepalaiko su artimaisiais jokio ryšio.

Daugiau nei pusė nuteistųjų nebepalaiko ryšio su draugais. Tokių yra 58 procentai. Kad su draugais sieja silpnas ryšis nurodo 10 procentų kalinių. Viena trečioji nuteistų asmenų (32 proc.) pažymi, kad su draugais juos riša glaudūs ryšiai.

Ar bendrauja asmenys, nuteisti laisvės atėmimo bausme, su kolegomis ir/ar darbdaviais? Net 90 procentų kalinių neigia tokių ryšių egzistavimą. 2 procentai nuteistųjų su kolegomis, darbdaviu palaiko silpnus, o 8 procentai - glaudžius ryšius.

Apibendrinus matome, kad asmenis, nuteistus laisvės atėmimo bausme ilgiam terminams, dažniausiai glaudus ryšys riša su tėvais. Visiškai nutrūkę ryšiai daugiausiai pasitaiko tarp kalinių ir jų sutuoktinių/vaikų. Taip pat nepalaikomas ryšys (arba jo iš viso nebuvo) su darbdaviais ir kolegomis.

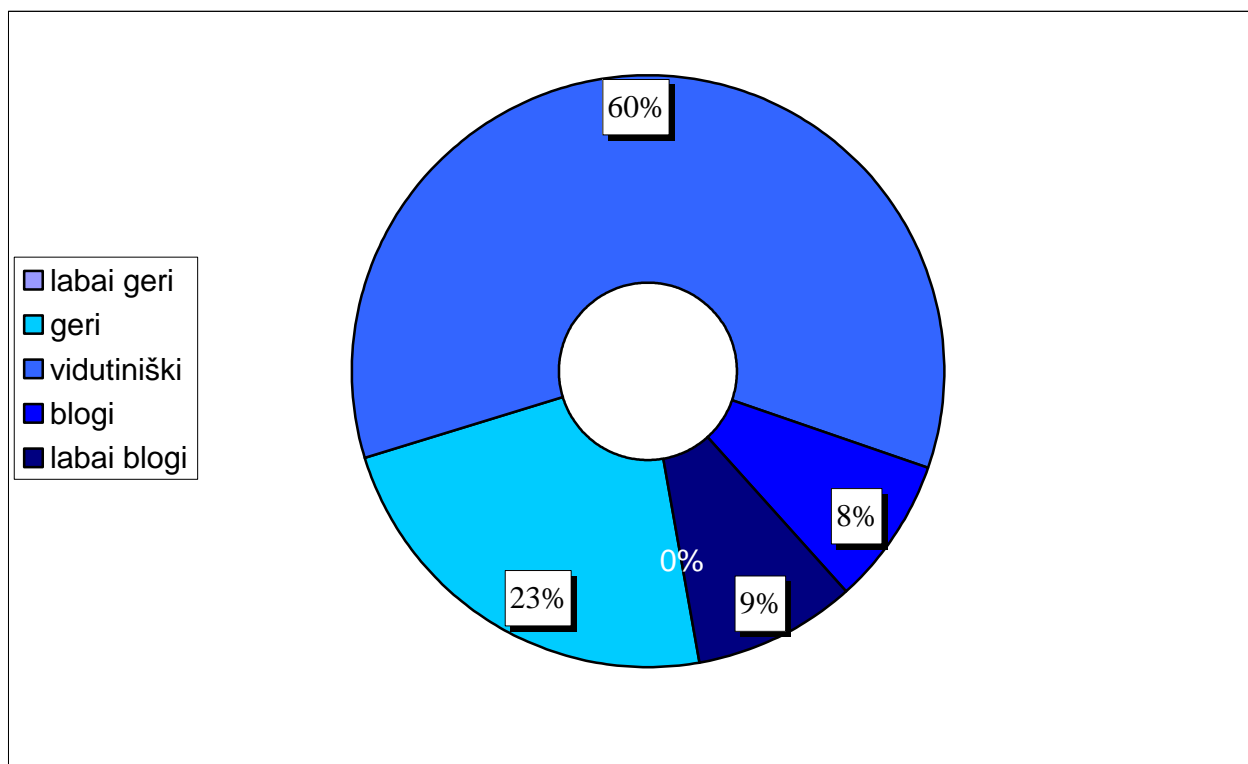
7 pav. Nuteistų asmenų savęs vertinimas pagal charakterio bruožą – atvirumą

Respondentų buvo klausama, kaip jie vertina savo charakterį: kaip labiau atviro ir linkusio bendrauti žmogaus ar kaip daugiau uždaro žmogaus. Net trečdalis respondentų (32,5 proc.) apibūdino save kaip atvirą, mėgstantį bendrauti žmogų. 22,5 procentai buvo labai arti šios pozicijos, tačiau neišdrįso save tokiems priskirti.

„Auksiniam viduriukui“ save priskiria 17,5 procentų nuteistųjų. Jų nuomone, jie nėra labai atviro, bet ir nevisiškai uždaro būdo žmonės.

Tyrimo rezultatai rodo, jog 7,5 procentų respondentų save įvardino kaip uždara, nelinkusį bendrauti žmogų. Tiek pat nuteistųjų (7,5 proc.) negalėdami save pavadinti vidutiniškais, priskyre labiau uždara žmonių tipui.

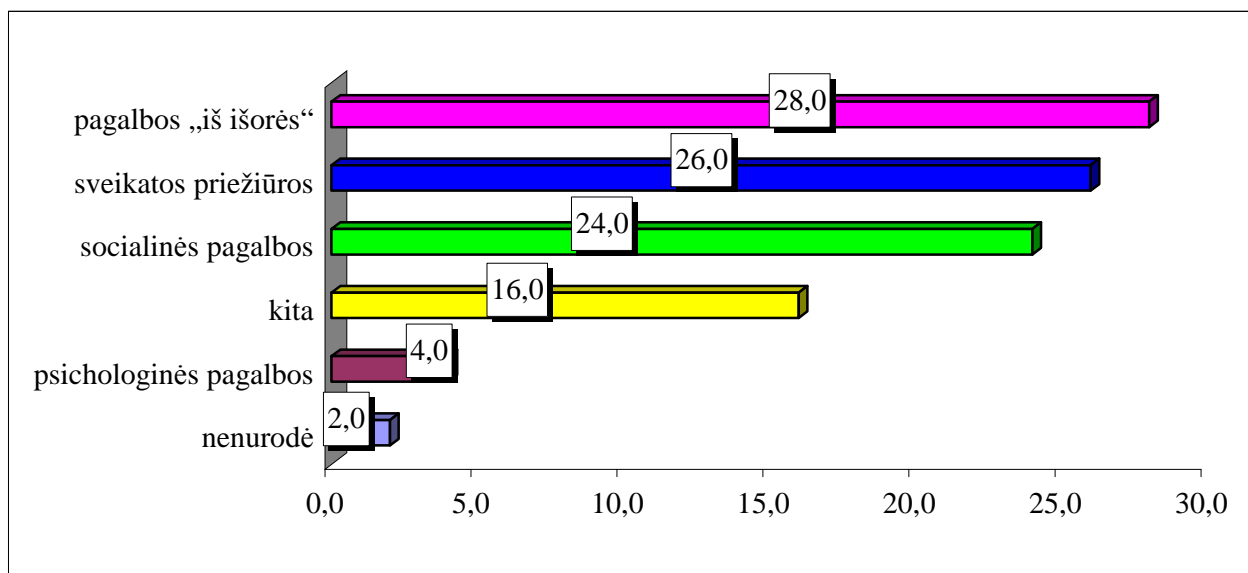
Apibendrinant galime teigti, jog šios grupės asmenys labiau yra atviro nei uždaro būdo, neatsispiriantys bendravimui žmonės.

8 pav. Nuteistųjų santykiai su įkalinimo įstaigos administracija

Didžioji dalis respondentų savo santykius su įkalinimo įstaigos administracija nusako kaip vidutiniškus – 60 procentų. 23 procentai mano, kad jų santykiai su kalėjimo darbuotojais gana geri. Sąlyginai nedaug nuteistųjų (8 proc.) santykius su administracija pavadino blogais, o 9 procentai – labai blogais. Deja, nė vienas nuteistas asmuo nejaučia, kad jį sieja labai geri santykiai su kalėjimo administracija.

Apibendrinus anketos duomenis pastebime tendenciją, jog bendroje sumoje kalinių santykiai su kalėjimo administracija normalūs. Tik 17 procentų asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, negalėtų savo santykių su įkalinimo įstaigos darbuotojais pavadinti teigiamais. Tai yra, net per ilgus metus, „kalinių“ ir „prižiūrėtojų“ kasdieniniame bendravime egzistuoja trintis.

9 pav. Pagalbos formos, kurių, respondentų nuomone, labiausiai stinga nuteistiesiems šiame gyvenimo etape

Kaip rodo tyrimo rezultatai, labiausiai kaliniams stinga pagalbos „iš išorės“. 28 procentai respondentų nurodė, jog nesulaukia iš laisvėje esančių artimųjų žmonių vienokios ar kitokios pagalbos.

Pagal tyrimo rezultatus, 26 procentai nuteistųjų pažymi, kad šiame gyvenimo etape jiems trūksta sveikatos priežiūros (tyrėjos pastaba: spėjama, kad kaliniai jaučia bendrą sveikatos pablogėjimą, o ne sveikatos priežiūros, kaip pagalbos formos, trūkumą).

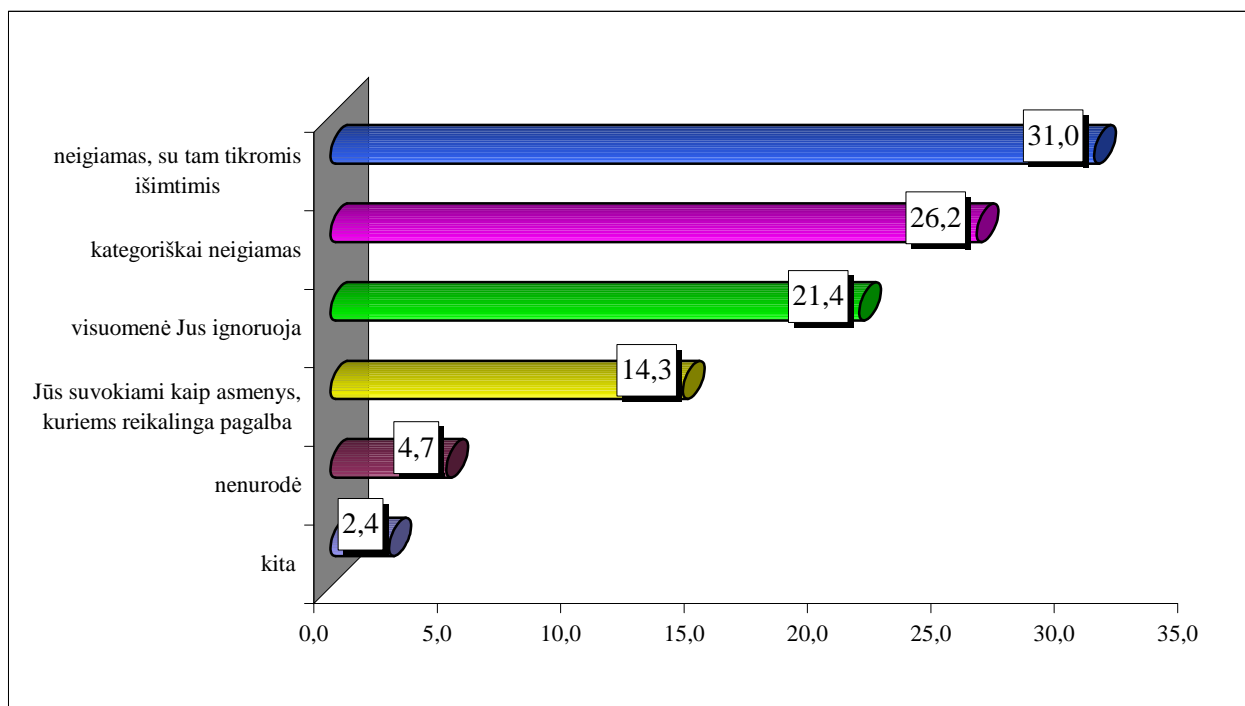
Labai nemalonų faktą nurodo 24 procentai nuteistų asmenų. Pasirodo, net ketvirtadalis nuteistųjų jaučia kalėjime socialinės pagalbos stygių.

Tarp kitų pagalbos formų, kurias nurodė 16 procentų asmenų, nuteistų laivės atėmimo bausmė ilgiems terminams, buvo nurodyti susitikimų su artimaisiais trūkumas, finansų, užimtumo stygius ir... panų (merginų).

Taip pat paaiškėjo, kad 4 procentai nuteistų asmenų pasigedo psichologinės pagalbos. Apie jokios pagalbos formos poreikio nebuvimą pasisakė 2 procentai kalinių.

Taigi, pagrinde respondentams stigančios pagalbos formos nesiejamos su įkalinimo įstaiga, pagalbos kaliniai tikisi iš laisvėje esančių artimųjų.

10 pav. Respondentų nuomonė apie visuomenės požiūrį į jų situaciją

Net viena trečioji (31 proc.) respondentų mano, jog visuomenės požiūris į juos vis dėlto neigiamas, nors ir su tam tikromis išimtimis. Kad visuomenės požiūris į kalinius kategoriškai neigiamas mano 26,2 procentai nuteistųjų.

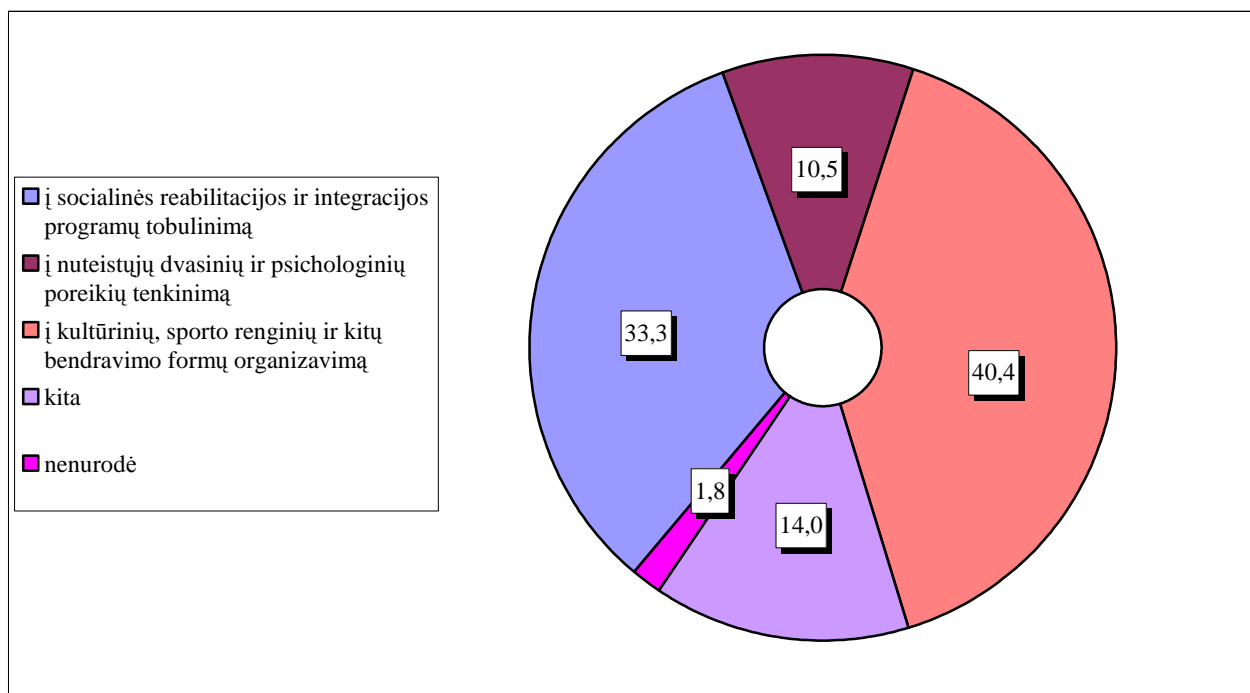
Visuomenė nejaučia kalintiems asmenims nei tolerancijos, nei neapykantos, o tiesiog ignoruoja juos – tokios nuomonės 21,4 procentas respondentų.

Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad 14,3 procentų nuteistųjų vis dėlto viliasi, kad žmonės juos suvokia kaip asmenis, kuriems reikalinga pagalba.

Dalis nuteistųjų asmenų (4,7 proc.) neturi nuomonės apie tai, koks visuomenės požiūris į situaciją, kurioje jie dabar yra.

Maža dalis nuteistųjų – 2,4 procentai – pažymėjo, jog visuomenė nenori pripažinti fakto, kad jie yra įkalinti be kaltės.

Išanalizavus gautus atsakymus galime daryti prielaidą, jog dauguma kalinių vienokiu ar kitokiu būdu yra susidūrę su visuomenės ar atskirų jos narių panieka, nesupratimu ir ignoravimu.

11 pav. Į kokių įkalinimo įstaigos sritį, respondentų nuomone, reikia atkreipti visuomenės/ įstaigos administracijos dėmesį

Kad visuomenė ir įkalinimo įstaigos administracija daugiau dėmesio turi skirti kultūros, sporto ir kitų bendravimo formų organizavimui mano dauguma nuteistųjų. Taip manančių yra 40,4 procentai respondentų.

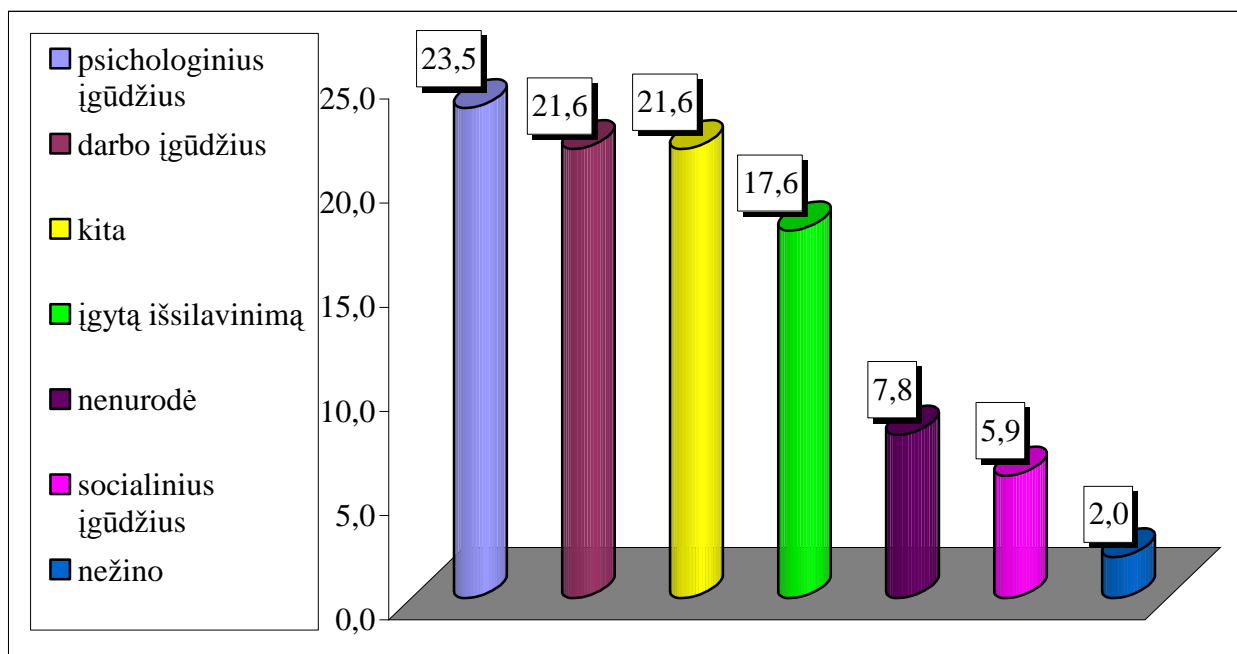
Šiek tiek mažiau nuteistųjų (33,3 proc.) pasisako už tai, kad reikia tobulinti socialinės reabilitacijos ir integracijos programų sritį.

Tyrimo rezultatai rodo, jog 10,5 procentų kalinių, atliekant bausmę, negali patenkinti savo dvasinių ir psichologinių poreikių. Apibendrinus galime teigti, kad katalikiškos krypties programos, veikiančios įkalinimo įstaigose, nepateisina savo egzistavimo.

Be to, 14 procentų nuteistų asmenų nurodė, jog visuomenė/kalėjimo administracija turi sutelkti dėmesį į kitas, ne į nurodytas sritis. Vieni pažymėjo, kad didesnio dėmesio reikalauja kalinius supanti teisinė sritis: teisinė pagalba, pasimatimai su artimaisiais, trumpalaikės atostogos. Nurodoma, kad administracija atkreiptų dėmesį į teismo nuosprendį/ikiteisminį tyrimą, į pačius nuteistuosius ir jų prašymus, skundus. Yra pažymėjusių, kad likusi be dėmesio sritis yra gyvenimo sąlygos.

Maža dalis kalinių – 1,8 procentas – nenurodė nei vienos srities, kuri, jų nuomone, reikalautų visuomenės/įstaigos administracijos dėmesio.

Galime spėti, kad nors kaliniams užtikrintas bendravimas įvairių programų nuostatose: susitikimais su dvasininkais ir pan., jie vis dėlto pageidautų daugiau bendrauti masinių renginių metu.

12 pav. Kalėjime įgyti įgūdžiai, kuriuos nuteistųjų nuomone, jie galės panaudoti išėję iš įkalinimo įstaigos

Asmenys, nuteisti laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, išėję iš įkalinimo įstaigos planuoja kalėjime įgytus įgūdžius panaudoti labai skirtingai. Įgiję psichologinių žinių džiaugiasi net 23,5 procentų nuteistųjų.

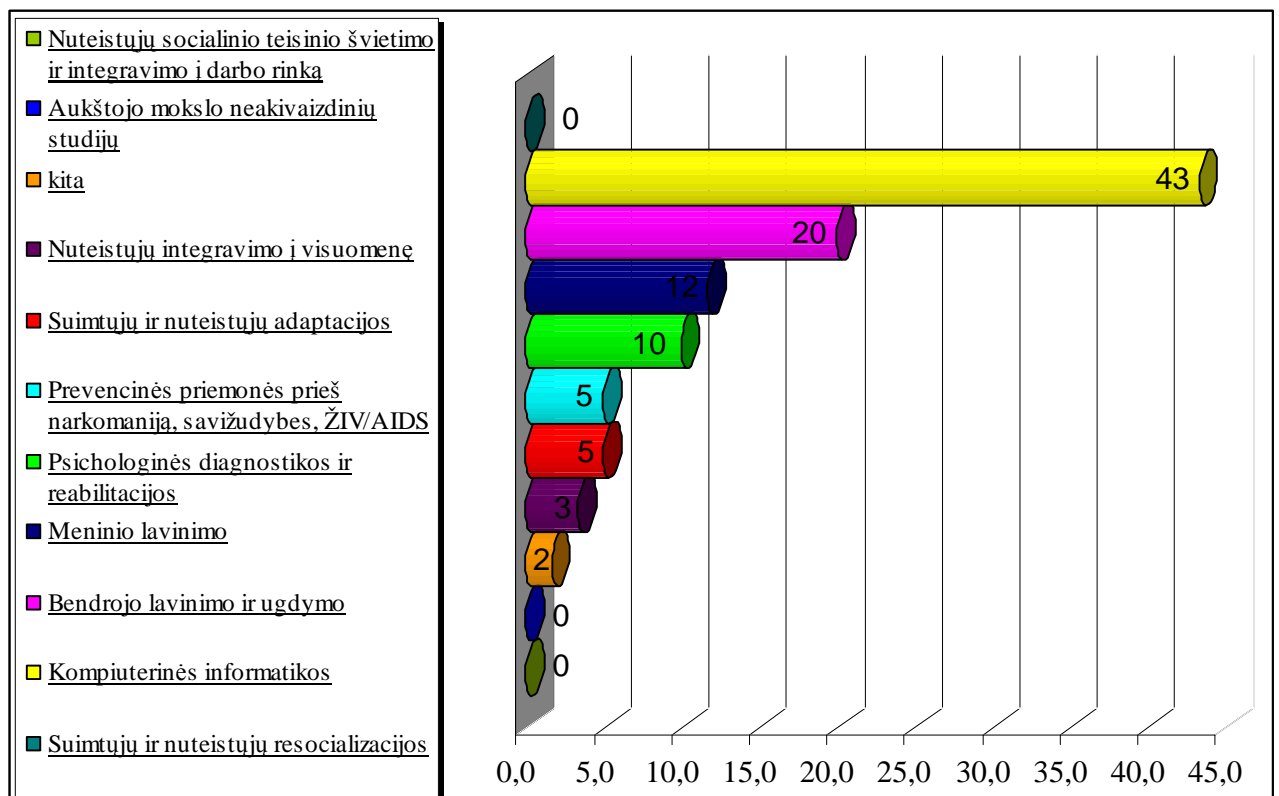
Tyrimo rezultatai rodo, kad 21,6 procentas kalinių mano, kad laisvėje jiems labiausiai pravars darbo įgūdžiai.

Penktadalis nuteistųjų (21,6 proc.) išvardino ir kitus, kalėjime įgytus įgūdžius, kurie, jų manymu, padės integruotis į visuomenę išėjus į laisvę. Tai dailės ir meno, sportiniai įgūdžiai, punctualumas ir kita gyvenimiška patirtis. Atskiri asmenys pasakė, kad išmoko „atskirti žmones“ ir įgavo „supratimą apie gyvenimą, kuris pasikeitė į gerąją pusę“. Tačiau, yra pasisakiusių apie tai, kad „iš neturėjimo ką veikti galvoji kaip geriau vogti, kad nepagautų mentai“ arba „ką gali panaudoti, kai valdžia iš tavęs padaro ne žmogų, o žvėrį“. Dar keli respondentai paminėjo, jog „nieko teigiamo neįgijo“ ar įgijo tik „nusikaltimo įgūdžius“.

Džiugina, kad nemažai nuteistųjų (17,6 proc.) laisvėje žada pasinaudoti kalėjime įgytu išsilavinimu. Šis rodiklis patvirtina, kad nuteistieji ne tik mokosi, įgyja išsilavinimą, bet ir planuoja pasinaudoti šiais pasiekimais.

Apmaudu, kad 7,8 procentai nuteistų asmenų nenurodė kokių įgūdžių jie įgijo ir galėtų panaudoti savo labui.

Analizuojant šį rodiklį, apima dvejopas jausmas – 5,9 procentai asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme, laisvėje galės panaudoti kalėjime įgytus socialinius įgūdžius. Didelis tai procentas ar ne, gali paaiškinti tik gilesnė šios pozicijos analizė.

13 pav. Kalėjime veikiančios programos, kuriose dalyvauja respondentai

13 paveikslėlis akivaizdžiai atspindi tai, kad populiariausia tarp kalinių yra kompiuterinės informatikos programa. Joje dalyvauja net 43 procentai apklaustųjų.

Nemaža dalis nuteistųjų domisi bendruoju lavinimu ir ugdymu. Šioje programoje dalyvauja 20 procentų kalinčiųjų.

Taip pat paaiškėjo, kad 12 procentų apklaustųjų prioritetą skiria meniniam lavinimui.

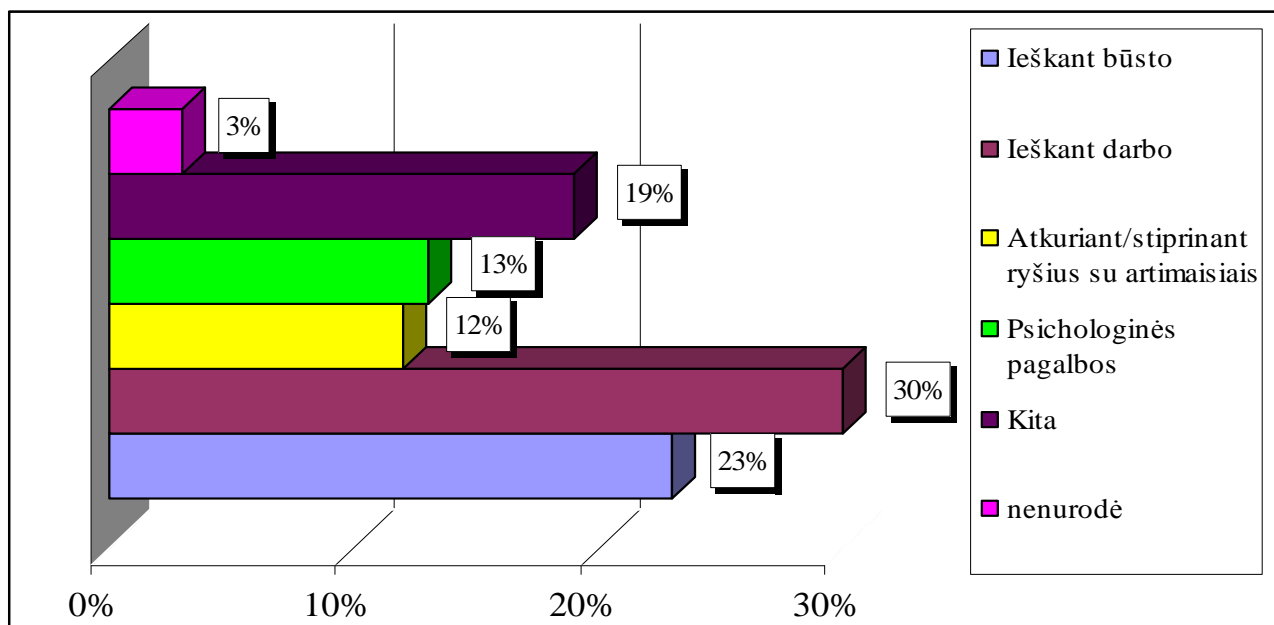
Psichologinės diagnostikos ir rehabilitacijos programa susidomėję 10 procentų nuteistųjų asmenų.

Tik po 5 procentus respondentų dalyvauja prevencijos prieš narkomaniją, savižudybes, ŽIV/AIDS ir suimtųjų ir nuteistųjų adaptacijos programose.

Taip pat menka dalis kalinių (3 proc.) yra susidomėję nuteistųjų integravimo į visuomenę programa.

Du procentai asmenų, nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė ilgiems terminams, pareiškė, jog „jokių veikiančių programų nėra, visos „popierinės“.

Daugybę anksčiau paminėtų faktų paaiškina tai, kad nė vienas nuteistasis nepasirinko nuteistųjų ir suimtųjų resocializacijos bei nuteistųjų socialinio teisinio švietimo ir integravimo į darbo rinką programų. Be to, išaiškėjo, jog nė vienas nuteistasis nesiekia aukštojo mokslo neakivaizdiniu būdu.

14 pav. Pagalbos formos, kurių prireiks nuteistiems asmenims, išėjus iš įkalinimo įstaigos

Atsakant į klausimą kokios pagalbos reikės respondentams išėjus iš įkalinimo įstaigos, didžioji dalis kalinių (30 proc.) nurodė, jog išėjus iš įkalinimo įstaigos labiausia jiems reikės pagalbos ieškant darbo.

Tyrimo rezultatai rodo, jog 23 procentai kalinių mano, kad sunkiausia jiems bus susirasti būstą.

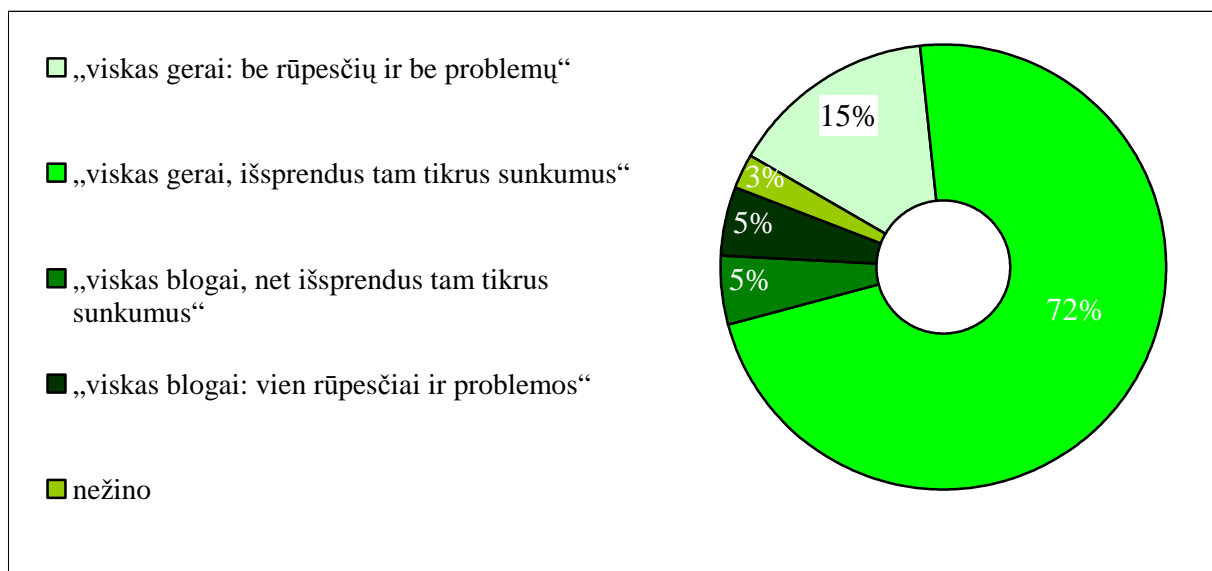
Nemaža dalis nuteistųjų (19 proc.) paminėjo kitokias pagalbos formas: tvarkant dokumentus, finansinės pagalbos, kitos įvairiapusiškos pagalbos („svarbiausia darbas ir namai, kad galėčiau toliau gyventi“). Buvo išreikšta ir kitokia nuomonė: „jokios pagalbos nereikia, kad tik netrukdytų policija“; „...kad netrukdytų man daryti tai, ką darau“; „rasti tiesą, kas įvykdė šį nusikaltimą“.

Kai kurie respondentai (13 proc.) mano, kad išėjus į laisvę jiems prireiks psichologinės pagalbos.

Vieną procentu mažiau -12 procentų kalinių - pareiškė, kad svarbiausia laisvėje bus atkurti/sustiprinti ryšius su artimaisiais ir šioje srityje jie tikisi pagalbos.

Likusieji 3 procentai nuteistų asmenų nemano, kad palikus įkalinimo įstaigą jiems gali prireikti bet kokios pagalbos.

Išanalizavus duomenis galime daryti prielaidą, jog dauguma socialinių rehabilitacijos ir integracijos į visuomenę programų, veikiančių įkalinimo įstaigoje, yra tik teorinio pobūdžio, nes daugiau nei pusė kalinių neįsitikinę, jog išėjus į laisvę galės savarankiškai ieškoti darbo ir būsto.

15 pav. Teiginiai, kokiais respondentai apibūdina savo ateitį laisvėje

Dauguma asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmė ilgiems terminams, 72 procentai, optimistiškai vertina savo ateitį – „viskas gerai, išsprendus tam tikrus sunkumus“.

Net 15 procentų respondentų visiškai tvirtai teigia, kad ateityje bus „viskas gerai: be rūpesčių ir be problemų“.

Vienodomis dalimis pasiskirstė tie nuteistieji (po 5 proc.), kurie nėra tikri savo šviesia ateitimi ir atsakė, kad laisvėje bus „viskas blogai, net išsprendus tam tikrus sunkumus“ arba „viskas blogai: vien rūpesčiai ir problemos“.

Ir maža dalis nuteistų asmenų – 3 procentai, nežino, nedrįsta spėti, kokia kryptimi jų gyvenimas pasisuks laisvėje.

Tad, galime teigti, kad kaliniai optimistiškai vertina savo ateities perspektyvas.

3.2. Kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas

3.2.1. Jono biografinis portretas

Respondentas nejaunas, bendraujantis, humoro jausmą turintis vyras, kurio iškalbingumas interviu metu iš tyrėjos nereikalavo ypatingų pastangų. Jonas penkiasdešimt aštuonerių vyras, kuris trečdalį savo gyvenimo (21 metus) praleido įkalinimo įstaigoje. Nuo vaikystės įnikęs į vagies „verslą“, šiandienai turi jau devynis teistumus. Pirmą kartą nuteistas dar tarybiniais laikais būdamas devyniolikmečiu, supratimą apie šiuolaikinį gyvenimą susidaro tik iš žiniasklaidos, nes per visą įkalinimo laikotarpį laisvėje atsidurdavo tik trumpam. Jonas netikintis ir

nemėgstantys skūstis gyvenimu žmogus, tačiau ryžtingai nusiteikęs laisvėje kovoti už jam priklausančią gyvenamąją vietą, net jei tam reikėtų padaryti naują nusikaltimą.

Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis, išryškėja nemenką kalėjimo patirtį turinčio vyro dabartinės situacijos susiklostymo aspektai, savų perspektyvų vertinimo paradigmos ir požiūris į socialinių ryšių su „išoriniu“ pasauliu.

„...pradėjau kapeikų pas žmones prašyt, ant ledų prašyt, kad neužtenka, duokit ant ledų ten dešimt kapeikų, to est, ten kapeikų, nes anksčiau pinigai buvo kitokie nu. Paskui mažai, paskui pradėjau / iš tašės vogti, paskui kur nors pliaže buvau ar kur, ten jau vogti...“

Augdamas didelėje šeimoje – beraštė mama, tėvas – paprastas milicininkas, trys broliai, teta ir močiutė – Jonas nuo vaikystės jausdavo maisto stygių („...nedaėsdavom...“). Jau dešimties metų buvo patalpintas į Vėliučionių vaikų pataisos koloniją, kuri nuo vagysčių Jono nesulaikė. Kaip pasakoja pats Jonas, jei iš pradžių vogdavo iš rankinukų, vėliau grobstydavo butus. Tarybiniais laikais patys milicininkai Joną skatindavo nusikalsti: „prisiūdavo“ nepilnamečiui jau apiplėštus butus, pagavę vagiant svetimame rajone, paleisdavo su sąlyga, kad jų rajone nebevogs arba tiesiog patys užsisakydavo apiplėšimą.

Jonas tiesmukiškas, tačiau teisingas žmogus, teigiantis, kad žmonėse labiausiai vertina darbštumą, sąžiningumą, duoto žodžio vykdymą. Pats save apibūdina kaip tiesą į akis sakantį, nekonformistinį, tačiau ramų ir pajuokauti mėgstantį žmogų. Kalėjime jis niekada nesiskundžia administracijai, o „stipresnių zekų“ spaudimui nepasiduoda: „*Nebėgau skustis, vot kad bėgti ant ko nors skundiku. Niekada nebėgau...“*. Geriausiomis savo savybėmis vadina tai, kad niekada nevodavo iš namų ir nedarydavo žmonėms niekšybių.

Jonas „su sentimentais“ prisimena sovietinius laikus: „...tas gyvenimas sovietiniais laikais, **sovietiniais** laikais, buvo lengvas. Lengvas prastai, prastai lengvas. Vat už tai, kad tu ką norėjai, galėjai daryt, bet žinok kur užmokėt, tu nepapulsi... Su kuo susitart, viska, niekada nepapulsi“. Jis teigia, kad savanaudiškos, korumpuotos „komunistinės“ valdžios savybės yra išlikusios iki nūdienos. Nors kalėjimo darbuotojai – auklėtojai jau nebežiūri į kalinius kaip „į padugnes“, administracija – kalėjimų direktoriai dar ir šiais laikais naudojami nuteistųjų „bejėgiškumu“: „*Provokatorius, jis daug kam padarė, gyvenimą sublogino, nors pats ten viską buvo, jam viską darydavo – peilius visokius darydavo, paveikslus, visas škatulkes, viską pas jį darydavo, reiškia“*.

Respondentas interviu metu nesistengė paslėpti pasipiktinimo valdžia: „...kol komunistai prie valdžios, nieko gero nebus“. Jonas teigia, kad partiškumas sugadina žmones ir dabartinę valdančiąją jėgą lygina su „kgbešnikais“ ir žydais: „...**pats žiauriausias, pats gudriausias, pats pavojingiausias** // yra žydas. **Jis** į priekį niekada nelenda, **jis tik kursto** žmones, prieš vienas prieš kitą“.

Didelį respondento nepasitenkinimą, kuris pasireiškė 21 paros bado streiku, iššaukė cukraus skyrimo kaliniams uždraudimas. Jonas, kaip tikras kovotojas, rašė oficialius laiškus kalėjimo administracijai, o vėliau ir žmogaus teisių apsaugos komitetui, siekdamas sukritikuoti naująją tvarką. Jis nuogaštuoja, kad tokiu būdu valdžia gadina kaliniams skirtus produktus, nes jis pats jau pasaldintos arbatos labai nemėgsta: „...*man duoda saldi arbata. Reiškia prapuola pas mane kas: ir arbata ir cukrus, tas, kuris man paskirstytas yra*“. Vildamasis palaikymo iš žmogaus teisių apsaugos komiteto, jo negavo („...niekas teisės tavo nepažeidžia“).

Jonas prisipažįsta, kad per ilgus laisvės atėmimo metus jau priprato būti kalėjime: „*Gyvenime man laukt nėra ko. / Vot, nėra. Aš čia pripratęs, jau pripratęs. Man maistą duoda, aš nieko nedirbsiu...*“. Jis puikiai orientuojasi kalėjimo taisyklėse ir išigudrina įveikti įvairius, kalėjime išskylančius sunkumus: randa kelius kaip užsidirbti arbatai ir cigaretėms, giriasi tuo, kad auklėjimo skyriuje turi „šefą“. Tačiau, nepaisant visų įgūdžių, vyras graudžiai prisipažįsta, kad iki „gyvos galvos“ likti kalėjime bijo: „...*tik vienas vienintelis dalykas – **bijau** / atsidurti iki gyvos galvos. Ir manę niekas neišgelbės*“.

Respondentas pasakoja, kad kalėjimo bibliotekoje nebeliko jo neperskaitytų knygų, kurios jam padėjo susidaryti bendrą supratimą apie gyvenimą laisvėje. Nors jam neteko pamatyti (išgyventi) dabartinio gyvenimo, jis įsitikinęs, kad dabar žmonės labiau vertina savo darbą: „*Dabar gerai. Kožnas vertina save, kožnas vertina savo darbą, vot. Dabar eeeee, tas kuris duoną mums kepa arba augina tą, jis žino vertę ir vertę nori tą paimt, tokią, kokia reikalinga*“. Jonas juokauja, kad būdamas kalėjime moka nuspėti ateitį, nes iš knygų sužinojo, jog Lietuvai įstojus į Europos sąjungą pasikeitimai pasieks ir įkalinimo įstaigas („...pasakiau, kad forma tokia bus, pasakiau, kad nebus jau kapitonų visokių ten, majorų viska, bus inspektoriai visi...“).

Apie savo gyvenimą laisvėje Jonas daro drąšias, bet pesimistines prielaidas. Jis nemato galimybių įsidarbinti („Į darbą papulti gerą // nu pagal savo, nepapulsi“), neturi realaus gyvenamojo ploto („...iš tikrųjų man nėra kur gyventi. Man (...), pagal įstatymą, sovietiniais laikais sėdau... Totorių gatvę žinot? Vot šitoj Totorių gatvėj aš prirašytas buvau. O aš dabar išeisiu, ten brolis prirašytas“), o neturint pajamų, mato tik vieną perspektyvą – vėl vogti („Pašalpa, kurią man duos (...) nu man ten išeinu ir per porą mėnesių, po mėnesio pensininku tampu, šešiasdešimt metų, vot. Man niekas pensijos kol neduos, reiškia turiu alkanas būt, // vaikščioti. O jeigu aš pripratęs nebūti alkanas (šypsosi), ką man daryti? Nu, davai vo taip, žmoniškai, nee taip sakant nemoksliskai, o grynai žmoniškai, ką man reikia daryt //, kad *alkanam nevaikščioti?* Jeigu mane nieks į darbą nepriims, nieko? **Vogt?**). Iš gausios šeimos narių pas Joną dabar liko tik du broliai. Su jaunesniu broliu ryšys nutrūko dar prieš tris metus, o vyresniajam nenusisėkė šeimyninis gyvenimas, todėl jis paskendęs savo rūpesčiuose. Tačiau vyras pasidalina ir savo slapčiausiais norais: „*Laisvėje jau žinot ką darysiu. Aš noriu gyventi laisvėje. Noriu gyventi, turėti kokį nors*

darbelį, sargu kur nors dirbti, kad algą gauti, viska. Rasčiau ir kitą pusę sau. Tegul nors ant trisdešimt metų jaunesnė bus, man nesvarbu...“.

Paguodos respondentui nesuteikia net ilgas turimų specialybių sąrašas. „*Pas mane... oi, specialybė (atsidusta). Nu gerai: geras stalius, moku drožti, figūras visokias, viską, vot. Galiu su geležim galiu viską daryt. Tekintojas, šaltkalvis, vot. Nuuuu virint dar ne specialistas. Nu ką dar? Specialybių aš pririnkau daug, vot. Visokių specialybių pririnkau gerų. Bet iš to / naudos / ne juokios“.* Taip pat Jonas nesiskundžia nei fizine, nei dvasine sveikata: „*Dvasiškai – sveikas. Neužmušė mane, dvasiškai neužmušė. Ne viena valdžia mane neužmušė dvasiškai. Dėl šitų dalykų aš stiprybės turiu. Morališkai, tiek dvasiškai neužmušė. Fiziškai, fiziškai... nu matot, vaikštau, pajuokauju, viska ir taip toliau...“.*

Respondentas nepabūgo pasinerti į filosofinius pamąstymus: paminėdamas Kanto darbus sakė, jog kiekvienas žmogus yra šiek tiek filosofas. Kalbant apie socialinį darbą, pažymėjo, jog tai labai sunkus darbas, reikalaujantis pakantumo ir supratimo kitų žmonių atžvilgiu. Jono įsitikinimu, net padedant žmogui, galima sužlugdyti jo gyvenimą.

Taigi, Jono portretas daugumoje požiūrių papildė anketinės apklausos metu gautus duomenis. Kaip ir daugelio respondentų, Jono socialiniai ryšiai nutrūkę (jis neturi nei tėvų, nei vaikų, nei sutuoktinės), gyvenamoji vieta išėjus iš kalėjimo, negarantuota. Jis, panašiai kaip ir apklausoje dalyvaujantys nuteistieji, neįsitikinęs, kad laisvėje ras darbą, kuris garantuotų pajamas (jis neturi nei išsilavinimo, nei darbo patirties), nemano, kad visuomenė jį suvoks, kaip asmenį, kuriam reikalinga pagalba ir priims jį tokį, koks jis yra. Nors Jonas gerai sutaria su auklėjimo skyriaus darbuotojais, bendra kalėjimo struktūra jam kelia nepasitikėjimą ir nusivylimą. Jonas džiaugiasi, kad kalėjime įgijo daugybę specialybių ir „pasikaustė psichologiškai“, tačiau mano, kad laisvėje šiais įgūdžiais jam pasinaudoti neteks.

3.2.2. Žydrūno biografinis portretas

Žydrūnas dvidešimt dviejų metų vaikas, kuriam laisvės atėmimo bausmės pabaiga sutaps su trisdešimtuoju gimtadieniu. Atviras, bendraujantis, mielai atsakantis į tyrėjos užduodamus klausimus. Turi ne pagal amžių didelę kriminalinę patirtį, nuteistas nebe pirmą kartą už nusikaltimus, tarp kurių ir žmogžudystę. Respondentas tik dalinai pripažįsta savo kaltę ir jaučiasi išduotas artimų žmonių – draugų. Konkrečioje įkalinimo įstaigoje praleidęs tik kelis metus, čia jaučiasi gerai besiorientuojančiu „poniatkese“ senbuviu (nerašytose kalėjimo taisyklėse).

Respondentas augo įprastos sudėties šeimoje: motina, patėvis ir brolis. Apie savo patėvį atsiliepia labai šiltai: „...*nuo dvejų metų mane augino patėvis. Patėvis geras žmogus, dirbo, pinigėlius uždirbo į namus, kaip turėjo būti...“.* Kitus šeimos narius ir artimuosius apibūdina kaip

mylinčius ir rūpestingus. Mokykloje ir gimnazijoje mokslai Žydrūnui sekėsi gerai. Tačiau nepakluso tėvų iškeltam ultimatumui ir nuo šešiolikos metų pradėjo savarankišką gyvenimą: „...*man buvo pastatytas ultimatumas, kad eeeee. Tėveliai pasakė, kad eee mes pridėsime tau pinigėlių, nupirksime tau mašiną, tu nepirkinėk tų mašinų, nieko nepirkinėk. Eeeee, mes tau viską duosime, tu tik tai / pakeisk draugus, pakeisk gyvenimą, turi galvą, gali mokytis*“. Su draugais keliavo po Lietuvos miestus, o vėliau ir po užsienį.

Žydrūnas laisvėje turėjo draugę, su kuria ryšį palaiko ir būdamas kalėjime. Nors juos siejo „garsus“ sulaikymas, jaunuolis nemano, kad jam atlikus laisvės atėmimo bausmę jų santykiai išliks tokie, kaip anksčiau. „...*esu (...) žmogus eeee. Jinai draugavo su kažkuo, oooo, žinot, lytiniai santykiai tikrai buvo su jo. Oooo... aš puikiai ją suprantu, kad jai trūksta, kad kiekvienam žmogui trūksta, tiek vyrui, tiek ir moteriai. Kuo daugiau (...), tuo daugiau reikia (juokiasi). Ir... ir... ir... Nelabai, nelabai... Nelabai noriu, nelabai noriu, nesss jau kažkas ją turėjo kitas. Ir po mūsų, o dabar vėl aš. (...), bet savigarba neleidžia*“.

Apie save Žydrūnas kalba kaip apie „paprastą vaiką“ – sportuojantį, negėriantį (kartais parūkantį), jokio ryšio su narkotikais neturintį ir dėl jų nežadantį gadinti sau gyvenimo vaikina. Savo spontanišką, jauną gyvenimą apibūdina taip – „...*kas įvyko jau nebesugrįši, nesss palaipsniui viskas keičiasi, nėra taip, kai, kaip būdavo žinot, jaunas, nori pasirodyti, tą vėliavą bėgi išnešęs, iškėlęs, kad į tave tik kas atkreiptų dėmesį, kad tik pamatytų, nes tokiu keliuėjau*“, „*Kažkaip visai kitų kelių ir išėjau. Ir taip gavosi, kad eeee buvau rožinius akinius užsidėjęs, nieko aplinkui nemačiau, girdėdavau tik tai, ką norėjau girdėti ir daugiau būdavo niekas nesvarbu. Kažkas pasinaudojo manimi ir atsiradau šičia*“. Žydrūnas prisipažįsta, kad labai jautriai reaguoja į išsiskyrimą su artimaisiais. „*Kas iš to, kad tu nuotraukų turi. Pasižiūri į tas nuotraukas žinote, tai sužadina tavyje / tokią savimeilę. Širdelėje glostai tiktais ir viskas... Norėčiau, kad aš kai grįšiu, kad surasčiau nuuu savo tėvelius, močiutę, nes jau žinot, eee net ne trečia dešimtis jau eina jiems, va. Eeeee, norėčiau juos surasti (...), nes jie mane šiltai myli, aš juos šiltai myliu*“.

Jauno vyro prisiminimai apie draugus labai spalvingi („...galima pasakyti pradėjome chuliganauti (juokiasi). Ne tai, kad vogdavom ar dar kažką, nu šiaip mieste būdavom eeeee, kaip čia pasakyti – tvarką drumsdavom“). Jis teigia, kad draugų nuomonė jam labai svarbi, bet galutinį sprendimą jis priima savarankiškai, jie jam negali nurodinėti. Respondentas pažymi, jog draugų vaidmuo jo gyvenime labai ryškus – jie įvairiais būdais padeda jam esant kalėjime, ir tikriausiai, padės ateityje. Tačiau vaikas nedviprasmiškai prasitarė apie tai, kad „...*jie mane augino. Nežinau kokiems tikslams augino. Matyt, kad dabar sėdžiu, tai viskas aišku kokiems tikslams augino*“.

Vaikas didžiuojasi kalėjime siekiamu išsilavinimu, bet nuogaustauja, kad laisvėje negalės nuslėpti to, kur baigti mokslai. Taipogi vaikas nesikremta dėl nemenkos kriminalinės patirties („...nėra ko slėpti. Aš pavyzdžiai, eeee kaip pasakyti? ...nesigailiu, kad sėdžiu kalėjime“).

Prieš keletą metų Žydrūnas kalėjo Prancūzijos kalėjime, todėl labai noriai leidžiasi į Lietuvos ir Prancūzijos įkalinimo įstaigų paliginamąją analizę. Be to, Lukiškių kalėjime tarp nuteistųjų yra įgijęs solidų autoritetą, nes pasižymi ne pagal amžių giliais samprotavimais apie gyvenimą.

Žydrūno prisiminimus apie suėmimą lydi šiurpinantys faktai. Vaikinas teigia, kad policijos departamente buvo smurtaujama ir daromas žiaurus psichologinis spaudimas: „...*spaudimą darė žiauriai. Teisme nekreipė dėmesį į tai, teismai. Į teismą buvau atvežtas visas mėlynas. Elektros gavau už tai, kad kažką išduočiau, kažką pasakočiau*“. Taip pat vaikinas buvo kankinamas plaktuku, o galiausiai pareigūnai grąšino jį pakarti („Buvo pastatytos sąlygos man tokios, arba tu kalbi arba (ploja kumščiu į delną) pasikari, arba mes tave vis tiek pakarsim. // Rodė nuotraukas (nurija seilę) / rodė nuotraukas, kurie žmonės pasikorė“). Tačiau respondentas nenustoja kartojęs, jog daugiau nei dėl pusės jam pateiktų kaltinimų jis yra nekaltas, tame tarpe ir dėl inkriminuojamos žmogžudystės, o įrodymai ir pati byla „sufabrikuoti“.

Respondentas akcentavo nuteistųjų bendravimo „su laisve“ svarbą. Nors iš kalėjimo kiekvieną savaitę leidžiama skambinti, nedraudžiami laiškai, siuntiniai bei pasimatymai, tačiau kaliniams vis vien labiausiai trūksta laisvės: „...*gal tos laisvės trūksta, ne gal, o iš tikrųjų trūksta tos laisvės. Visą laiką uždaroj patalpoj esi*“. Žydrūnas labai vertina susitikimus su žmonėmis „iš laisvės“ – auklėtojais, mokytojais, atvažiuojančiais tėvais, pažymi, jog „...*kad mes neatitoltumėm nuo tos laisvės. Nesss jie stengiasi taip pat, kad kad / mes žiūrėtumės į ateitį, į priekį. Kad tobulėtumėm, kad žinotumėm kaip save vesti su žmogum, kad / nebūtų toks stygius*“.

Savo dabartinę padėtį respondentas vertina kritiškai, sako, kad kvaila būtų pakartotinai atsidurti kalėjime. Žydrūnas prisipažino, jog laisvės atėmimo bausmės laikotarpiu daug galvoja apie tai, ką laisvėje padarė ne taip, ką galėtų pakeisti, kad nepakartoti savo klaidų. Vaikinas, kaip ekspertas, pažymi, jog šiais laikais kalėjimuose į žmogų žiūrima kitaip nei anksčiau, daug pozityviau, tolerantiškiau. Lyg išpėdamas ateities kartas, jaunas vyras kalba apie tai, kad kalėjime, kaip ir bet kurioje kitoje vietoje, tavimi gali pasinaudoti. Tam, kad taip neatsitiktų, reikia vadovautis „blaiviu“ protu.

Žydrūno draugai, kaip ir jis pats, buvo ne kartą teisti, ir ne tik Lietuvoje. Todėl pilnas ryškių pavyzdžių jis dosniai žarsto „komplimentus“ Lukiškių kalėjimo adresu. Iš patirties jis pasakoja, kad Ukrainos ir Prancūzijos įkalinimo įstaigose kaliniams sudarytos daug blogesnės sąlygos nei Lietuvoje. Prancūzijos kalėjime šlapia ir drėgna, kaliniai vaikšto su savo gamybos peiliais („...*mieliau čia sėdėčiau ilgiau metus, negu ten sėdėčiau*“). Ukrainoje – labai blogas maistas, didelis kalinių mirtingumas, purvas, blakės, utelės, tarakonai. Lietuvos kalėjime maistas geras, jo pakankamai daug, tvarkingos, be parazitų kameros, gerai organizuota kalinių sveikatos priežiūra ir higiena. Didesnis dėmesys gali būti skiriamas tik laisvalaikio, sportavimo organizavimui, bei nuteistųjų tarpusavio konfliktų sprendimui.

Kalėjimų tema paskatino pakalbėti apie E. Kalėdos knygą „Nemylimi“, kurioje išsamiai pasakojama apie jauno vaikiną, nuteisto už grobstymą stambiu maistu, nelengvus nelaisvės metus. Respondentas yra perskaitęs visas tris šio autoriaus knygas, bet kitiems skaityti šią knygą nesiūlo. Jo nuomone, devyniasdešimtųjų metų aprašyti faktai nebeatitinka realybės, todėl neatspindi šiandienos situacijos kalėjimuose. Vaikinas apkaltino autorių melu ir fantazavimu.

Paklaustas apie kalėjimo kastas, vaikinas pripažino, jog „rangai“ yra, bet ne kalėjimuose, o kolonijose. Egzistuoja ir daugiau skirtumų tarp kalėjimo ir kolonijos: kalėjimuose nesudarytos terpės „duhų“ (patarnaujančių kalinių) egzistavimui, skirtingai nei kolonijose, kaliniai nesiskirsto pagal miestų „šeimas“. „Ožiai“ (prižiūrėtojams tarnaujantys kaliniai) ir „gaidžiai“ (seksualiai išnaudojami kaliniai) kaip ir priklauso pagal „poniatke“, netoleruojami, bet jų Lukiškėse nėra, o už atitinkamą atlygį patarnaujantys kaliniai nevadinami „duhais“. Žydrūnas mano, kad svarbiausias „išgyvenimo“ kalėjime aspektas yra čionykščių taisyklių žinojimas: su kuo būtina dalintis, su kuo negalima kalbėtis, kas yra „verhas“ ar „bahuras“ (viršesnę padėtį užimantys kaliniai).

Žydrūno laikysenoje įžiūrimas pasididžiavimas. Jo išlaidos kalėjime (maistui ir kitoms reikmėms) per mėnesį dvigubai viršija dirbančių kalinių pajamas, jam nereikia užsidirbti maistui, todėl jis jaučia užuojautą tiems kaliniams, kurie kiekvieną dieną turi kovoti dėl „balandos“ (kalėjimo sriuba). Jis puikiai argumentuoja žiemą vykstančių nusikaltimų padidėjimo priežastis: *„...visokie valkatos, benamiai visokie, narkomanai padaro daug nusikaltimų. Nes jie čia vien dėl to gauna / po du, tris, keturis mėnesius, pusę metų gauna čia kalėjime sėdėt kol tyrimas vyksta. Nes labai daug nusikaltimų, išauga skaičius staigiai. Tai jie šičia atsimaitina. Išėina žandais pakritusiais, eeee atgavę masę, tą prasme kad svorį atgavę“.*

Taigi, Žydrūno pasakojimas mums atskleidė jauno žmogaus požiūrį į šiuolaikinio kalėjimo „privalumus“ ir „trūkumus“. Iš jo interviu išplaukia labai daug gyvenimo kalėjime aspektų ir subtilybių: įspūdingas įvairių šalių įkalinimo įstaigų palyginimas, skaudūs sulaikymo bei tardymo išgyvenimai, laisvės ir artimųjų ilgesio laipsnis. Žydrūną, kaip ir anketinėje apklausoje dalyvavusius nuteistuosius, su laisve riša tėvai ir draugai. Jis taip pat gerus santykius palaiko su kalėjimo darbuotojais, administracija. Į klausimą, kokios pagalbos jam labiausiai stinga šiame gyvenimo etape, jis atsakė, kad stinga ne pagalbos, o pačios laisvės, tuo tarpu, kai dauguma tyrime dalyvavusių nuteistųjų nurodė, jog jiems reikalinga pagalba „iš išorės“. Vaikinas, priešingai nei kiti nuteistieji, mano, kad visuomenės požiūris į kalinius nėra jau toks neigiamas, nors internete skelbiami kitų apklausų rezultatai rodo ką kitą. Vaikino nuomone, kalėjime jis negavo „teigiamos“ mokyklos, jis pats, nuo mažens bendraudamas su vyresniais draugais, anksti tapo brandžių požiūrių asmenybe. Išėjus iš įkalinimo įstaigos, jauno vyro nuomone, jis nereikalaus ypatingos pagalbos, tiesiog nori atrasti savo vietą tarp artimųjų, bei „užsikabinti už kokio verslo ar darbo“.

IŠVADOS

Apibendrinus kokybinio ir kiekybinio tyrimo rezultatus, galima daryti šias išvadas:

- Pagrindinė ilgos izoliacijos pasekmė – nuteistųjų socialinių ryšių nutrūkimas, ko pasekoje žmogus praktiškai netenka ryšio su laisve. Dažnai santuokos, draugystės, darbinių santykių praradimas sąlygoja kitų problemų atsiradimą: būsto, pajamų, darbo netekimą.
- Respondentų teigimu, išėjus iš įkalinimo įstaigos jie nebesugebės susitvarkyti su dalykiniais reikalais, kurie kitiems žmonėms atrodo paprasti ir kasdieniniai: dokumentų tvarkymas, būsto, darbo paieška. Elementarus bendravimas su žmonėmis jiems gali sudaryti sunkumų, nes po ilgo bausmės termino žmogus būna praradęs anksčiau turėtus socialinius įgūdžius, socialinį orientavimą.
- Respondentų požiūriu, jų resocializaciją teigiamai veiktų apribojimų trumpalaikiams pasimatymams, susirašinėjimo laiškais bei telefoninių skambučių artimiesiems sumažinimas; kultūrinių, sporto bei kitokių bendravimo formų organizavimo tobulinimas; socialinės reabilitacijos ir integracijos į visuomenę programų veiksmingumo gerinimas.
- Asmenys, nuteisti laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, išreiškia susirūpinimą, kad jiems laisvėje neteks pasinaudoti įkalinimo įstaigoje įgytais įgūdžiais (darbo įgūdžiais, dailės ir meno, kompiuterinės informatikos programoje įgytomis žiniomis, išsilavinimu), nes, jų nuomone, visuomenės požiūris į kalinius tebėra neigiamas.
- Nuteistųjų resocializacijos sėkmė priklauso ne tik nuo jų socialinių ryšių lygmens, bet ir nuo įkalinimo įstaigos auklėjamojo-reabilitacinio darbo efektyvumo, nes nemažai nuostatų, ypačingai įtvirtintų programose, praktikoje neįgyvendinamos dėl neveiklumo, lėšų stokos ir laiku nepriimtų atsakingų institucijų ar valstybės tarnautojų spendimų.

REKOMENDACIJOS

- Būtų prasminga skatinti tokias visuomeninių organizacijų iniciatyvas, kurios lavina nuteistųjų atsakomybės jausmą ir remiasi principu, kad žmogui reikia padėti spręsti jo problemas, bet ne spręsti už jį. Nevyriausybinės organizacijos Lietuvoje turėtų skatinti nuteistųjų motyvaciją gerinti savo gyvenimo kokybę, padėti jiems susirasti gyvenamąją vietą, darbą, atstatyti ryšius su artimaisiais, mokyti socialinių įgūdžių dar įkalinimo įstaigoje.
- Socialinę adaptaciją reikėtų pradėti įkalinimo įstaigose. Tam būtina:
  - steigti atitinkamą išsilavinimą įgijusių socialinių darbuotojų etatus;
  - rūpintis kalinių švietimu, perkvalifikavimu, užimtumu, socialiniu orientavimu, teisiniu ir doroviniu švietimu;
  - kruopščiai rengti kalinius išeiti į laisvę;
  - laisvės atėmimo vietose organizuoti kalinių, kuriems artimiausias metais baigiasi įkalinimo laikas, profesinį mokymą - mokyti juos paklausą darbo rinkoje turinčių profesijų.
- Bausmių vykdymo sistemoje NVO Lietuvoje kol kas atlieka tik šalutinį vaidmenį. Šios organizacijos aktyviau veikia tik teikiant pagalbą iš įkalinimo vietų paleistiems asmenims ir vis dar retai susilaukia *tinkamos ir būtinos* valstybės ir savivaldybių paramos. Remiantis Vakarų valstybių patirtimi, žinoma, kad būtinas laipsniškas ir efektyvus NVO įsitraukimas į bausmių vykdymo sistemą, kuris sukelia ir teigiamus padarinius – šios sistemos demokratėjimą, visuomenės dalyvavimą.
- LR Bausmių vykdymo kodekse numatyta daugybė nuteistųjų resocializacijai naudingų nuostatų, pvz. trumpalaikė išvyka į namus bei atostogos, kas padėtų išsaugoti jiems svarbius socialinius ryšius. Tačiau, šios pakankamai „jaunos“ nuostatos Lietuvoje dar nėra plačiai taikomos. Antai, Europos šalių teisėsaugos sistemose plačiai taikomos sankcijos be įkalinimo: be baudų, kompensacinių išmokų ir baudžiamojo įspėjimo sistemų egzistuoja eilė „nacionalinių ypatumų“. Pavyzdžiui, Vokietijoje - įspėjimas su baudos atidėjimu; Bulgarijoje – socialinis įspėjimas. Taip pat taikomos įvairios visuomeninės kontrolės ir priežiūros formos: Didžiojoje Britanijoje – tvarkos centro lankymas; Airijoje – kontroliuojamas bausmės atidėjimas; Olandijoje – įkalinimas savaitgaliais; Italijoje – įvairios namų arešto formos.

LITERATŪRA

1. Andriulis V., „Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918-1940 m.“, Vilnius: „Justitia“, 2000
2. Blaževičius J. ir kt., „Penitencinė (bausių vykdymo) teisė“, Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004
3. Čepaitė Z., Neapšviesta kelio ruožas, Vilnius: Tyto Alba, 2005.
4. Diržytė A., Nuteistųjų psichologinio-ugdomojo konsultavimo metodika „Pradėti iš naujo“, Metodika parengta parėmus Europos Socialinio Fondo Agentūrai pagal BPD 2.3 priemonės projektą „Išrinktieji“
5. Esminiai socialinio – psichologinio darbo aspektai, [žiūrėta 2006 m. lapkričio 6 d]. Prieiga per internetą: www.prison.lt/aspektai.htm
6. Foucault M., Disciplinuoti ir bausti, vertimas iš prancūzų kalbos, Vilnius: Baltos lankos, 1998
7. Kalėda E., Nemylimi, Vilnius: Naujoji Rosma, 2001
8. Laiškai į laisvę 2000, Vilnius, Rosma, 1999
9. LR Bausmių vykdymo kodeksas, Žin., 2002, Nr.73-3084
10. LR Bedarbių rėmimo įstatymas, Žin., 1991, Nr. 2-25; 1996, Nr. 18-457
11. LR socialinių paslaugų įstatymas, Žin., 1996, Nr. 104-2367
12. Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo nuostatai. Patvirtinta: LR teisingumo ministro 2003 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. 168
13. Malaškevičius J., Asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę individualumas, Mykolo Romerio Universitetas, mokslinės konferencijos „Asmenų, turinčių priklausomybę, reintegracija į visuomenę: teorija ir praktika“ medžiaga, Vilnius, 2006 m. gegužės 5d.
14. Piliponytė J., „Laisvės atėdimas: atlygis už nusikaltimą ar siekis pataisyti?“ [Žiūrėta 2006 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sociumas.lt/Lit/nr13/bausme.asp>
15. Programa „Kalinių ir buvusių nuteistųjų globa ir reintegracija“, [žiūrėta 2006 m. spalio 14]. Prieiga per internetą: <http://www.caritas.lt/index.php?id=30>
16. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla, 2004

17. Švedas G., Laisvės atėmimo baudmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003
18. Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Mintis, 1969
19. Абрамкин В., Чижов Ю., „Как выжить в советской тюрьме“, [žiūrėta 2006 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://www.prison.org/lib/sov_pris/index.htm
20. Александров Ю.К., Очерки криминальной субкультуры, Москва, «Права человека», 2001
21. Андреев Н.А. и др., Ресоциализация осужденных в пенитенциарных учреждениях ФРГ (социально-психологический аспект): Учеб. пособие. Москва, "Права человека", 2001
22. Антонян Ю.М. Что такое лишение свободы: Личность преступника и исполнение уголовных наказаний. Москва, 1991
23. Европейские пенитенциарные правила, [žiūrėta 2006 m. rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://sirotinka.ru/ravnovesie/1349.html>
24. Лэонгард К., Акцентирование личности, Киев, 1981
25. Майерс Д., Социальная психология, Питер, 2002
26. Особенности ресоциализации лиц, отбывающих наказание в тюрьме, [žiūrėta 2006 m. spalio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.va.lv/files/executivesummaryrus.pdf>
27. Попечение в колониях. Технология помощи, [žiūrėta 2007 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uic.nnov.ru/hrnnov/rus/nns/hr/public/book/part11.htm>
28. Шиханцев Г.Г., Юридическая психология, Москва, 1998
29. Фромм Э., Душа человека, Республика, 1992

PRIEDAI

A N K E T A

Gerbiamieji,

Vilniaus Universiteto socialinio darbo specialybės magistrantūros II kurso studentė atlieka tyrimą „Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme ilgiems terminams, resocializacijos ypatumai“.

Šio tyrimo tikslas – ištirti Jūsų, kaip tipinių šios grupės atstovų ir tikrosios situacijos žinovų, nuomonę apie resocializacijos ypatumus (stipriąsias ir silpnašias puses, grėsmes ir galimybes) Lietuvos penitencinėse įstaigose.

Užtikriname visišką Jūsų anonimiškumą.

Tikimės atvirų ir nuoširdžių atsakymų.

Tinkamus atsakymus į klausimus pabraukite ar įrašykite.

Dėkojame.

1. Amžius:

(NURODYKITE)

- 1.1 nuo 21 iki 30 metų
- 1.2 nuo 30 iki 40 metų
- 1.3 nuo 40 iki 50 metų
- 1.4 nuo 50 iki 60 metų
- 1.5 vyresni kaip 60 metų

2. Šeimyninė padėtis:

(PABRAUKITE VIENĄ atsakymo variantą)

- 2.1 Vedęs
- 2.2 Nevedęs
- 2.3 Išsiskyęs
- 2.4 Našlys
- 2.5 Gyvenu neregistruotoje santuokoje

3. Ar turite vaikų?

(PABRAUKITE)

- 3.1 Taip → (Kiek _____?)
- 3.2 Ne

4. Išsilavinimas:

(PABRAUKITE VIENĄ atsakymo variantą)

- 4.1 Nepilnas vidurinis
- 4.2 Vidurinis
- 4.3 Profesinis
- 4.4 Aukštesnysis
- 4.5 Aukštasis (nebaigtas aukštasis)

5. Kokio termino laisvės atėmimo bausmė?

(NURODYKITE)

_____ metų (-ai)

6. Kiek laiko praleidote įkalinimo įstaigoje?

(NURODYKITE)

6.1 iki 5 metų

6.2 nuo 5 iki 10 metų

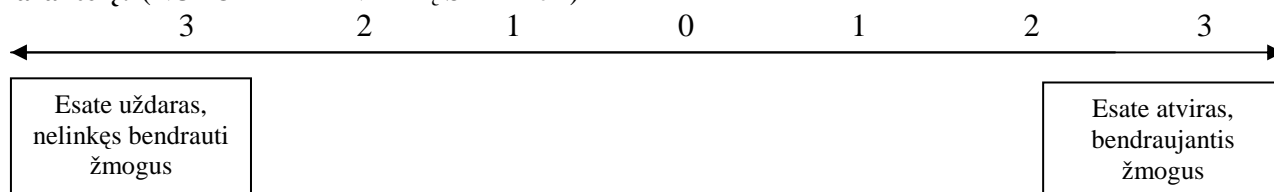
6.3 virš 10 metų

7. Su kuo ir kokius ryšius palaikote atlikdami bausmę?

(PAŽYMĖKITE KIEKVIENOJE EILUTĖJE VIENĄ ATSAKymo VARIANTĄ)

		Nepalaikau jokio ryšio	Ryšiai silpni	Palaikau glaudų ryšį
7.1	Sutuoktinė, draugė			
7.2	Vaikai			
7.3	Tėvai, kiti giminaičiai			
7.4	Draugai			
7.5	Kolegos, darbdavys			

8. Ši ranginė skalė išreiškia nurodytų bruožų pasireiškimo laipsnį. Kaip vertinate savo charakterį? (NURODYKITE VIETĄ SKALĖJE)

9. Kaip Jus apibūdintumėte savo santykius su įkalinimo įstaigos administracija?

(PABRAUKITE TINKAMĄ VARIANTĄ)

9.1 labai geri

9.2 geri

9.3 vidutiniški

9.4 blogi

9.5 labai blogi

10. Kokios pagalbos Jums labiausiai stinga šiame gyvenimo etape?

(PABRAUKITE TINKAMĄ VARIANTĄ)

10.1 psichologinės pagalbos

10.2 socialinės pagalbos

10.3 sveikatos priežiūros

10.4 pagalbos „iš išorės“

10.5 kita _____

(įrašykite)

11. Koks, Jūsų nuomone, yra visuomenės požiūris į Jūsų situaciją?

(PABRAUKITE TINKAMĄ VARIANTĄ)

11.1 kategoriškai neigiamas

11.2 neigiamas, su tam tikromis išimtimis

11.3 Jus suvokiami kaip asmenys, kuriems reikalinga pagalba

11.4 visuomenė Jus ignoruoja

11.5 kita _____

(įrašykite)

12. Į kokią įkalinimo įstaigos sritį, Jūsų nuomone, reikia atkreipti visuomenės/ įstaigos administracijos dėmesį? (PABRAUKITE TINKAMĄ VARIANTĄ)

- 12.1 į socialinės reabilitacijos ir integracijos programų tobulinimą
- 12.2 į nuteistųjų dvasinių ir psichologinių poreikių tenkinimą
- 12.3 į kultūrinių, sporto renginių ir kitų bendravimo formų organizavimą
- 12.4 kita

_____ (įrašykite)

13. Kokius kalėjime įgytus įgūdžius Jus galėsite panaudoti išėjus iš įkalinimo įstaigos? (PABRAUKITE VISUS TINKANČIUS VARIANTUS)

- 13.1 darbo įgūdžius
- 13.2 įgytą išsilavinimą
- 13.3 socialinius įgūdžius
- 13.4 psichologinius įgūdžius
- 13.5 kita

_____ (įrašykite)

14. Kokiose, kalėjime veikiančiose, socialinėse programose dalyvaujate? (PABRAUKITE VISUS TINKANČIUS VARIANTUS)

- 14.1 Suimtųjų ir nuteistųjų adaptacijos;
- 14.2 Suimtųjų ir nuteistųjų resocializacijos;
- 14.3 Nuteistųjų integravimo į visuomenę;
- 14.4 Psichologinės diagnostikos ir reabilitacijos;
- 14.5 Bendrojo lavinimo ir ugdymo;
- 14.6 Kompiuterinės informatikos;
- 14.7 Aukštojo mokslo neakivaizdinių studijų;
- 14.8 Nuteistųjų socialinio teisinio švietimo ir integravimo į darbo rinką;
- 14.9 Prevencinės priemonės prieš narkomaniją, savižudybes, ŽIV/AIDS;
- 14.10 Meninio lavinimo

15. Kokios pagalbos Jums reikės išėjus iš įkalinimo įstaigos? (PABRAUKITE VISUS TINKANČIUS VARIANTUS)

- 15.1 Ieškant busto
- 15.2 Ieškant darbo
- 15.3 Atkuriant/stiprinant ryšius su artimaisiais
- 15.4 Psichologinės pagalbos
- 15.5 Kita

_____ (įrašykite)

16. Kaip Jus manote, kokių teiginių galima bus apibūdinti jūsų ateitį laisvėje? (PABRAUKITE TINKAMĄ VARIANTĄ)

- 16.1 „viskas gerai: be rūpesčių ir be problemų“;
- 16.2 „viskas gerai, išsprendus tam tikrus sunkumus“;
- 16.3 „viskas blogai, net išsprendus tam tikrus sunkumus“;
- 16.4 „viskas blogai: vien rūpesčiai ir problemos“.

1 T. Aš noriu jūsų paprašyti, kad man papasakotumėt savo gyvenimo istoriją, nuo jūsų gimimo, kai
2 buvote mažas vaikas, iki dabar. Pasakokit viską, kas jums yra svarbu, nes tai mane domina.
3 Neskubėkite.

4 R. / Nu pirmiausiai tėvai. // Motina // ne skaityt nei rašyt nemokėjo / iki mirties. Tėvas milicininku
5 buvo, bet taip, kai tas raštingumas buvo blogas, bet perėjo į miliciją tik dėl to, kad į kariuomenę
6 nepapult. Iš kaimo. Ir butą gauti mieste, vat ir viskas. // Devyni žmonės gyvenom vien bute // ant
7 keturių padalinti (...) plotą. Be visų patogumų, **be juokių patogumų**. // Nu aš, kaip buvau antras, //
8 o po manęs dar du, / broliukai. Gatvėje buvau šustras labai. Man patiko. Nors namuose gaudavau į
9 kaulus. Nuuuuu, mušdavo, vat, bet aš gatvėje buvau.. jau mane gerbdavo, už tai, kad nebuvo bailys
10 // vat, nu ir... nuo šitų visų sunkumų kur namuose buvo, nedaėsdavom, nieko, /// pradėjau kapeikų
11 pas žmones prašyt, ant ledų prašyt, kad neužtenka, duokit ant ledų ten dešimt kapeikų, to est, ten
12 kapeikų, nes anksčiau pinigai buvo kitokie nu. Paskui mažai, paskui pradėjau / iš tašės vogti, paskui
13 kur nors pliažė buvau ar kur, ten jau vogti.. Nu ir toks gyvenimas visas ėjo. Nu ir antra, man patiko
14 to, kad aš milicijoj mačiau tokį dalyką, kad ten nesakydavo kam tu vogi ar ką, vo, sakydavo, tu
15 molodec, šustras, tave nepagausi. Milicijoj sakydavo, vot. Nu ir prašydavo, sakydavo, vot on butas
16 (...) gal paiksi jį? Na kodėl man nepaimti? Septyni, aštuoni metukai kodėl man nepaimti jį? Aš
17 imdavau ant savęs. Nu jie nurašydavo kitą butą. Nes tada nesuprasdavau, kad visas ieškinys, viskas,
18 eina ant tėvų, nesuprasdavau šito. Vat. Nu iš namų bėgdavau. Nu sakau, lupt gaudavau, bet dar ką
19 darydavau, va čia paprastas buvo gyvenimo mano.. niekada nevogti iš namų // vot. Ir niekada
20 nedaryti žmonėms niekšybės. O tarp draugų niekšybės, pačia blogiausia mano savybė, blogiausia
21 tokiu atveju, iš vienos pusės geresnė iš kitos blogesnė, kad ką galvoju, tą ir sakau. Vot nepatiko vot
22 naprimer, nu vot dažė įstaigos direktorius man nepatiko, aš jam pasakau tą, ką galvoju. // vot. Nu,
23 vot koks vot gyvenimas ir prasidėjo.. Gudičionys, viska.. vat. Milicijoj mane niekada nedaužė,
24 mane sakau, sakydavo taip: „kam tu vagi mūsų rajone? Vok kitam rajone, viskas, o pas mus nevok,
25 namuose nevogia“. Aš sakau, tai ne namai... ir viskas, ir nemušdavo. A kiti sakydavo, kitas rajonas,
26 tada buvo **Spalio, Tarybinis rajonas**, Pirmas rajonas.. sakydavo „ko vogi pas mus, ką pas tave
27 savo rajono nėra?“ ir išvarydavo mane iš milicijos. Vot pavogu ką nors, viskas, **išvarydavo**. Ir man
28 tai skatino dar vogti daugiau. Vot, *ir nebijot*. Nu jau pradėjau nuo lariokų, kioskai žinot buvo,
29 paskui ten krautuvėlės, kur signalizacijos jokios nebuvo tada. Nu ir prasidėjo butai, paskui po
30 kišenes pradėjau landžioti, nu ir visas gyvenimas mano prasidėjo taip- pinigus aš netaupiau, iki
31 septyniasdešimt trečių metų netaupiau. Nu aš sėdėdavau visą laiką, pasodina išeinu, vot. Pirmą
32 kartą sėdau.., nu nesėdau.. mane // tada buvo ispolnitilnyi komitet, pagal vaikų teisių ten
33 globotojai.., jie nežinodavo ką daryti, tai man tada buvo dešimt metų, tai mane nusiuntė į
34 Vėliučionis, vaikų // į DVK- detskaja vospitatelnaja kolonija- taip rusiškai, nu a lietuviškai tai čia
35 aišku, suprantama. A paskui jie padarė spec. mokyklą, *numeris vienas*, nuo keturiolikos metų. Nu
36 bet aš vis tiek ten buvau, nors man nebuvo dar keturiolikos.. Nu bėgdavau iš ten, vogdavau, vėl
37 papuldavau, vot. Gyvenimas toks, pirmą kartą buvau nuteistas. Nuteisė mane šešiasdešimt šeštais
38 pirmą kartą, du metus gavau. // Baisaus nieko nesutikau, tik pamačiau žiaurumo, /// niekšybės,
39 provokacijos visokios mačiau. Svarbiausia viską sudarydavo administracija, kalėjimo, lagerio
40 administracija, kolonijos, na, pataisų namų. Vot jie sudarydavo daugiausiai provokacijų tarp zekų,
41 nu, nuteistųjų. / Nu ir mačiau kaip milicija vagia- pagauna ten.. vat stoties milicija pagauna su
42 lagaminais vagį, užveda, viska ir taip padaro, kad vagys pabėgtų, o lagaminai pasilikti ir tuos
43 lagaminus pasidalindavo tarp savęs. Vat, // zonoj // zonoj, jau kalėjime, aš turiu omeny kalėjimą, nu
44 kalėjimas čia, o jau kolonijoje, tai ten // nu kaip paaiškint? Nu jau koroče // sunkus, gudrus
45 gyvenimas. **Sunkus, bet gudrus gyvenimas**. Ten, // kaip sakant, **be leidimo** operatyvinės dalies,
46 buvo tokia operatyvinė dalis, vot, dabar pas mus vadina STT, (juokiasi), nei narkotikai, nei arbata,
47 nieko nepraeidavo. Jeigu leisdavo, tai ir degtinės buvo ir naminę varo, viskas, vsio. Ot. Tą pati STT,
48 na čia jau ne savo gyvenimas, čia svetimas gyvenimas, be jų dažė riaušių nebūdavo, jeigu jie
49 nepaskatina, nepasako kam nors, kad riaušės reikalingos. Vot.. nu ir taip / Nu ir šitas gyvenimas.. //
50 mano akyse viskas buvo. Ir kaip aš galėjau kitaip elgtis? Išeidama, išeidama į laisvę, mane gi tą patį
51 pirmą dieną turėjo pristatyti į tą policiją, nu į jį miliciją. // Paskui praeina savaitė, mane jau kviečia
52 kažkoks tai, apiplėšyk butą ar ką, mane kviečia, erzina. Antrą kartą kviečia. Nu, galvoju, kam man

53 reikalinga, aš einu... vat. Užtat kad neduodavo gyventi. Į darbą papulti gerą // nu pagal savo,
54 nepapulsi. // Vat. // Nu iiiiii manyje (...) stengdavausi taip, kad manyje išaugtų, nesakau, kad
55 atsirastų, o sakau išaugtų žiaurumas. Nu vot, kad bučiau žmogus, žiaurumo turėčiau, viskas.
56 Karočė, ne žmogus bučiau. Mane neišmokino šito. Kaip jie norėjo padaryti, neišmokino. // Aš
57 buvau, pasilikau toks, kaip ir buvau: ką galvoju, tą sakau. Pasidariau ramus, vat kaip niekad, vat
58 manęs neliečia, nejudina niekas, aš toks ramus... aš pajuokaut mėgstu. Vat visi ir auklėjimo skyrius,
59 visi žino. Aš galiu pajuokaut, anekdotus papasakoti. Vat. Viską. Bet jeigu kas liečiasi asmeniškai,
60 aš pirmą kartą perspėju, vieną kartą, vienintelį. Antrą kartą jau viskas, // tas žmogus nukentės. //
61 Koks jis nebūtų, didelis ar mažas, nesvarbu. *Kas jis nebūtų.* Nu vot.. ir šitas gyvenimas man taip
62 padarė, kad aš vo dabar vo jau dvidešimt vieni metai kai išeit negaliu. // Su direktorių susipykau.
63 Direktorius man pasakė taip „eik velniop“. Aš jam sakau „**tu pats eik velniop**“. **Aš visada sakau**
64 **taip, kaip man sako.** Vat... nu taip kaip // Mane paėmė, kad nepagalvotų kiti, kad čia dėl manęs...
65 O aš, atvirai sakau, nežiūrėjau zėkų, kas ką kalba. Man kur patogų buvo dirbt, aš ten ėjau. Vat
66 galėjau ten eit povarų, eisiu povaru. Kur ten eit, eisiu, man nesvarbu. Man, sakau, nerūpėjo tų
67 nusikaltėlių, kurie save vadindavo nusikaltėliai, aš jų neskaičiau nusikaltėliais, užtat, kad jie kitus
68 kursdavo arba patys buvo kursdami, kad kitiems gyvenimo neduot. Aš nekreipdavau dėmesio. Jeigu
69 man žodį kokį pasako, atsisukdavau, kažką pasakau, dar pasako iš karto (suduoda kumščiu į delną),
70 **ploju.** Iš karto, be juokių kalbų. Už tai, kad kažnas žino, ką daro, kažnas atsako už savo veiksmą.
71 Nu vot ir dabar buvau zonoj Viliuj, zonoj Rusų vot. Fotografu dirbau. Nu fotografu... Fotografas į
72 gerklę įpila keturiasdešimt penkis laipsnius ir visą savaitę ar mėnesį neateina į darbą. Vat, vietoj jo
73 aš ten dirbau. O taip buvau kaip // pavaldinys, padėjęjas, vot. Nu ir mane.. nu nusikaltimą padariau..
74 prieš mane atsistojo penkis, šešis žmonės, vot. Pradėjo gąsdint, viska. Nu ir nusikaltimą padariau. //
75 Nu čia labai trumpai papasakojau tą... Bet pats, pats gyvenimas, tas gyvenimas, sovietiniais laikais,
76 **sovietiniais** laikais, buvo lengvas. Lengvas prastai, prastai lengvas. Vat už tai, kad tu ką norėjai,
77 galėjai daryt, bet žinok kur užmokėt, tu nepapulsi... Su kuo susitart, viska, niekada nepapulsi.
78 Administracijoje, vot zonoj, dar geresnis buvo. Jeigu turi šefą, vot, aš daugiausiai stengiausi
79 auklėjimo skyrių šefus turėti, **auklėjimo** skyriaus šefus. Vat, viskas... Man nevieno viršininko
80 nebuvo tada. Aš spjoviau ant operatyvnių, ant režimnių spjoviau, na vseh. Vat prieina ką nors
81 paklaust, palaukit sakau, norit ką nors sužinot nuo manęs, eikit paklauskit pas mano viršininką, leis
82 pasakyt, pasakysiu. Vat. Nebėgau skustis, vot kad bėgti ant ko nors skundiku. Niekada nebėgau,
83 nors **tokį darbą dirbau,** visi galvodavo, kad bėgu, kad skundikas. Neeee, vot žmonių pilna
84 susirinkę, aš prie visų, prie akių pasakydavau o taip- vryh, vryh (moja rankomis), viską
85 pasakydavau. Prie akių, kad nepagalvotų, kad bėgu, viska vot. Nu // toks gyvenimas. Ką dar? // Nu
86 zonoj, zona, zona, zona.. Nu ten kitas gyvenimas. Nelaisvas gyvenimas, o // *labai sunkus.* O dabar,
87 šiuo laiku, dar sunkesnis pasidarė. Truputi laisvesnis, užtai kad administracija truputi žiūri kitaip ant
88 mūsų. // Nežiūri, atvirai pasakius, nuuuu... kaip, // *ant padugnės,* kaip į padugnes nežiūri.
89 Paprasčiausiai jie žino, kad kalėjimo niekas negali atsakyt. Toks yra kalėjimas, šiandien jis gali
90 būti čia, o rytoj jis gali būt [prisidega cigaretę], aaaaaaaa... o rytoj gali būt zėkas, vot. // Nu tai
91 atrodo trumpas, trumpai pasakytas, bet aš jums pasakysiu, kad šitas trumpumas... Atrodo ką praėjo
92 greitai labai, atrodo va srokas, va dešimt metų kalėjimo baigiau, vat jau turiu važiuoti į zoną.
93 Norėjau į Vilniau zoną važiuoti, bet man neleido tik dėl to, kad ten nusikaltimą padariau. //
94 Supranti? Dabar mane veža į kitą zoną. Nu kur? Man pasakė arba ten, arba ten. Nu daviau sutikimą
95 į Pravieniškę. Vat... Bet jie nesupranta, administracija tą, kuri mane taip daro, kad jeigu man ten
96 pradės vėl aaaaaaa reikšti kažkokius tai pretenzijas ir šoks muštis, aš vėl padarysiu nusikaltimą.
97 Dabar man jau neduos penkiolika metų, dvidešimt neduos. Dabar man jau duos iki gyvos galvos. //
98 Ir nuo to aš negaliu pabėgti, už tai, kad aš pasiduosiu, mane užvarys, kaip sakant, į gaidyną, į
99 **gaidyną** užvarys, jei aš pasiduosiu. O žinot, girdėjot kas yra gaidynas? Vat, abiženikų. Aš
100 nepasiduosiu, reiškia aš ten neisiu, tai geriau aš pažiznininku busiu, negu eisiu ten. Nors ir ten
101 žmonės **gyvena.** Ten gyvena, juk ten nėra tų, kurie // grubiai taip sakant, pagal zėkišką, vot kad jie
102 abiženikai, kad jie ten visi mergiotės. **Ne.** Ne. Jie ten yra tokių, kuriems nusibodo gyventi su tais
103 eeeeeee save šustrais vadinančiais. Jie nenori su jais gyventi, paprasčiausiai nori nusiraminti. Vat.
104 Jeigu į ožyną eiti, **į ožyną** eiti, ten reikia atsargiam buti, net pirstelt negalima, už tai, kad pasakys

105 kad bombą numetė (juokiasi). Va toks gyvenimas. Tai-i-i dabar pasirinkimo, nuuu, supranti, nuu //
 106 dar penki metai. Ir aš // kaip pasakyt? Viž kiek dievų yra, aš ne žydas, vat. Žydišką tikėjimą
 107 nepriimu. O pas mus dabar / žydiškas tikėjimas Lietuvoj, vot. Grynai žydiškas, jus gerai suprantat,
 108 už tai, kad aš nemeluoju. Buvo čia pavogtas dievas pas egiptiečius, vot. Ir dabar privertė visus mus
 109 būti žydais. Aš nepriimu // to dievo. Nepriimu. Nors ramina jis, gudriai sutvertas jis, viskas. Jis
 110 ramina. Sunkiose valandose jis ramina. *Nu ramina kuo? Tam kuriam sunkiai. Jeigu jam gyvenimas*
 111 *geras, tai jam nereikalingas dievas.* Kiek gi mes priėję prie dievo? Čia nereikalinga. Va čia vat,
 112 atrodo visas gyvenimas, kiek, atrodo devyni teistumai pas mane, aš jau neatsimenu. Ir gero
 113 lageriuose A, pakeitimai lageriuose nieko nepasidarė. Vėl tokiose zonose kaip Marijampolės, vėl be
 114 operatyvininkų, be kūmų tų, vėl nieko nepapuola. Jeigu jie va taip žiūri vo// jie viską žino ka darosi
 115 zonoje. Jeigu jie leidžia, reiškia ten viskas yra. Jeigu su jais niekuo nepasidalina, reiškia ten nieko
 116 nebus. // vot. Vo toks gyvenimas yra zonoj. Nu a mano gyvenimas/ **mano gyvenimas sulaužytas.**
 117 Mano gyvenimo nieko gero matyta nebuvo. // Eeeee, žinote tą, mgnovenija? Eee, lietuviškai
 118 užmiršau kaip.
 119 T. Akimirka.
 120 R. Akimirka. Net laimingų akimirkų nebuvo. Aš namuose, per visą savo gyvenimą atsimenu vienus
 121 naujus metus – aštuoniasdešimt ant aštuoniasdešimt pirmų. Ir to aš nesupratau, nauji metai čia
 122 buvo ar ne. O taip visą laiką prisieidavo man prijomnike, vaikų paskirstymo punkte sutikti naujus
 123 metus. O prieš tai, kaip namuose aš jų negaliu prisiminti. Penki, šeši metukai man buvo, aš juos
 124 neatsimenu. Ir kokie gali būti nauji metai jeigu duonos nebūdavo. Baltos jau, o jau juodos tai mes
 125 jau (...) vot. Devyni žmonės// keturi broliai // keturi broliai, tėvas, motina, tiotka ir šita, kaip ji,
 126 senelė. Vot iii // barake, dar čia Vilniuj buvo barakai kur // eeee kur dabar šitas, nu Krasnoj armij
 127 buvo, o dabar...
 128 T. Savanorių.
 129 R. Savanorių gatvė, vat kur TECas yra. Nu elektros šita tinklas. Ten vot apačioj geležkelių
 130 lignonine apačioj, buvo pievas toks didelis ir ten barakai. Ten gyveno beveik **visi**, kurie dirbo
 131 milicijoj. // Nu prasti milicininkai. Karininkai ten negyvendavo už tai, kad pas juos butai jau būdavo
 132 (šypsosi). Ir vot tuose barakuose, galit primesti *koks buvo gyvenimas.* Viskas. Nu ką čia? //
 133 Laimingas. // Gal būt tą, ką aš pamačiau, ką pamačiau, ką išgyvenau, išgyvenau ir šiaurę ir Sibirą, ir
 134 Kaukazą kur buvau, vot. // Ir pagal valdžios struktūrą visur vienodai. Pagal valdžios struktūrą, vot.
 135 Gerumo / nemačiau. Mačiau tik // visi gudri, ir visi eee žluobai. Pradedant nuo kontrolieriu, paprastų
 136 mentų, baigiant direktoriaus. // Visiems visko reikia ir viską nuo zekų imdavo. Čia pas mus.
 137 Laisvėje tas pats buvo. Laisvė sovietiniais laikais niekuo neskiresi, bet mes šito niekas nematėm.
 138 Kaimynas kaimyno, vot viename name gyvena, nepažysta. Jis artistas namuose, jis namuose
 139 žiaurus, o išeina, parodo save padoresnį žmogų. Nu veidą keisdavo, nerodydavo taip, kaip buvo iš
 140 tikrųjų. Suprantat, nu? Ir vot šitas gyvenimas vaikystėj ir jaunystėj ir jau viską, viską žinodavau.
 141 Kodėl aš turėjau skirstyt? Prosovietinis laikotarpis, sovietinis laikotarpis aš / antisovietiškas buvau,
 142 geresnis negu Lansbergis. / Aš visą laiką, kur nebūdavau aš visą laiką sakydavau kas yra
 143 komunistas, o kas yra fašistas. Ir aš paliginau kad Stalinas ir Gitleris. Gitleris palygint su Stalinu
 144 buvo angelas. Palygint su Stalinu, vot. Jis nekankindavo, Gitleris taip žmonių kaip kankindavo
 145 Stalinas. Taip nekankindavo. Jis iki vos paeina žmogus, iki to varydavo dirbti. Pas jį milijonai
 146 dirbdavo negu.... Gitleris nušaudavo nereikalingus, vot. Žydus šaudydavo (juokiasi). Koks
 147 skirtumas kas tuos žydus? Stalinas ir Leninas daugiau tų žydų sutvarkė negu tas Gitleris. Jiems tik
 148 pats laikotarpis buvo, kožnas norėjo pasilikti savo aukas. *Nu čia vėl politika.* Nu ką dar, ką apie
 149 save. Viskas, aš negaliu pasakyt daugiau nieko, aš tik vienas vienintelis dalykas – **bijau** / atsidurti
 150 iki gyvos galvos. Ir manę niekas neišgelbės. Administracija manę neišgelbės, už tai, kad aš sakau...
 151 aš važiuoju pas tokį direktorių, pas tokį direktorių, pas nusikaltėlį važiuoju. **Toks pats** nusikaltėlis
 152 kaip ir aš. Aš pagal, pagal lygį švaresnis negu jis. Jis būdamas pareigose vogdavo ir išnaudodavo
 153 savo galimybes. / Nu pas zekus. **O aš** naudodavau galimybę iš tų spekuliantų kur anksčiau būdavo.
 154 Aš kalbu dėl ko, už tai, kad sovietiniais laikais sėdau, aš dar išėjęs nebuvau. Vot. Tai kas man tas
 155 Agurkis? Nu, jis dėl manęs tas pats nusikaltėlis. Jeigu aš įėjau į tą ir ten pamatysiu kaip ten yra, tai
 156 dar penkiasdešimt metų, virš penkiasdešimt metų būrio viršininku, tai ir pasakysiu kgbešnikai ir

157 komunistai buvęs. **Vot.** Nu vot pas mus Ižička, vot direktorius kalėjime. Vogdavo sovietiniais
158 laikais savus visus savo pareigūnus, kad išsilaikyti būdamas operas. Reiškia dirbdavo dar ant kažko
159 tai. Nu, nežinau ant KGB dirbdavo ar ant kitų, vot. **Provokatorius.** Provokatorius, jis daug kam
160 padarė, gyvenimą sublogino, nors pats ten viską buvo, jam viską darydavo – peilius visokius
161 darydavo, paveikslus, visas škatulkes, viską pas jį darydavo, reiškia. Nu pas tą Ižičką, suprantat? O
162 jis paprašė, kad pensiją jam padidinti, jį paskyrė direktorium ir pritvirtino, jis čia direktorius. Aš čia
163 jam buvau, jam ir Kriukui parašęs laišką. Jus gyviai, / gyvenkit kol esi. Žiūrėkit siaubiakus, žiūrėkit
164 filmus, bet duok Dieve, kad jus mašina nenutrenktų, nieko. Siaubiakas busiu aš jums, kaip išeisiu.
165 Aš neatleisiu savo, vot šito sroko jiems (beldžia pirštu per stalą). *Parašyk oficialiai* popierius, vot.
166 Žinau, kad išeisiu mane gaaa... muuu... mmmm, gąsdins, viską. Aš pasakysiu taip, liuboj, kas mane
167 perspės pasakysiu taip – **dariau, darau ir darysiu.** O jus man nieko nepadarysi, nesustabdysit. Už
168 tai, kad man... jiems tai yra ką gaudyti, jiems privogęs, prii-i-i-i viską, jie turi vo (rodo „iki
169 kakliuko“). O pas mane nieko nėra, aš išeinu basas. Man kromė kalėjimo nieko laukt nereikia, o
170 jiems yra ką. Pas juos vaikučiai **nekalti**, // nekalti, bet tėvas... Tarybų sąjungoj sakė- vaikai už tėvus
171 neatsako. Nebuvo taip. Vaikai kentėjo daugiau negu tėvai. Tėvai lagery, nužudo ir viskas, o vaikai...
172 (beldžia pirštu į stalą), kol Sovietai nepasikeitė, jiems nebuvo kelio. Tas pats ir man buvo, ir mamai
173 mano, broliams. Niekur neleido jiems išlysti, už tai, kad pas mus ir bandytų buvo šeimoj, nu aš
174 turiu omeny giminėj, vot. // **Vot ir viskas.** **Vot pas mane vot nakolkės,** jo (rodo tatuiruotes ant
175 rankų), nuo aštuoniasdešimtų metų, vot. Aš specialiai / maikę tokia užsidėdavau, eidavau (šypsosi)
176 sėsdavau ten, kur dabar prezidentas, skvere šitam, vot, ir studentai. Ir vot aš su jais visą laiką
177 kalbėdavau apie Tarybų valdžią. Vot jie klausia: „kam tu čia svastiką, fašistai?“, o aš klausiu: „o
178 komunistas kas?“ ir aiškindavau: kas, koks skirtumas, tik spalva skiriasi, juoda ir balta, daugiau
179 niekuo ne skiriasi, sakau. Nu ir programa ta pati, nu ir vien, vien... ten skirtumų mažai. Nu matai,
180 tik Vokietijoje pas SD nebuvo tokio dalyko – „drug, tovarishc, brat“, vot ir viskas, vieno vienintelio
181 dalyko nebuvo, o taip viskas buvo, sunacinti viską... Kaip pas mus septyniasdešimt trečiais metais
182 įsakymas buvo kad jau pavardes eeeee, kada naujas gimęs ar ką, kad jau pavardes ne Petrauskas, o
183 Petrovas varytų, kad ne Gintaras, o Genadij varytų vardas, nu zakse. Žmonės tai pykdavosi,
184 sakydavo mes norim Gintaras, reiškia Gintaras bus. Vot tas pats, nieko ne skiriasi. Ne, čia daug, čia
185 daug tokios... Aš sakau nemėgstu, kad man klausimų neužduoda, jeigu man kažkokius tai
186 klausimus // tikslus užduotų, aš tada jau pagal tuos klausimus, o tai aš čia jau labai taip...
187 T. Klausimas toks būtų: kaip Jus įsivaizduojate savo gyvenimą išėjęs iš kalėjimo?
188 R. // O šitas klausimas pats lengvas. Aš tik neseniai buvau pasakęs, kad man laisvėj / jau nėra ko
189 laukti / vot. Už tai, kad pas mane nieko nebus. Absoliučiai. Nieko. Aš busiu... niekas mane į darbą
190 nepriims. // Pašalpa, kurią man duos (...) nu man ten išeinu ir per porą mėnesių, po mėnesio
191 pensininku tampu, šešiasdešimt metų, vot. Man niekas pensijos kol neduos, reiškia turiu alkanas
192 būt, // vaikščioti. O jeigu aš pripratęs nebūti alkanas (šypsosi), ką man daryti? Nu, davai vo taip,
193 žmoniškai, neee taip sakant nemoksliskai, o grynai žmoniškai, ką man reikia daryt //, kad *alkanam*
194 *nevaikščioti*? Jeigu mane nieks į darbą nepriims, nieko? **Vogt**? Bet dabar ir nusikaltėliai turi savo
195 rajonus, viska, eisi vogti ir jie tau kalus laužys. Be išieties. Valdžios, kol komunistai prie valdžios,
196 nieko gero nebus. Kol jie prie valdžios, suprantat? Dar nebus, dar metus dvidešimt, kol padvės jie
197 visi. Ne mirs, o padvės. Už tai, kad komunistas žmogus negali buti, už tai, kad kada jis vaikščiojo
198 darbininku nebuvo niekas. Vis buvo geraširdis, draugiškas, viskas. Kaip tik partinį bilietą gavo, jis
199 iš karto norį riečia, nematydavo savo draugų, vot, suprantat. Gyvenime man laukt nėra ko. / **Vot,**
200 nėra. Aš čia pripratęs, jau pripratęs. Man maistą duoda, aš nieko nedirbsiu, aš viską... Nu kažką DP
201 turėti, tai aš rankas turiu. Gaila, kad aš užmiršau eeeee... vienas dalykas (...) pas mane yra ten eee...
202 (ieško per kišenes ir ištraukia savo darbo „čiotki“ [į rožančių panašus daiktas, kurį mėgsta rankose
203 vartyti kišenvagiai]).
204 T. Labai gražu.
205 R. **Rankiniu būdu!** Rankiniu būdu, vot.
206 T. O kokia Jūsų specialybė, kuo Jus užsiimdavote visą gyvenimą?
207 R. Pas mane... oi, specialybė (atsidusta). Nu gerai: geras stalius, moku drožti, figūras visokias,
208 viską, vot. Galiu su geležim galiu viską daryt. Tekintojas, šaltkalvis, vot. Nuuuu virint dar ne

209 specialistas. Nu ką dar? Specialybių aš pririnkau daug, vot. Visokių specialybių pririnkau gerų. Bet
 210 iš to / naudos / ne juokios. Vairuotoju... nu čia aišku, čia nori nenori, reikia išmokti. Vot visokių
 211 dalykų žinau, moku. Čia laidytis (...) nu ir viską, vot ir haltura tavo, vot tokius dalykus... **Ne tik**
 212 **tokius**, vot. Ir za-a-arikus darau visokius, vot. Parkeriukus darau, gerus, kada nuotaika labai yra. Nu
 213 knygute, viską darau, ką galima a uždirbti, cigaretę uždirbti, arbatos uždirbti, vot. Taip kaip čia ir
 214 yra, arbata ir cigaretės čia uždirbi už šituos darbus. Vot kada... Nu nemoku, nemoku teisingai tanką,
 215 tanką vairuoti, vot (šypsosi). [prižiūrėtojas paduoda apžiūrėti nuteistojo padarytą užrašų knygutę]
 216 Trisdešimt metų atgal vo tokias knygytes darydavau, vo tokias knygytes. Dėl ko darydavau, už tai,
 217 kad tada viska būdavo, viską akys, gerai matydavau, viska. Dar geresnę, **dar geresnę**, vot. Nu vot
 218 viską, ką įmanoma. Piešt moku, siūt moku, paskui šita, kaip ji, megzt moku, vot. (kreipiasi į
 219 prižiūrėtoją) Načialnik, dai čiotki, ja atdam tebe u menia estj eschio, ja nikak (...), u menia tam estj
 220 [viršininke, duok „čiotki“, pas mane yra dar, aš atiduosiu tau, pas mane ten yra, aš niekaip (...)].
 221 T. Ačiū labai. O sakykit, Jus turėsit su kuo susitikti laisvėje, aplanai, palaikot su kuo nors ryšį,
 222 išėjęs su kuo nors artimu?
 223 R. Žinot, pas mus yra du broliai, pas mane. // Vienas pradėjo gerai gyvent, nu vidurinis dabar pagal
 224 šita, vienas tai miręs. Vot vidurinis, / labai gerai pradėjo gyventi. Dabar pasidarė alkašas, išsiskyrė
 225 su žmona, viskas. Turi du vaikus: *dukra ir sunu*, išsiskyręs. Dar turiu jaunesnį broli, / kuris užmiršo
 226 kelią (...) [prisidega cigaretę]. /// Faktiškai neturiu, vot. Su juo gerai viska, bet / papuolė mano
 227 broliukas, man atrodo, į padėtį kėblą, papuolė po padų atrodo (susimąstęs). Nu žmonos. Aš nieko
 228 prieš negaliu pasakyt, aš nepažįstu tos brolienės. Vieną pažinojau, kuri aštuoniasdešimt penktais
 229 metais apsivedė, Rimutė. O tą antrą – Birute, aš nepažįstu, su pirmą išsiskyrė jis. Vot ir viskas, jau-
 230 u-u aš trys metus jam nerašau... Rašiau, sveikindavau, viskas. Vis juk jaunesnis broliukas. Aš
 231 piktumo (užsitraukia cigaretę) neturiu ant jo ne keik. Pas jį savo gyvenimas. Kaip aš galiu ant jo
 232 pykt? Jam reikia maitinti dukrą turi, viską, dar turi... Pas tą brolienę buvo, nuuu dukra. Dabar
 233 apsivedė, turi vyrą, du vaikus. Nu tai jis žiūri viską. Įlindo dar į tą, į Pakso partiją. Nu kad į Pakso
 234 įlindo partiją tai aš neprieštarauju, tegul lenda, vot. Už tai, kad ten susirinkę daug žulikų, tai jie
 235 atkeršys komunistams, vot. Aš sakau, vot labai mėgstu komunistus (su ironija). Žydus ir
 236 komunistus, aš juos pats geriausia mėgėjas. Neužmirškite, pats (spragtelėjo pirštais) kovingiausias,
 237 nu kurie kovoja, eeeeeee mėgsta kovoti. Jų yra viso dvi tik tautybės kovoti, tai vokietis ir rusas. Vot
 238 tie, kurie be karo negali gyventi, be karo. **O pats žiauriausias, pats gudriausias, pats**
 239 **pavojingiausias** // yra žydas. **Jis** į priekį niekada nelenda, **jis tik kursto** žmones, prieš vienas prieš
 240 kitą. Vienas eeee, kada atsiskyrė jie nuo Dievo ir Jėzus (...), tai jie kurstė prieš tuos, tie prieš tuos
 241 kurstė. A taip visą laiką žmones prieš žmones: vokiečius prieš rusus, rusus prieš vokiečius, prieš
 242 liet..., nesvarbu. Jie visą laiką pavaduotojais buvo, ūkio reikalas, viska, jie į direktoriaus postus
 243 stengdavosi nelysti. Vot pats bjauriausias, pats baisiausias, čia yra šita nacija. Ir jie ir šita patys savo
 244 organizaciją padarė, sionistų organizaciją, jie padarė. Nu kas. Jie visą laiką sako „nu ką jus norit,
 245 nuo (...), bėdno žydo, ką jus gausit nuo manęs (verkšlenančiu balsu), / bėdnas aš“, vot. Bet, jų
 246 gyvenimas toks, juos visur mušdavo, už tas provokacijas, visur ganydavo, tai jie turi būt tokie,
 247 faktiškai. Nieko nepadarysi. Jie gudri, jie centą prie cento renka. Čia ne tai, kaip lietuvis, tūkstantį
 248 gavo ir pragėrė, arba ten kitas, ne. Jie centą prie cento ir milijonus turi. Bet / pats žiauriausias //,
 249 pats niekingiausias pasaulyje. Už tai, kad jie užvaldė visą pasaulį, **visą**. Visi bankai /. Jiems
 250 nereikalinga tų gamyklų visų, jiems nereikalinga. Bet jie turi, bet vot bankai, laikraščiai visi. Visi
 251 laikraščiai, vat Amerikoje visi žurnalų, laikraščių magnatai, jie žydai. Vot... *pinigai viską valdo, vat*
 252 *pats baisiausias*. Nu čia vot gyvenimą pasakiau, kai aš gyvensiu, vot. Už tai, kad iš tikrųjų man nėra
 253 kur gyventi. Man (...), pagal įstatymą, sovietiniais laikais sėdau... Totorių gatvę žinot? Vot šitoj
 254 Totorių gatvėj aš prirašytas buvau. O aš dabar išeisiu, ten brolis prirašytas. Aš ateisiu į seniūniją,
 255 vot klausykis atidžiai, vot paskui ką nors atsiminsite, kai sužinosit kad seniūnijų pirmininkas
 256 užmuštas (balsas sustiprėjo, susijaudino). / Užmuštas bus iš karto. Per dvidešimt keturias valandas
 257 (beldžia pirštu per stalą), jeigu jis nesutvarkys šita dalyką. Ateisiu ir sakysiu, aš prirašytas ten ir
 258 prirašyk mane į tą butą. Tau duodu dvidešimt keturias valandas, ne daugiau. Jeigu jis manęs
 259 nepirašys, aš jį (rodo kumštį), nugabensiu iš karto. Už tai, kad aš sovietiniais laikais... šitie
 260 įstatymai ir sovietiniai įstatymai skiriasi, tai reiškia, kad jie mane neturi teisės, šita valdžia nurašyti

261 nuo to buto. / Aaa, aš sakau, vot atsi (...) šitus žodžius. Man nesvarbu, kas ten bus seniūnas, vot. Ar
262 jaunas ar senas, moteris ar vyras, man nesvarbu. Jis prie valdžios, reiškia jis turi padaryti taip, kaip
263 turi būt. Nors įstatymai kiti bus. **Žiaurus** aš? Aš pasakysiu Jums, aš Jums dar pasakysiu. Aš
264 nepasidariau žiaurus, nepasidariau. Bet aš pasidariau gyvenimo, kuris nurodo kaip gyventi, o ne
265 taip, kaip nori valdžia. Valdžia nori sau gyventi, bet juokiais būdais nenori, kad liaudis taip gyventų
266 kaip jie. Nors jie nežino, kad jie turi mum, man tarnauti, o ne sau, kad mes jiems tarnautum.
267 Suprantat? Jie užmiršo vieną dalyką, kad iš šimtas dvidešimt, eeee iš šimto litų jus dvidešimt
268 procentų mokat jiems. Jie užmiršo apie šitą dalyką. Kad šitie pinigai jus jiems davėt, kad jie aaaaaa
269 tvarkytų viską. Jie užmiršo apie šitą. Ir // Aš dar nusijuokiau, kada į savivaldybę norėjo eiti žmonės
270 į merus ten, nu į savivaldybę. Ir neleido jiems. / O įstatymas tai leidžia, konstitucija leidžia, kad
271 kožnas žmogus gali būti išrinktas prezidentu, savivaldybės ir visur. Jis gali. Bet kas gali atstovauti?
272 Žmogus tas, kuris iš žmonių ateina. Bet ne partija. Partija ne viena negali atstovauti liaudį. Ne
273 viena. Už tai kad jų dešimt, dvidešimt, trisdešimt tų partijų. O jie savo balsą kelia. Nu vot... Visi
274 šitie neteisingumai, vot visi šitie, / (...) žmogų parodo, bet man, asmeniškai man, aš apie save kalbu,
275 / ant jų įstatymo nuspjauti. Už tad, kad jie sukūrė tuos įstatymus ne man, o sau. **Kodėl** skiria, dar
276 skiria nusikaltėlius nuo nusikaltėlių skiria. Nesupratot šito, kas pasakyta? // Griga, Griga,
277 Grigaravičius – ne nusikaltėlis? Sukūręs valstybinę apsaugos kontorą iš visų mentų buvusių, kurie
278 užsiima valstybiniu reketu, nuo tų visų žmonių, nuo kurių saugojo. Kitų neturi. O tie, kurie lenda,
279 juos iš karto į kalėjimą pasodina, sutvarko. Jis nusikaltėlis. O jeigu jį pasodins, tai nepasodins su
280 manim. **Jam atskirai duos zoną.** Kodėl jie atskiria juos? O jeigu juos neatskirtu, o sodintu ten kur
281 mes sėdim? Patikėkit, nebūtų tų kyšių, nebūtų to visko. Jie bijotų važiuoti į zoną. / Žinotų, kad juos
282 ten laukia tie, *kuriuos jie pasodino*. Matot? Dažė čia jie save, valstybę, / apginė, kad tik neduok
283 Dieve nepapulti į tas rankas, kur sužlugdė gyvenimą. / *Matot? Vot visas toks gyvenimas.* Ar
284 teisingas jisai ar neteisingas? Na. Arba paimti dabar, ankščiau sovietiniais laikais studentai į
285 universitetą eina ten, svarbiausiai kad turėt specialybę. O dabar žmonės stengiasi eiti ten, kur patiko.
286 Ir to sunku papulti, reikia mokėti ir taip toliau. Bet jie eina tam, kad jiems patiko, o ne tam, kad
287 turėti išsilavinimą, aukštąjį išsilavinimą, vot. Dabar gerai. Kožnas vertina save, kožnas vertina savo
288 darbą, vot. Dabar eeeee, tas kuris duoną mums kepa arba augina tą, jis žino vertę ir vertę nori tą
289 paimt, tokia, kokia reikalinga. Ankščiau šito nebuvo. Ankščiau už trylika kapeikų duoną kepalą
290 pirko, o (...) išmeta, vot. Nu viskas pasikeitė. Aš to gyvenimo, to gyvenimo koks dabar, nežinojau,
291 to estj [tai yra], nemačiau. O žinot, žinojau. Vot. Matyt nemačiau, o žinojau. Aš prieš tai, vot /
292 keturiolika metų atgal, va čia pasakiau, kalėjime tokius dalykus, kur man (nusimoja ranka), eeeeeiii,
293 to nebus. Aš pasakiau, kad forma tokia bus, pasakiau, kad nebus jau kapitonų visokių ten, majorų
294 viska, bus inspektoriai visi. Pagal Europos standartą. Aš jau žinojau, jei į Europą mes einam, viskas
295 bus pagal Europos standartus, viskas. Vot, taip ir pasidarė, kaip pasakiau, taip ir buvo. Vot. Pas
296 mane bibliotekoj knygų nėra, kurios aš galėčiau paskaityti, nėra tokių knygų, jau nėra. Ot atneša
297 knygą, man neįdomu, aš jau skaičiau. Jeigu ne ta, panaši į šitą knygą. Sovietiniais laikais aš jau
298 pirkdavau knygų, bibliotekoj nebuvo knygų. Nors čia, kalėjime, tokių knygų buvo, kur laisvėj,
299 bibliotekoj eee laikydavo / uždrausta literatūra. Aš va tokia literatūrą čia, kalėjime skaičiau. Nu tai,
300 galima suprasti, jeigu aš laisvėj pamačiau viską, kiek kalėjime išmokau, viska. Ko man dar įdomu
301 buti. Man neįdomu. Vot yra programos, šou-programos, Hameda ta, kiti, man neįdomu. Visi kiti
302 gyvenimo sritys, kurie parodo visokias traumas ten, dramas visokias, man neįdomu. Už tai, kad aš
303 šitą žinau. Aš viską žinau, kas gali būt, kas yra ir kas su kuo susiję. Jau prasi..., jau įdomumas ant
304 šito viskas... Jau tuos kriminalinius filmus, ar ką, aš jau nežiūriu (balsas prikimsta). Komedijas, aš
305 kurias jau peržiūrėjau komedijas, aš jau dar kartą nežiūriu. Už tad, kad juoktis nėra iš ko. Suprantat?
306 Prapuola įdomumas gyvenimui. Prapuola jis, už tai, kad / nu mane yra žmonės klausė „tai ką tu“,
307 nu..., kad mane galima būtų nustebinti, vot. Niekas. Jau mane tik vienas dalykas gali nustebinti
308 (šypsosi). Taip mane niekas nenustebins, absoliučiai, niekas. Pasakys, pasakysiu „jjjooo, žinau, toks
309 dalykų buvo“, arba tą, tą. Man tik vienas, vienintelis dalykas, jeigu pasak..., vyras pagimdys – vot
310 mane nustebins. Nuuu, aš ką sakau, tą ir galvoju, nes aš negaliu kitaip kalbėti, vot. Vot šitas mane
311 nustebins, kita mane nenustebins. Ne apgavystės, ne afioros, ne gerumas, ne nuoširdumas – man
312 nieko nenustebins. Už tai, kad kuo daugiau žmogus kalba, **kalba**, reiškia jis negeras žmogus. Kuo

313 daugiau. Ot jeigu jis gerus dalykus daro, čia jau kitas dalykas. **Ir grubus bus**, aš pasakysiu, kad
314 žmogus šitas geras. O kuris kalba... (nusimoja ranka). Nu kaip sako, vot politika – asfaltuosim kelią
315 (juokiasi), ir taip toliau, suprantat? Reiškia šito visko nepadarys, reiškia jis tik dėl savo tikslo eina.
316 Nu tai. Ar galima man kažką tai tokio pasakyti? Kur man būtų prie širdies. Man dabar ateitų,
317 pasakytų „eik į laisvę“, aš pasiusčiau ant trijų raidžių. Nu dabar jau ant penkių raidžių, lietuviškai
318 sakyčiau, vot. Eik ten. Už tai, kad aš žinau, kad man baigiasi tokiu, tokiu laiku, tokiu ir tokiu eisiu,
319 vot, viskas. A skustis, nu ką čia skustis (atsidusta). Gyvenimu skuskis, ne skuskis, jau kas praeita
320 jau negražinsi, vat. Kad aš sveikas? / **Dvasišškai** – sveikas. Neužmušė mane, dvasišškai neužmušė.
321 Ne viena valdžia mane neužmušė dvasišškai. Dėl šitų dalykų aš stiprybės turiu. Morališkai, tiek
322 dvasišškai neužmušė. Fiziškai, fiziškai... nu matot, vaikštau, pajuokauju, viska ir taip toliau,
323 suprantat? Nu tai galit suprast, kad man nebaisu šita sritis **ir laisvė** man nebaisi. Aš žinau kas bus
324 laisvėj. Aš į priekį žinau. Aš dažė žinau kas bus zonoj. Vot atvažiuosiu į zoną, vot... norėsit, vat Jus
325 galit dėl juoko mano pavardę užrašyt, jeigu išgirsite, išgirsite laikrašty ar kur, kad zonoj (beldžia
326 pirštu per stalą) padarytas nusikaltimas, Jus galit laikraščiui parašyt, kad Jus žinojot, kad šitą
327 padarysiu nusikaltimą. Ir dėl ko padarytas nusikaltimas. Vat. Jo, jo gali... nu pas mane lenkiška
328 pavardė- XXXXXXXXXX, Ivan. Vot. Vot ir sužinosit iš tikrųjų kas įvyko. Ir aš sakau, vienintelį dalyką,
329 aš nebijau šito dalyko nebijau, vot... / *bet nenoriu*. Nenoriu. Noriu ramybės. Vot sakau kalėjime
330 būrio viršininkas gyvas, jeigu mane niekas ne veikia, nieko – viskas. Paprašiau vot ir dabar / , man
331 atsisakė duoti cukrų į arbatą. Ne vienam įstatyme nėra uždraustas cukrus. Ministras paėmė ir
332 uždraudė, parašė cukraus neduos. Kaip jis negali duoti? Cukrus ne alkoholis, ne narkotikas ir dabar
333 duoda saldi arbatą. Aš saldi arbatą nemėgstu. Negaliu aš juos gerti, ji man brudas [purvas]. Nu (...)
334 kavą negeria saldi, nu vot... Ir dabar man duoda saldi arbatą. Reiškia prapuola pas mane kas: ir
335 arbatą ir cukrus, tas, kuris man paskirstytas yra. Aš buvau paskelbęs bado streiką. Dvidešimt vieną
336 parą nevalgiau nieko, absoliučiai. Vat. Nusiunčiau ir ten skundus, skundus nusiunčiau. Vot, kad taip
337 ir taip, nedavė. Iš tiesių, iš teisių, žmogaus teisių atėjo atsakymas. Mmmmm, kad tau mmmmm,
338 niekas teisės tavo nepažeidžia. A paskui sužinojau, kad jinai buvęs majore, eeee kriminalinės
339 majorė, nu tą, dirikas. Nu, tai kodėl ji turi eiti prieš savuosius, nu? / Prašau. / Ar pas mane buvo čia
340 atėjęs iš juridinių, šitų, kaip jų, eee kalbėjo su žmonėmis. Moteriškė tokia. Nu paprasčiausiai taip
341 pasakiau... Televizorių pažadėjo atnešit (juokiasi). Va, viršininkas atsimena. Televizorių atnešit,
342 vot. Šilelį. Vot, sako turim, niekas nežiūri mažiuką. Iki tol va, būrio viršininkas laukia, kada man jį
343 atneš. Aš tai jau nelaukiu, o būrio viršininkas dar tiki, kad atneš (šypsosi). Suprantat? Taip pat
344 nemėgstu. Vot pas mane yra toks pripratimas. Vot kažkam tai prižadėjau... nu viskas, aš negaliu, kol
345 nepadarysiu. Jeigu pasakiau, kad bus, viskas - padarysiu. O dar pasakau, nu gerai, dar pažūrėsiu
346 ten... o jau pas mane vaikšto (...), kaip tai padarysiu. Vot paprastas dalykas, vot nu / yra tokie
347 daiktai, kuriuos reikia atiduoti man. Ir aš negaliu nusiraminti nnnnn, kad jie pas mane yra, ne mano
348 daiktai. Aš turiu juos atiduoti. Vot aš nemėgstu žmonių, kurie pasako ir nepadaro. **Kas čia yra?**
349 **Man** televizorius – viskas. Už tai, kad aš nedirbu, neleidžia man dirbti, nepasiūlė man darbo,
350 neleido. Per dešimt metų mane čia neleido. Norėjo vieną kartą išleisti, bet ten / kiti zekai žinojo
351 mano charakterį, / paprašė, kad neišleistų mane... To estj [tai yra], jeigu aš dirbu, tai dirbu, jei
352 nedirbi – tai nedirbu, vot. Ir nemėgstu kad kiti nedirbtų. Nu ir viskas, vot. Man didelis dalykas toks,
353 kaip eeeee televizorius, vot. Nu gerai man tikintieji tie, krikščionys atnešė televizorių. Atnešė
354 televizorių, vot. Nesvarbu, nespaltvota, viska. Aš išvažiuodamas šitą televizorių nevešiu su savim.
355 Jie man atnešė. Aš juos paliksiu, tą televizorių, kad kitiems atiduoti, kuriems bus sunkumai.
356 Tokiems, kaip man sunkumai. O jauuuuuuuu žinos kam atiduoti, neatiduos ten šalapajui kokiam
357 nors. Ir aš... nors man dideli sunkumai, bet aš vis tiek paliksiu jį. Dėl ko, už tai, kad aš žinau, kad
358 kalėjime sunku. Buvo su rūkymu sunkoka truputi. Vot, su rūkymu. Rūkau, nu ką padarysi. Nu aš
359 įsigudrinau vis tiek (juokiasi) turėti rūkymo. Ką nors padirbėt, kažką tai, vot..., remontą kažkas
360 paprašo ar ką. **Daug kam**. Ir aš neslepiu, ir... / *nu čia kas parašyta, parašyta nebus*. Ir režimas
361 paprašo ką nors padaryt, padarau. Ir operatyvnikas tas ką nors paprašo tai ttten ttai voobshche..., tik
362 paprašo tai tą padaryt, tai susiūt knygą, tai tą, tą, tą... nu viską. Nu auklėjimo skyrius pas mane
363 nieko beveik neprašė. Už tai, kad pas juos yra darbininkų visokių, vot. Bet jeigu paprašytų,
364 padaryčiau, žinoma. Nu ir viskas, atrodo. Nu klausimų dar yra? Laisvėje jau žinot ką darysiu. Aš

365 noriu gyventi laisvėje. Noriu gyventi, turėti kokį nors darbelį, sargu kur nors dirbti, kad alga gauti,
366 viska. Rasčiau ir kitą pusę sau. Tegul nors ant trisdešimt metų jaunesnė bus, man nesvarbu, jai butas
367 būtų ir man kur gyventi būtų, vot. Jeigu aš kažką tai negalėčiau padaryti, aš nieko nesakyčiau, kad ji
368 ten / į šoną nueitų. Bet aš dar mmmmmmm (juokiasi), dar kažką tai sugebu. Ne tą ką reikia ir ne
369 visaip, bet nesvarbu čia. Mes kalbam atvirai taip, kaip yra. Nu vot, *atrodo ir nėra daugiau ką*
370 *pasakyt*. Apibudinau bendrai viską, apie politiką, apie viską, apie auklėjimo skyrių, apie
371 operatyvinį, savo gyvenimą, viską. Čia kalėjimas. / Gudriai gyventi / galima, pataikauti, (...), viską.
372 Bet kaip tada su savo sąžinę gyventi? Aš zekas, bet pas mane yra sąžinė. Jinai nors gyiliai, gyiliai
373 įlysta, nu reikia... ją ištraukti labai sunkiai. Bet jinai yra. / Vat padarau, vat apkoluoju būna, būna,
374 toks buvo atvejai, kad nesilaikau jau ne žodžiais, nieko, nu nesiunčiu ant trijų raidžių, bet jau, kaip
375 pradedu vadinti. Pas mane keiksmo žodis „komunistas“, kgbestas“ tu (su pasibjaurėjimu), ir taip
376 toliau ir taip toliau, vo toks vo taip kaip (...) žu-žu-žu, viskas. Paskui pasisuku ir atsiprašau, sakau
377 „atsiprašau, pasikarščiau“, aš nesigėdinu atsiprašyt. Žinau, kad jis nevertas to, ką aš kalbu, vot.
378 To aš ir atsiprašau. Bet jeigu žinau, kad vertas, aš neatsiprašysiu. Aš neatsiprašysiu vot prieš tokį,
379 kaip Agurkį. Vot aš pas jį važiuoju, aš neatsiprašysiu, jeigu kažką ir padarysiu. Už tai, kad jis
380 nevertas. Nevertas, nei (...), vot. Arba va ten pas kitą, nu... aš pagal žmogų. Yra, yra, yra tokie
381 hhhh, viršininkai, jau nekalbu ten, nu sakau inspektorai, nu dabar auklėjimo, nežinau... jie pasakė
382 žodį ir padarė, vot. Nesvarbu, per savaitę, per dvi, per mėnesį, bet padaro. Svarbiausia vo tas. Čia
383 zekai vertina labai stipriai, vertina šituos dalykus. Vot, viska. Atrodo, nu ką čia vot būrio viršininką
384 pakviesti naprimer {pavyzdžiui}, ir sakyt „būrio viršininkas, vai koks mano gyvenimas sunkus, oj
385 kaip sveikata mano, oj“ (verkšlenančiu balsu) ir taip toliau. **Nu kam įdomu** būrio viršininkui va
386 tokie dalykai, tavo sveikata? Yra gydytojai. O kad tave neteisingai nuteisė, tai jis ne teisėjas, ne
387 prokuroras, jam neįdomus šitas dalykas. Bet jei aš pasakysiu vot, kad man būrio viršininkas tokį ir
388 tokį dalyką, a čia būrio viršininkas, nors čia ir ne jo reikalas, čia kalėjimo reikalas, jis jau eina
389 aiškintis dėl šito dalyko. / Prasta-a-i, prastas dalykas, bet reikalingas zekui, reikalingas. Ne tam, dar
390 kitu... Nu vot vienas klausimas tik: šitas kur nors rašim, rašysim? Kažkur laikrašty, ar ne?
391 T. Ne. Aš rašysiu šį pokalbį savo darbe ir pasakosiu viską, ką iš Jūsų išgirdau.
392 R. A, Jus kaip disertacija čia jo? Tai Jus kada kalbėsit su savo virši... (pasimetė), su savo dėstytojais
393 ar ką, tai jeigu jie Jums paklaus, sakys „ir kodėl Jus pagal šitą pokalbį galėjot vot nuspręsti tai ir
394 taip“, Jus pasakykit „dažė [netgi] Kantas, toks filosofas buvo, jis ne iš gyvenimo paėmė filosofiją, o
395 iš tų žmonių, kurie pasakojo, viską, visą sukūrė savo knygą „Filosofiją“, vot. Ir kožnas žmogus yra
396 filosofas. Bet jis toj srity yra filosofas, kurioj gyvena. Vot, ne bendrai. Bendras labai sunkus. Ir //
397 kada žmogus pradeda gražinti, šitas viskas matyt iš karto. A teisybė ir teisingai pasakytas žodis, ne
398 visi vertina ir ne visi myli (kalba lėtai, neskubėdamas). Vot, suprantat? Dėl ko, už tai, kad teisybė,
399 sako, akį išbado, vot. Bet mokslo srity, mokslo srity, visada reikia kalbėti tą, ką galvoji, o ne tą, ką
400 nori kad išgirstu. Gal kažkas tai nepriims, bet nesvarbu, kad nepriims. Per dešimt dienų, per dešimt
401 metų supras, kad teisi buvai. *A va, teisingas busi, va taip*. Svarbiausia, kad... **Aaaaaaa**, studija
402 kokia?
403 T. Socialinis darbas.
404 R. A socialinis darbas. Tai čia Jums pasakysiu vieną dalyką. / Atvirai pasakysiu. *Labai sunkus*
405 *darbas bus* (susimąstęs). Už tai, kad prieš Jus sėdės žmonės kaip ir aš. Ir neteisti ir visokie bus
406 žmonės. Ir patikėkit, atvirai su Jumis / iš šimto žmonių gal vienas tik kalbės. / Kada ateina vienuolis
407 čia, visi sako „oi, oi kaip aš...“ (verkšlenančiu balsu), nu jis tokiu balsu kalba, kad tu jau viskas. O
408 tas vienuolis sako „kalbėk su manim žmoniškai, nu kaip žmogus žmogui, tam tu čia te, te, te?“.
409 Suprantat? Tas pats bus ir (beldžia pirštu per stalą) kai dirbsit. Vat. Bet jeigu Jus ir šitam žmogui
410 padėsit, šitam žmogui padėsit, kuris Jums meluos, nemeluos to estj, o teisybę sakys, kaip yra viską.
411 Tai Jus išlošit daugiau, negu tiems devyniasdešimt devynis, kur Jus padėsit. Už tai, kad kada jis
412 išeis, jis gali pasakyt žinot... Būna sako taip, nu jau čia pasakysiu taip – eina passs moterį. Nieko
413 nesigavo- oh, kurva nedavė. / Kitas eina (...), taip pat pavadina, bet eiinnn (nusimoja ranka). Bet vis
414 tiek vienu žodžiu pavadina. Suprantat? O tas, kuri vat padėsit (beldžia pirštu per stalą), kuris tau
415 teisybę pasakė, viska, nu kaip yra, vsio ir taip toliau, išėjęs pasakys „netikėjau, bet žiūrėk“
416 (vaidindamas). Niekam nesakys, bet pasakys tokius „netikėjau, bet žiūrėk“. O tie išėję (trina rankas)

417 „viską sutvarkiau, kaip ir maniau, pritryniau“. Jis dėkingas nebus, kuris trindavo, a dėkingas bus tas,
418 kuris teisybę sakė. / Aaaaa, jeigu, jeigu paprastu darbininku, nu aš turiu omeny paprastu darbuotoju,
419 socialiniu darbuotoju / labai sunkiai, labai tik dėl to, kad dar viršininkų daug yra. *Čia pats*
420 *sunkiausias darbas*. Bet reikia vis tiek kažkam tai. Reikia suprast darbą. **Darbą suprast**, kad
421 popierius rašyt neee, darbą suprast. A darbą suprasti galima tokiu atveju kada supras // esmė / to
422 darbo. Arba tu padėdi arba tu nepadėdi. Tu padėdi gerą padarei, ar negerą. Už tai, kad yra... ir
423 padėdamas gera nepadarei. Naaborot [atvirkščiai] sužlugdai gyvenimą žmogui. Čia jau pats
424 sunkiausias dalykas. Čia jau filosofinis dalykas, bet vis tiek pats sunkiausias. (...) Mane pastatytu
425 socialiniu darbuotoju, pas mane aferistas nepraeitu. Žmogus praeitu, o aferistas nepraeitu. Bet čia
426 *patirtis, čia gyvenimo patirtis*. *Vot sako, neklausk kiek metų, bet aš žinau, kad aš **dvigubai***
427 *vyresnis*. *Vot patirties truputi turiu, / pravda [tiesa] zekiško*. Ir gyvenimiško, už tai, kad prie manęs,
428 prieš mane akių, prieš mano ausis praėjo tūkstančiai žmonių. **Tūkstančiai**, nesakau šimti, a
429 tūkstančiai žmonių. Ir pas kožną gyvenimas buvo ir visi susiję, jeigu kartu susidėt, sudėt kartu
430 gyvenimą, vis tiek išeina bendras gyvenimas. **Vienodas, bendras** gyvenimas išeina. Nėra kad ten
431 vot žmona paliko, girtas ten vairuotoju buvo viska, bet kad ten viską su..., viską sudedi, tai viskas
432 bendra, bendras bruožas išeina. Nelengvas sovietinis gyvenimas buvo, o labai sunkus. / Labai
433 sunkus. Pirmiausia, pagal blatą taip pat, nepapulsi į gerą darbą. Su butu (...), laikydamas po
434 penkiolika, po dvidešimt metų, kol gausi. Visi sunkumai buvo. Ir **lūždavo** žmonės. Lūždavo, vot.
435 Nuuu apie inteligenciją jau nekalbam. Tas pats pas juos būdavo viska, bet nerodydavo visiems šito,
436 viską parsinešdavo. *Vot ir visas gyvenimas (atsiduso)*. // Aš sau nieko nelinkiu, a Jums, sakiau, galiu
437 palinkėt tik vieną dalyką: dirbdama supraskit žmogų. Būna aaaaaa, galima paklaust, neištekėjusi
438 dar?
439 T. Ištekėjusi. Turiu du vaikučius.
440 R. *Vot klausykit, jeigu Jus sužinosit... Galit jau čia ir išjungti...*
441 P.S. Išjungiam diktofoną. Respondentas pataria, jeigu užklupčiau vyrą išduodant mane fiziškai, į tai
442 nereikia kreipti tokio dėmesio, kaip į moralinę dvasinę išdavystę.

Eil. Nr.	Tekstas	Parafrazė
4	/ Nu pirmiausiai tėvai.	Įžanga - tėvai
4	// Motina // ne skaityt nei rašyt nemokėjo / iki mirties.	Menkas motinos išsilavinimas
4-6	Tėvas milicininku buvo, bet taip, kai tas raštingumas buvo blogas, bet perėjo į miliciją tik dėl to, kad į kariuomenę nepapult. Iš kaimo. Ir butą gauti mieste, vat ir viskas.	Tėvas-milicininkas ne iš „pašaukimo“
6-7	// Devyni žmonės gyvenom vien bute // ant keturių padalinti (...) plotą. Be visų patogumų, be juokių patogumų.	Ankštas būstas
7-8	// Nu aš, kaip buvau antras, // o po manęs dar du, / broliukai.	Gan didelė šeima
8	Gatvėje buvau šustras labai. Man patiko.	Nuo mažumės buvo lyderis gatvės struktūroje
8-9	Nors namuose gaudavau į kaulus. Nuuuuu, mušdavo, vat.	Tėvai „drausmindavo“
9-10	Bet aš gatvėje buvau... jau mane gerbdavo, už tai, kad nebuvau bailys // vat, nu ir...	Gatvėje pelnė pripažinimą
10	Nuo šitų visų sunkumų kur namuose buvo, nedaėsdavom, nieko.	„Sunki“ vaikystė
10-12	Pradėjau kapeikų pas žmones prašyt, ant ledų prašyt, kad neužtenka, duokit ant ledų ten dešimt kapeikų, to est [tai yra], ten kapeikų, nes anksčiau pinigai buvo kitokie nu.	Pradžioj prašė kapeikų ant ledų
12-13	Paskui mažai, paskui pradėjau / iš tašės vogti, paskui kur nors pliaže buvau ar kur, ten jau vogti...	Vagio „karjeros“ pradžia
13-15	Nu ir toks gyvenimas visas ėjo. Nu ir antra, man patiko to, kad aš milicijoj mačiau tokį dalyką, kad ten nesakydavo kam tu vogi ar ką, vo, sakydavo, tu molodec, šustras, tave nepagausi.	Milicijoje sulaukė „įvertinimo“
15-17	Milicijoj sakydavo, vot. Nu ir prašydavo, sakydavo, vot on butas (...) gal paimsi jį? Na kodėl man nepaimti? Septyni, aštuoni metukai kodėl man nepaimti jį? Aš imdavau ant savęs. Nu jie nurašydavo kitą butą.	Milicija padarė „atpirkimo ožiu“
17-18	Nes tada nesuprasdavau, kad visas ieškinyš, viskas, eina ant tėvų, nesuprasdavau šito. Vat.	Apgailestavimas, kad pridarė rūpesčių tėvams

18	Nu iš namų bėgdavau. Nu sakau, lupt gaudavau.	Namuose nesijuto saugiai
18-19	Bet dar ką darydavau, va čia paprastas buvo gyvenimo mano.. niekada nevogti iš namų // vot.	„Paprasta“ taisyklė – „niekada nevogti iš namų“
19-20	Ir niekada nedaryti žmonėms niekšybės. Ar tarp draugų niekšybės.	„Niekada nedaryti žmonėms niekšybės“
20-22	Pačia blogiausia mano savybė, blogiausia tokiu atveju, iš vienos pusės geresnė iš kitos blogesnė, kad ką galvoju, tą ir sakau. Vot nepatiko vot naprimer [pavyzdžiu], nu vot dažė [net gi] įstaigos direktorius man nepatiko, aš jam pasakau tą, ką galvoju // vot.	Viena iš savybių - sakyti tiesą į akis net įtakingiems žmonėms
22-23	Nu, vot koks vot gyvenimas ir prasidėjo.. Vėliučionys, viska... vat.	Gyvenimas prasidėjo nuo Vėliučionių
23-25	Milicijoj mane niekada nedaužė. Mane sakau, sakydavo taip: „kam tu vagi mūsų rajone? Vok kitam rajone, viskas, o pas mus nevok, namuose nevogia“. Aš sakau, tai ne namai... ir viskas, ir nenušdavo.	Milicijoje su smurtu nesusidūrė, nes buvo „namuose“
25-26	A kiti sakydavo, kitas rajonas, tada buvo Spalio, Tarybinis rajonas.	„Sentimentai“ seniems pavadinimams
26-27	Pirmas rajonas.. sakydavo „ko vogi pas mus, ką pas tave savo rajono nėra?“ ir išvarydavo mane iš milicijos. Vot pavogu ką nors, viskas, išvarydavo.	Vogdavo skirtinguose rajonuose
27-30	Ir man tai skatino dar vogti daugiau. Vot, <i>ir nebijot</i> . Nu jau pradėjau nuo lariokų, kioskai žinot buvo, paskui ten krautuvėlės, kur signalizacijos jokios nebuvo tada. Nu ir prasidėjo butai, paskui po kišenės pradėjau landžioti.	Pati milicija skatindavo vogti daugiau
30-31	Nu ir visas gyvenimas mano prasidėjo taip- pinigais aš netaupiau, iki septyniasdešimt trečių metų netaupiau.	Pinigus taupyti nereikėjo
31-32	Nu aš sėdėdavau visą laiką, pasodina išeinu, vot. Pirmą kartą sėdau.., nu nesėdau...	„Sėdėdavau visą laiką“
32-35	Mane // tada buvo ispolnitilnyi komitet, pagal vaikų teisių ten globotojai.., jie nežinodavo ką daryti, tai man tada buvo dešimt metų, tai	Atvykimas į vaikų auklėjimo koloniją

	mane nusiuntė į Vėliučionis, vaikų // į DVK-detskaja vospitatelnaja kolonija- taip rusiškai, nu a lietuviškai tai čia aišku, suprantama. A paskui jie padarė spec. mokyklą, <i>numeris vienas</i> , nuo keturiolikos metų.	
35-36	Nu bet aš vis tiek ten buvau, nors man nebuvo dar keturiolikos...	Kolonijai buvo per mažas
36-37	Nu bėgdavau iš ten, vogdavau, vėl papuldavau, vot.	Kolonija nesulaikė nuo vagysčių
37-38	Gyvenimas toks, pirmą kartą buvau nuteistas. Nuteisė mane šešiasdešimt šešiais pirmą kartą, du metus gavau.	Pirmo teistumo metai
38-39	// Baisaus nieko nesutikau, tik pamačiau žiaurumo, /// niekšybės, provokacijos visokios mačiau.	Pirmi įkalinimo įspūdžiai
39-41	Svarbiausia viską sudarydavo administracija, kalėjimo, lagerio administracija, kolonijos, na, pataisų namų. Vot jie sudarydavo daugiausiai provokacijų tarp zekų, nu, nuteistųjų.	„Provokavo“ įkalinimo įstaigos administracija
41-43	/ Nu ir mačiau kaip milicija vagia- pagauna ten... Vat stoties milicija pagauna su lagaminais vagį, užveda, viska ir taip padaro, kad vagys pabėgtų, o lagaminai pasiliktų ir tuos lagaminus pasidalindavo tarp savęs.	Milicija irgi vogdavo
43-45	Vat, // zonoj // zonoj, jau kalėjime, aš turiu omeny kalėjimą, nu kalėjimas čia, o jau kolonijoje, tai ten // nu kaip paaiškint? Nu jau koroče [trumpiau] // sunkus, gudrus gyvenimas. Sunkus, bet gudrus gyvenimas.	„Zonoje sunkus, bet gudrus gyvenimas“
45-47	Ten, // kaip sakant, be leidimo operatyvinės dalies, buvo tokia operatyvinė dalis, vot, dabar pas mus vadina STT, (juokiasi), nei narkotikai, nei arbata, nieko nepraeidavo. Jeigu leisdavo, tai ir degtinės buvo ir naminę varo, viskas, vsio. Ot.	STT - „galinga jėga“
47-49	Ot. Tą pati STT, na čia jau ne savo gyvenimas, čia svetimas gyvenimas, be jų dažė riaušių nebūdavo, jeigu jie nepaskatina, nepasako kam nors, kad riaušės reikalingos.	Riaušės reikalingos ne kaliniams
49-50	Vot.. nu ir taip / Nu ir šitas gyvenimas.. // mano akyse viskas buvo. Ir kaip aš galėjau	Elgiasi pagal situaciją

	kitaip elgtis?	
50-51	Išeidama, išeidama į laisvę, mane gi tą patį pirmą dieną turėjo pristatyti į tą policiją, nu į miliciją.	Stebina sistemos „netobulumas“
51-52	// Paskui praeina savaitė, mane jau kviečia kažkoks tai, apiplėšyk butą ar ką, mane kviečia, erzina. Antrą kartą kviečia.	„Darbo“ pačiam ieškoti nereikėjo
52-53	Nu, galvoju, kam man reikalinga, aš einu... vat. Užtat kad neduodavo gyventi.	Atsisakyti pasiūlomo „darbo“ nevalia
53-54	Į darbą papulti gerą // nu pagal savo, nepapulsi. // Vat. //	„Į gerą darbą“ nepapulsi
54-56	Nu iiii manyje (...) stengdavausi taip, kad manyje išaugtų, nesakau, kad atsirastų, o sakau išaugtų žiaurumas. Nu vot, kad bučiau žmogus, žiaurumo turėčiau, viskas. Karočė, ne žmogus bučiau.	Bandė „išauginti“ „ne žmogų“
56-57	Mane neišmokino šito. Kaip jie norėjo padaryti, neišmokino. // Aš buvau, pasilikau toks, kaip ir buvau: ką galvoju, tą sakau.	„Pasilikau toks, kaip ir buvau“
57-59	Pasidariau ramus, vat kaip niekad, vat manęs neliečia, nejudina niekas, aš toks ramus... aš pajuokaut mėgstu. Vat visi ir auklėjimo skyrius, visi žino. Aš galiu pajuokaut, anekdotus papasakoti. Vat. Viską.	Ramus, mėgstantis pajuokauti žmogus
59-61	Bet jeigu kas liečiasi asmeniškai, aš pirmą kartą perspėju, vieną kartą, vienintelį. Antrą kartą jau viskas, // tas žmogus nukentės. // Koks jis nebūtų, didelis ar mažas, nesvarbu. <i>Kas jis nebūtų.</i>	Piktadarys įspėjamas tik vieną kartą
61-62	Nu vot.. ir šitas gyvenimas man taip padarė, kad aš vo dabar vo jau dvidešimt vieni metai kai išeit negaliu. //	Gyvenimas „privertė“ išbūti kalėjime 21 metus
62-64	Su direktorių susipykau. Direktorius man pasakė taip „eik velniop“. Aš jam sakau „ tu pats eik velniop “. Aš visada sakau taip, kaip man sako. Vat... nu taip kaip //	„Aš visada sakau taip, kaip man sako“
64-65	Mane paėmė, kad nepagalvotų kiti, kad čia dėl manęs... O aš, atvirai sakau, nežiūrėjau zėkų, kas ką kalba.	„Kaimynų“ nuomonės nepaiso
65-66	Man kur patogiu buvo dirbt, aš ten ėjau. Vat	Einu dirbt kur patogiu

	galėjau ten eit povarų, eisiu povaru. Kur ten eit, eisiu, man nesvarbu.	
66-68	Man, sakau, nerūpėjo tų nusikaltėlių, kurie save vadindavo nusikaltėliai, aš jų neskaičiau nusikaltėliais, užtat, kad jie kitus kursdavo arba patys buvo kursdami, kad kitiems gyvenimo neduot. Aš nekreipdavau dėmesio.	Į nusikaltėlių kurstimus nekreipia dėmesio
68-70	Jeigu man žodį kokį pasako, atsisukdavau, kažką pasakau, dar pasako iš karto (suduoda kumščiu į delną), ploju . Iš karto, be juokių kalbų. Už tai, kad kožnas žino, ką daro, kožnas atsako už savo veiksmą.	Kiekvienas turi atsakyti už savo veiksmą
71-73	Nu vot ir dabar buvau zonoj Viliuj, zonoj Rasų vot. Fotografu dirbau. Nu fotografu... Fotografas į gerklę įpila keturiasdešimt penkis laipsnius ir visą savaitę ar mėnesį neateina į darbą. Vot, vietoj jo aš ten dirbau. O taip buvau kaip // pavaldinys, padėjėjas, vot.	Fotografo padėjėjas – prestižinis darbas
73-75	Nu ir mane.. nu nusikaltimą padariau.. prieš mane atsistojo penkis, šešis žmonės, vot. Pradėjo gąsdinti, viska. Nu ir nusikaltimą padariau. // Nu čia labai trumpai papasakojau tą...	Naujas nusikaltimas padarytas besiginant
75-76	Bet pats, pats gyvenimas, tas gyvenimas, sovietiniais laikais, sovietiniais laikais, buvo lengvas. Lengvas prastai, prastai lengvas.	Gyvenimas sovietiniais laikais – „prastai lengvas“
76-77	Vat už tai, kad tu ką norėjai, galėjai daryt, bet žinok kur užmokėt, tu nepapulsi... Su kuo susitart, viska, niekada nepapulsi.	Susitarsi – nepapulsi
78-79	Administracijoje, vot zonoj, dar geresnis buvo. Jeigu turi šefą, vot, aš daugiausiai stengiausi auklėjimo skyriuj šefus turėti, auklėjimo skyriaus šefus. Vot, viskas...	Zonoj irgi reikia turėti „šefą“
79-82	Man nevienu viršininko nebuvo tada. Aš spjoviau ant operatyvnių, ant režimnių spjoviau, na vseh. Vot prieina ką nors paklaust, palaukit sakau, norit ką nors sužinot nuo manęs, eikit paklauskit pas mano viršininką, leis pasakyt, pasakysiu. Vot.	„Ištikimas“ savo šefui
82-85	Nebėgau skustis, vot kad bėgti ant ko nors skundiku. Niekada nebėgau, nors tokį darbą dirbau , visi galvodavo, kad bėgu, kad skundikas. Neeee, vot žmonių pilna susirinę,	„Niekada nebėgau skustis“

	aš prie visų, prie akių pasakydavau o taip-vryh, vryh (moja rankomis), viską pasakydavau. Prie akių, kad nepagalvotų, kad bėgu, viska vot.	
85-87	Nu // toks gyvenimas. Ką dar? // Nu zonoj, zona, zona, zona.. Nu ten kitas gyvenimas. Nelaisvas gyvenimas, o // <i>labai sunkus</i> . O dabar, šiuo laiku, dar sunkesnis pasidarė.	Zonoj kitas – nelaisvas, labai sunkus gyvenimas
87-88	Truputi laisvesnis, užtai kad administracija truputi žiūri kitaip ant mūsų. // Nežiūri, atvirai pasakius, nuuuu... kaip, // <i>ant padugnės</i> , kaip į padugnes nežiūri.	Kalėjimo administracija nebežiūri į kalinius kaip į padugnes
89-90	Paprasčiausiai jie žino, kad kalėjimo niekas negali atsisakyt. Toks yra kalėjimas, šiandien jis gali būti čia, o rytoj jis gali būt [prisidega cigarete], aaaaaaaa... o rytoj gali būt zėkas, vot.	„Kalėjimo niekas negali atsisakyti“
90-92	// Nu tai atrodo trumpas, trumpai pasakytas, bet aš jums pasakysiu, kad šitas trumpumas... Atrodo ką praėjo greitai labai, atrodo va srokas, va dešimt metų kalėjimo baigiau, vat jau turiu važiuoti į zoną.	Gyvenimas kalėjime tik atpasakotas atrodo trumpas
93-95	Norėjau į Vilniau zoną važiuoti, bet man neleido tik dėl to, kad ten nusikaltimą padariau. // Supranti? Dabar mane veža į kitą zoną. Nu kur? Man pasakė arba ten, arba ten. Nu daviau sutikimą į Pravieniškę. Vot...	Tenka „rinktis“ zoną
95-97	Bet jie nesupranta, administracija tą, kuri mane taip daro, kad jeigu man ten pradės vėl aaaaaaa reikšti kažkokius tai pretenzijas ir šoks muštis, aš vėl padarysiu nusikaltimą. Dabar man jau neduos penkiolika metų, dvidešimt neduos. Dabar man jau duos iki gyvos galvos. //	Jeį teks padaryti naują nusikaltimą, kalės iki gyvos galvos
98-99	Ir nuo to aš negaliu pabėgti, už tai, kad aš pasiduosiu, mane užvarys, kaip sakant, į gaidyną, į gaidyną užvarys, jei aš pasiduosiu. O žinot, girdėjot kas yra gaidynas? Vot, abiženikų.	Pasiduosį – uždarys į „gaidyną“
99-100	Aš nepasiduosiu, reiškia aš ten neisiu, tai geriau aš pažiznininku busiu, negu eisiu ten.	„Geriau aš pažiznininku busiu, negu eisiu ten (į „gaidyną“)“
100-103	Nors ir ten žmonės gyvena. Ten gyvena, juk ten nėra tų, kurie // grubiai taip sakant, pagal	Ir „gaidyne“ žmonės gyvena, ieško ramybės

	<p>zėkišką, vot kad jie abiženikai, kad jie ten visi mergiotės. Ne. Ne. Jie ten yra tokių, kuriems nusibodo gyventi su tais eeeee save šustrais vadinančiais. Jie nenori su jais gyventi, paprasčiausiai nori nusiraminti. Vot.</p>	
104-105	<p>Jeigu į ožyną eiti, į ožyną eiti, ten reikia atsargiam būti, net pirstelt negalima, už tai, kad pasakys kad bombą numetė (juokiasi). Va toks gyvenimas.</p>	<p>Visur reikia būti atsargiam</p>
105-106	<p>Tai-i-i dabar pasirinkimo, nuuu, supranti, nuu // dar penki metai.</p>	<p>Šiuo metu pasirinkimo neturi</p>
106-109	<p>Ir aš // kaip pasakyt? Viž kiek dievų yra, aš ne žydas, vat. Žydišką tikėjimą nepriimu. O pas mus dabar / žydiškas tikėjimas Lietuvoj, vot. Grynai žydiškas, jus gerai suprantat, už tai, kad aš nemeluoju. Buvo čia pavogtas dievas pas egiptiečius, vot. Ir dabar privertė visus mus būti žydais. Aš nepriimu // to dievo. Nepriimu.</p>	<p>Nepriima Lietuvai primesto žydiško tikėjimo</p>
109-111	<p>Nors ramina jis, gudriai sutvertas jis, viskas. Jis ramina. Sunkiose valandose jis ramina. <i>Nu ramina kuo? Tam kuriam sunkiai. Jeigu jam gyvenimas geras, tai jam nereikalingas dievas.</i> Kiek gi mes priėję prie dievo? Čia nereikalinga.</p>	<p>Dievas reikalingas tik tiems, kam sunku</p>
111-112	<p>Va čia vat, atrodo visas gyvenimas, kiek, atrodo devyni teistumai pas mane, aš jau neatsimenu.</p>	<p>Neprisimena tikslaus teistumų skaičiaus</p>
112-116	<p>Ir gero lageriuose A, pakeitimai lageriuose nieko nepasidarė. Vėl tokiose zonose kaip Marijampolės, vėl be operatyvininkų, be kūmų tų, vėl nieko nepapuola. Jeigu jie va taip žiūri vo// jie viską žino ka darosi zonoje. Jeigu jie leidžia, reiškia ten viskas yra. Jeigu su jais niekuo nepasidalina, reiškia ten nieko nebus. // vot. Vo toks gyvenimas yra zonoj.</p>	<p>Pasikeitimai kalėjimo gyvenimo į „gerąją“ pusę nepakeitė</p>
116-117	<p>Nu a mano gyvenimas/ mano gyvenimas sulaužytas. Mano gyvenimo nieko gero matyta nebuvo. //</p>	<p>Savo „sulaužytame“ gyvenime nieko gero nematė</p>
117-120	<p>Eeeee, žinote tą, mgnovenija? Eee, lietuviškai užmiršau kaip. T. Akimirka. R. Akimirka. Net laimingų akimirkų nebuvo.</p>	<p>Gyvenime nebuvo laimingų net akimirkų</p>

120-122	Aš namuose, per visą savo gyvenimą atsimenu vienus naujus metus – aštuoniasdešimt ant aštuoniasdešimt pirmų. Ir to aš nesupratau, nauji metai čia buvo ar ne.	Prisimena tik vienus, namuose sutiktus, naujus metus
122-124	O taip visą laiką prisieidavo man prijomnike, vaikų paskirstymo punkte sutikti naujus metus. O prieš tai, kaip namuose aš jų negaliu prisiminti. Penki, šeši metukai man buvo, aš juos neatsimenu.	Kitas šventes prisimena tik vaikų globos namuose
124-126	Ir kokie gali būti nauji metai jeigu duonos nebūdavo. Baltos jau, o jau juodos tai mes jau (...) vot. Devyni žmonės// keturi broliai // keturi broliai, tėvas, motina, tiotka ir šita, kaip ji, senelė.	Gausioje šeimoje maisto stygius
126-132	Vot iii // barake, dar čia Vilniuj buvo barakai kur // eeee kur dabar šitas, nu Krasnoj armij buvo, o dabar... T. Savanorių. R. Savanorių gatvė, vat kur TECas yra. Nu elektros šita tinklas. Ten vot apačioj geležinkelių ligonine apačioj, buvo pievas toks didelis ir ten barakai. Ten gyveno beveik visi , kurie dirbo milicijoj. // Nu prasti milicininkai. Karininkai ten negyvendavo už tai, kad pas juos butai jau būdavo (šypsosi). Ir vot tuose barakuose, galit primesti <i>koks buvo gyvenimas</i> . Viskas. Nu ką čia? //	Savanorių barakuose gyveno tik „prasti milicininkai“
133-134	Laimingas. // Gal būt tą, ką aš pamačiau, ką pamačiau, ką išgyvenau, išgyvenau ir šiaurę ir Sibirą, ir Kaukazą kur buvau, vot. //	Jaučiasi laimingas, nes daug pamatė, išgyveno
134-136	Ir pagal valdžios struktūrą visur vienodai. Pagal valdžios struktūrą, vot. Gerumo / nemačiau. Mačiau tik // visi gudri, ir visi eee žluobai. Pradedant nuo kontrolieriu, paprastų mentų, baigiant direktoriaus. // Visiems visko reikia ir viską nuo zekų imdavo. Čia pas mus.	Valdžia „ima“ ir iš kalinių
137	Laisvėje tas pats buvo. Laisvė sovietiniais laikais niekuo neskiresi, bet mes šito niekas nematėm.	Laisvė sovietiniais laikais buvo tokia pati
138-140	Kaimynas kaimyno, vot viename name gyvena, nepažysta. Jis artistas namuose, jis namuose žiaurus, o išeina, parodo save padoresnį žmogų. Nu veidą keisdavo, nerodydavo taip, kaip buvo iš tikrųjų. Suprantat, nu?	Žmonės – veidmainiai

140-141	Ir vot šitas gyvenimas vaikystėj ir jaunystėj ir jau viską, viską žinodavau. Kodėl aš turėjau skirstyt?	Nuo vaikystės gerai atpažįsta žmones
141-143	Prosovietinis laikotarpis, sovietinis laikotarpis aš / antisovietiškas buvau, geresnis negu Lansbergis. / Aš visą laiką, kur nebūdavau aš visą laiką sakydavau kas yra komunistas, o kas yra fašistas.	„Antisovietiškas buvau“
143-148	Ir aš paliginau kad Stalinas ir Gitleris. Gitleris palygint su Stalinu buvo angelas. Palygint su Stalinu, vot. Jis nekankindavo, Gitleris taip žmonių kaip kankindavo Stalinas. Taip nekankindavo. Jis iki vos paeina žmogus, iki to varydavo dirbti. Pas jį milijonai dirbdavo negu.... Gitleris nušaudavo nereikalingus, vot. Žydus šaudydavo (juokiasi). Koks skirtumas kas tuos žydus? Stalinas ir Leninas daugiau tų žydų sutvarkė negu tas Gitleris. Jiems tik pats laikotarpis buvo, kožnas norėjo pasilikti savo aukas. <i>Nu čia vėl politika.</i>	„Gitleris palygint su Stalinu buvo angelas“
148-150	Nu ką dar, ką apie save. Viskas, aš negaliu pasakyt daugiau nieko, aš tik vienas vienintelis dalykas – bijau / atsidurti iki gyvos galvos. Ir manę niekas neišgelbės.	Bijo kalėti iki gyvos galvos
150-151	Administracija manę neišgelbės, už tai, kad aš sakau... aš važiuoju pas tokį direktorių, pas tokį direktorių, pas nusikaltėlį važiuoju.	Pagalbos laukti nėra iš kur
151-153	Toks pats nusikaltėlis kaip ir aš. Aš pagal, pagal lygį švaresnis negu jis. Jis būdamas pareigose vogdavo ir išnaudodavo savo galimybes. / Nu pas zekus. O aš naudodavau galimybę iš tų spekuliantų kur anksčiau būdavo.	Mano, kad administracija labiau „susipurvinsi“
154	Aš kalbu dėl ko, už tai, kad sovietiniais laikais sėdau, aš dar išėjęs nebuvau.	Nuo sovietinių laikų nebuvo laisvėje
154-159	Vot. Tai kas man tas Agurkis? Nu, jis dėl manęs tas pats nusikaltėlis. Jeigu aš įėjau į tą ir ten pamatysiu kaip ten yra, tai dar penkiasdešimt metų, virš penkiasdešimt metų būrio viršininku, tai ir pasakysiu kgbešnikai ir komunistai buvęs. Vot. Nu vot pas mus Ižička, vot direktorius kalėjime. Vogdavo sovietiniais laikais savus visus savo pareigūnus, kad išsilaikyti būdamas operas.	Kalėjimų direktoriai - „komunistai“, „kgbešnikai“, vagys

	Reiškia dirbdavo dar ant kažko tai. Nu, nežinau ant KGB dirbdavo ar ant kitų, vot.	
159-161	Provokatorius. Provokatorius, jis daug kam padarė, gyvenimą sublogino, nors pats ten viską buvo, jam viską darydavo – peilius visokius darydavo, paveikslus, visas škatulkes, viską pas jį darydavo, reiškia. Nu pas tą Ižičką, suprantat?	„Provokatoriai“ ir išnaudotojai
161-162	O jis paprašė, kad pensiją jam padidinti, jį paskyrė direktorium ir pritvirtino, jis čia direktorius.	Direktoriaus postas tik dėl pensijos
162-164	Aš čia jam buvau, jam ir Kriukui parašęs laišką. Jus gyviai, / gyvenkit kol esi. Žiūrėkit siaubiakus, žiūrėkit filmus, bet duok Dieve, kad jus mašina nenutrenktų, nieko. Siaubiakas busiu aš jums, kaip išeisiu.	Administracijai parašė grasinamąjį laišką
165	Aš neatleisiu savo, vot šito sroko jiems (beldžia pirštu per stalą). <i>Parašyk oficialiai</i> popierius, vot.	Mano, kad administracija kalta dėl ilgo bausmės termino
166-167	Žinau, kad išeisiu mane gaaa... muuu... mmmm, gąsdins, viską. Aš pasakysiu taip, liuboj, kas mane perspės pasakysiu taip – dariau, darau ir darysiu. O jus man nieko nepadarysi, nesustabdysit.	Gąsdinimai laisvėje nesustabdys
167-170	Už tai, kad man... jiems tai yra ką gaudyti, jiems privogęs, prii-i-i-i viską, jie turi vo (rodo „iki kakliuko“). O pas mane nieko nėra, aš išeinu basas. Man kromė kalėjimo nieko laukt nereikia, o jiems yra ką.	Išskirus kalėjimą nėra ko tikėtis
170-172	Pas juos vaikučiai nekalti , // nekalti, bet tėvas... Tarybų sąjungoj sakė- vaikai už tėvus neatsako. Nebuvo taip. Vaikai kentėjo daugiau negu tėvai. Tėvai lagery, nužudo ir viskas, o vaikai... (beldžia pirštu į stalą), kol Sovietai nepasikeitė, jiems nebuvo kelio.	Vaikai „atsako“ už tėvų veiksmus
172-174	Tas pats ir man buvo, ir mamai mano, broliams. Niekur neleido jiems išlysti, už tai, kad pas mus ir bandytų buvo šeimoj, nu aš turiu omeny giminėj, vot. // Vot ir viskas.	Dėl „bandytų“ šeima negalėjo niekur vykti
174-175	Vot pas mane vot nakolkės, jo (rodo tatuiruotes ant rankų), nuo aštuoniasdešimtų metų, vot.	Tatuiruotes pasidarė jau prie kelis dešimt metų

175-177	Aš specialiai / maikę tokia užsidėdavau, eidavau (šypsosi) sėsdavau ten, kur dabar prezidentas, skvere šitam, vot, ir studentai. Ir vot aš su jais visą laiką kalbėdavau apie Tarybų valdžią.	Kalbėjo su studentais apie Tarybų valdžią
177-181	Vot jie klausia: „kam tu čia svastiką, fašistai?“, o aš klausiu: „o komunistas kas?“ ir aiškindavau: kas, koks skirtumas, tik spalva skiriasi, juoda ir balta, daugiau niekuo ne skiriasi, sakau. Nu ir programa ta pati, nu ir vien, vien... ten skirtumų mažai. Nu matai, tik Vokietijoje pas SD nebuvo tokio dalyko – „drug, tovarishc, brat“, vot ir viskas, vieno vienintelio dalyko nebuvo, o taip viskas buvo, sunacinti viską...	Komunistai fašistais buvo ir dabar tokie yra
181-185	Kaip pas mus septyniasdešimt trečiais metais įsakymas buvo kad jau pavardes eeeee, kada naujas gimęs ar ką, kad jau pavardes ne Petrauskas, o Petrovas varytų, kad ne Gintaras, o Genadij varytų vardas, nu zakse. Žmonės tai pykdavosi, sakydavo mes norim Gintaras, reiškia Gintaras bus. Vot tas pats, nieko ne skiriasi. Ne, čia daug, čia daug tokios...	Vardai buvo per prievartą „sursinami“
185-189	Aš sakau nemėgstu, kad man klausimų neužduoda, jeigu man kažkokius tai klausimus // tikslus užduotų, aš tada jau pagal tuos klausimus, o tai aš čia jau labai taip... T. Klausimas toks būtų: kaip Jus įsivaizduojate savo gyvenimą išėjęs iš kalėjimo? R. // O šitas klausimas pats lengvas. Aš tik neseniai buvau pasakęs, kad man laisvėj / jau nėra ko laukti / vot. Už tai, kad pas mane nieko nebus. Absoliučiai. Nieko.	„Laisvėj nėra ko laukti“
189-192	Aš busiu... niekas mane į darbą nepriims. // Pašalpa, kurią man duos (...) nu man ten išeinu ir per porą mėnesių, po mėnesio pensininku tampu, šešiasdešimt metų, vot. Man niekas pensijos kol neduos, reiškia turiu alkanas būt, // vaikščioti.	Laisvėje nebus iš ko gyventi
192-194	O jeigu aš pripratęs nebūti alkanas (šypsosi), ką man daryti? Nu, davai vo taip, žmoniškai, neee taip sakant nemokliškai, o grynai žmoniškai, ką man reikia daryt //, kad <i>alkanam nevaikščioti?</i> Jeigu mane nieks į darbą nepriims, nieko? Vogt?	Kad „alkanam nebūti“ reikės vėl vogti

194-195	Bet dabar ir nusikaltėliai turi savo rajonus, viska, eisi vogti ir jie tau kalus laužys.	Ir tarp nusikaltėlių yra konkurencija
195	Be išeities.	Beviltiška padėtis
195-197	Valdžios, kol komunistai prie valdžios, nieko gero nebus. Kol jie prie valdžios, suprantat? Dar nebus, dar metus dvidešimt, kol padvės jie visi. Ne mirs, o padvės.	Iš valdžios paramos nesitiki
197-199	Už tai, kad komunistas žmogus negali būti, už tai, kad kada jis vaikščiojo darbininku nebuvo niekas. Vis buvo geraširdis, draugiškas, viskas. Kaip tik partinį bilieta gavo, jis iš karto norį riečia, nematydavo savo draugų, vot, suprantat.	Žmonės „sugenda“ per partiškumą
199-200	Gyvenime man laukt nėra ko. / Vot, nėra. Aš čia pripratęs, jau pripratęs. Man maistą duoda, aš nieko nedirbsiu, aš viską...	Jau priprato būti kalėjime
200-205	Nu kažką DP turėti, tai aš rankas turiu. Gaila, kad aš užmiršau eeeee... vienas dalykas (...) pas mane yra ten eee... (ieško per kišenes ir ištraukia savo darbo „čiotki“ [į rožančių panašus daiktas, kurį mėgsta rankose vartyti kišenvagiai]). T. Labai gražu. R. Rankiniu būdu! Rankiniu būdu, vot.	Giriasi tuo, kad „turi rankas“
206-211	T. O kokia Jūsų specialybė, kuo Jus užsiimdavote visą gyvenimą? R. Pas mane... oi, specialybė (atsidusta). Nu gerai: geras stalius, moku drožti, figūras visokias, viską, vot. Galiu su geležim galiu viską daryt. Tekintojas, šaltkalvis, vot. Nuuuu virint dar ne specialistas. Nu ką dar? Specialybių aš pririnkau daug, vot. Visokių specialybių pririnkau gerų. Bet iš to / naudos / ne juokios. Vairuotoju... nu čia aišku, čia nori nenori, reikia išmokti. Vot visokių dalykų žinau, moku.	Specialybių daug – naudos jokios
211-214	Čia laidytis (...) nu ir viską, vot ir haltura tavo, vot tokius dalykus... Ne tik tokius , vot. Ir za-a-arikus darau visokius, vot. Parkeriukus darau, gerus, kada nuotaika labai yra. Nu knygutė, viską darau, ką galima a uždirbti, cigaretę uždirbti, arbatos uždirbti, vot. Taip kaip čia ir yra, arbata ir cigaretės čia uždirbi už šituos darbus. Vot kada...	„Haltura“ kalėjime dėl arbatos ir cigarečių

214-218	Nu nemoku, nemoku teisingai tanką, tanką vairuoti, vot (šypsosi). [prižiūrėtojas paduoda apžiūrėti nuteistojo padarytą užrašų knygutę] Trisdešimt metų atgal vo tokias knygutes darydavau, vo tokias knygutes. Dėl ko darydavau, už tai, kad tada viska būdavo, viską akys, gerai matydavau, viska. Dar geresnę, dar geresnę , vot. Nu vot viską, ką įmanoma.	Anksčiau dirbdavo dar geriau
218-220	Piešt moku, siūt moku, paskui šitą, kaip ji, megzt moku, vot. (kreipiasi į prižiūrėtoją) Načialnik, dai čiotki, ja atdam tebe u menia estj eschio, ja nikak (...), u menia tam estj [viršininke, duok „čiotki“, pas mane yra dar, aš atiduosiu tau, pas mane ten yra, aš niekaip (...)].	Moka net siūti ir megzti
221-223	T. Ačiū labai. O sakykit, Jus turėsit su kuo susitikti laisvėje, aplamai, palaikot su kuo nors ryšį, išėjęs su kuo nors artimu? R. Žinot, pas mus yra du broliai, pas mane. //	Dabar liko tik du broliai
223-224	Vienas pradėjo gerai gyvent, nu vidurinis dabar pagal šitą, vienas tai miręs.	Vienas brolis miręs
224-225	Vot vidurinis, / labai gerai pradėjo gyventi. Dabar pasidarė alkašas, išsiskyrė su žmona, viskas. Turi du vaikus: <i>dukrą ir sunų</i> , išsiskyręs.	Viduriniam broliui šeimyninis gyvenimas nenusisėkė
225-226	Dar turiu jaunesnį brolių, / kuris užmiršo kelią (...) [prisiđega cigarete]. /// Faktiškai neturiu, vot.	Su jaunesnių brolių ryšis nutrukęs
226-227	Su juo gerai viska, bet / papuolė mano broliukas, man atrodo, į padėtį kėblą, papuolė po padų atrodo (susimąstęs). Nu žmonos.	Jaunesnis brolis keblioje padėtyje
227-229	Aš nieko prieš negaliu pasakyt, aš nepažįstu tos brolienės. Vieną pažinojau, kuri aštuoniasdešimt penktais metais apsivedė, Rimutė. O tą antrą – Birute, aš nepažįstu, su pirmą išsiskyrė jis.	Dabartinės brolienės neteko pažinti
229-230	Vot ir viskas, jau-u-u aš trys metus jam nerašau... Rašiau, sveikindavau, viskas. Vis juk jaunesnis broliukas.	Broliui nerašo jau tris metus
230-232	Aš piktumo (užsitraukia cigarete) neturiu ant jo ne keik. Pas jį savo gyvenimas. Kaip aš	Ant brolio nepyksta

	galiu ant jo pykt?	
232-233	Jam reikia maitinti dukrą turi, viską, dar turi... Pas tą brolienę buvo, nuuu dukra. Dabar apsivedė, turi vyrą, du vaikus. Nu tai jis žiūri viską.	Brolis turi savo gyvenimo rūpesčių
233-235	Įlindo dar į tą, į Pakso partiją. Nu kad į Pakso įlindo partiją tai aš neprieštarauju, tegul lenda, vot. Už tai, kad ten susirinkę daug žuliku, tai jie atkeršys komunistams, vot.	Neprieštarauja, kad brolis įstojo į Pakso partiją
235-236	Aš sakau, vot labai mėgstu komunistus (su ironija). Žydus ir komunistus, aš juos pats geriausia mėgėjas.	Žydų ir komunistų „mėgėjas“
236-238	Neužmirškite, pats (spragtelėjo pirštais) kovoingiausias, nu kurie kovoja, eeeeeee mėgsta kovoti. Jų yra viso dvi tik tautybės kovoti, tai vokiečiai ir rusai. Vot tie, kurie be karo negali gyventi, be karo.	„Vokiečiai ir rusai... be karo negali gyventi“
238-242	O pats žiauriausias, pats gudriausias, pats pavojingiausias // yra žydas. Jis į priekį niekada nelenda, jis tik kursto žmones, prieš vienas prieš kitą. Vienas eeee, kada atsiskyrė jie nuo Dievo ir Jėzus (...), tai jie kurstė prieš tuos, tie prieš tuos kurstė. A taip visą laiką žmones prieš žmones: vokiečius prieš rusus, rusus prieš vokiečius, prieš liet..., nesvarbu.	Žydai – žiauri, gudri ir pavojinga tauta, nes kursto tarpusavy žmones
242-244	Jie visą laiką pavaduotojais buvo, ūkio reikalams, viska, jie į direktoriaus postus stengdavosi nelysti. Vot pats bjauriausias, pats baisiausias, čia yra šita nacija. Ir jie ir šitą patys savo organizaciją padarė, sionistų organizaciją, jie padarė. Nu kas.	Žydai „moka suktis gyvenime“
244-247	Jie visą laiką sako „nu ką jus norit, nuo (...), bėdno žydo, ką jus gausit nuo manęs (verkšlenančiu balsu), / bėdnas aš“, vot. Bet, jų gyvenimas toks, juos visur mušdavo, už tas provokacijas, visur ganydavo, tai jie turi būt tokie, faktiškai. Nieko nepadarysi.	Žydų prigimtis pateisinama
247-248	Jie gudri, jie centą prie cento renka. Čia ne tai, kaip lietuviai, tūkstantį gavo ir pragėrė, arba ten kitas, ne. Jie centą prie cento ir milijonus turi.	Žydai – taupyti mokanti tauta
248-251	Bet / pats žiauriausias //, pats niekingiausias pasaulyje. Už tai, kad jie užvaldė visą pasaulį,	Žydai „užvaldė visą pasaulį“

	visą. Visi bankai /. Jiems nereikalinga tų gamyklų visų, jiems nereikalinga. Bet jie turi, bet vot bankai, laikraščiai visi. Visi laikraščiai, vat Amerikoje visi žurnalų, laikraščių magnatai, jie žydai.	
251-252	Vot... <i>pinigai viską valdo, vat pats baisiausias.</i>	„Pinigai valdo viską“
252-254	Nu čia vot gyvenimą pasakiau, kai aš gyvensiu, vot. Už tai, kad iš tikrųjų man nėra kur gyventi. Man (...), pagal įstatymą, sovietiniais laikais sėdau... Totorių gatvę žinot? Vot šitoj Totorių gatvėj aš prirašytas buvau. O aš dabar išeisiu, ten brolis prirašytas.	Išėjęs neturės kur gyventi
254-256	Aš ateisiu į seniūniją, vot klausykis atidžiai, vot paskui ką nors atsiminsite, kai sužinosit kad seniūnijų pirmininkas užmuštas (balsas sustiprėjo, susijaudino). / Užmuštas bus iš karto.	Grasina susidoroti su seniūnu
256-259	Per dvidešimt keturias valandas (beldžia pirštu per stalą), jeigu jis nesutvarkys šitą dalyką. Ateisiu ir sakysiu, aš prirašytas ten ir prirašyk mane į tą butą. Tau duodu dvidešimt keturias valandas, ne daugiau. Jeigu jis manęs neprirašys, aš jį (rodo kumštį), nugabensiu iš karto.	Reikalaus sugrąžinti jam bustą
259-261	Už tai, kad aš sovietiniais laikais... šitie įstatymai ir sovietiniai įstatymai skiriasi, tai reiškia, kad jie mane neturi teisės, šita valdžia nurašyti nuo to buto. / Aaa, aš sakau, vot atsi (...) šitus žodžius.	Valdžia neturi teisės atimti bustą
261-263	Man nesvarbu, kas ten bus seniūnas, vot. Ar jaunas ar senas, moteris ar vyras, man nesvarbu. Jis prie valdžios, reiškia jis turi padaryti taip, kaip turi būt. Nors įstatymai kiti bus.	Seniūnas turi atstatyti teisybę
263-265	Žiaurus aš? Aš pasakysiu Jums, aš Jums dar pasakysiu. Aš nepasidariau žiaurus, nepasidariau. Bet aš pasidariau gyvenimo, kuris nurodo kaip gyventi, o ne taip, kaip nori valdžia.	„Aš nepasidariau žiaurus“
265-267	Valdžia nori sau gyventi, bet juokiais būdais nenori, kad liaudis taip gyventų kaip jie. Nors jie nežino, kad jie turi mum, man tarnauti, o	Valdžia turi tarnauti liaudžiai

	ne sau, kad mes jiems tarnautum. Suprantat?	
267-269	Jie užmiršo vieną dalyką, kad iš šimtas dvidešimt, eeee iš šimto litų jus dvidešimt procentų mokat jiems. Jie užmiršo apie šitą dalyką. Kad šitie pinigai jus jiems davėt, kad jie aaaaaaa tvarkytų viską. Jie užmiršo apie šitą. Ir //	Valdžia užmiršo iš ko yra išlaikoma
269-271	Aš dar nusijuokiau, kada į savivaldybę norėjo eiti žmonės į merus ten, nu į savivaldybę. Ir neleido jiems. / O įstatymas tai leidžia, konstitucija leidžia, kad kožnas žmogus gali būti išrinktas prezidentu, savivaldybės ir visur. Jis gali. Bet kas gali atstovauti?	„Paprastų“ žmonių neprileidžia prie valdžios
272-273	Žmogus tas, kuris iš žmonių ateina. Bet ne partija. Partija ne viena negali atstovauti liaudį. Ne viena. Už tai kad jų dešimt, dvidešimt, trisdešimt tų partijų. O jie savo balsą kelia. Nu vot...	Partijos negali atstovauti liaudės
273-275	Visi šitie neteisingumai, vot visi šitie, / (...) žmogų parodo, bet man, asmeniškai man, aš apie save kalbu, / ant jų įstatymo nusišpjauti. Už tad, kad jie sukūrė tuos įstatymus ne man, o sau.	„...Jie sukūrė tuos įstatymus ne man“
275-279	Kodėl skiria, dar skiria nusikaltėlius nuo nusikaltėlių skiria. Nesupratot šito, kas pasakya? // Griga, Griga, Grigaravičius – ne nusikaltėlis? Sukūręs valstybinę apsaugos kontorą iš visų mentų buvusių, kurie užsiima valstybiniu reketu, nuo tų visų žmonių, nuo kurių saugojo. Kitų neturi. O tie, kurie lenda, juos iš karto į kalėjimą pasodina, sutvarko. Jis nusikaltėlis.	Grigaravičius – nusikaltėlis
279-283	O jeigu jį pasodins, tai nepasodins su manim. Jam atskirai duos zoną. Kodėl jie atskiria juos? O jeigu juos neatskirtu, o sodintu ten kur mes sėdim? Patikėkit, nebūtų tų kyšių, nebūtų to visko. Jie bijotų važiuoti į zoną. / Žinotų, kad juos ten laukia tie, <i>kuriuos jie pasodino</i> . Matot? Dažė čia jie save, valstybę, / apginė, kad tik neduok Dieve nepapulti į tas rankas, kur sužlugdė gyvenimą. / <i>Matot?</i>	Valdžia ir kalėjime sugeba save apginti
283-284	<i>Vot visas toks gyvenimas.</i> Ar teisingas jisai ar neteisingas? Na.	Nesiryžta spęsti apie gyvenimo teisingumą
284-287	Arba paimti dabar, ankščiau sovietiniais	Šiais laikais žmogus laisvesnis

	laikais studentai į universitetą eina ten, svarbiausiai kad turėt specialybę. O dabar žmonės stengiasi eiti ten, kur patiko. Ir to sunku papulti, reikia mokėti ir taip toliau. Bet jie eina tam, kad jiems patiko, o ne tam, kad turėti išsilavinimą, aukštąjį išsilavinimą, vot. Dabar gerai.	pasirinkti mokslo sritį
287-290	Kožnas vertina save, kožnas vertina savo darbą, vot. Dabar eeeee, tas kuris duoną mums kepa arba augina tą, jis žino vertę ir vertę nori tą paimt, tokią, kokia reikalinga. Anksčiau šito nebuvo. Anksčiau už trylika kapeikų duoną kepalą pirko, o (...) išmeta, vot. Nu viskas pasikeitė.	Dabar žmonės labiau vertina savo darbą
290-291	Aš to gyvenimo, to gyvenimo koks dabar, nežinojau, to estj [tai yra], nemačiau. O žinot, žinojau. Vot. Matyt nemačiau, o žinojau.	Neteko matyti dabartinio gyvenimo
291-295	Aš prieš tai, vot / keturiolika metų atgal, va čia pasakiau, kalėjime tokius dalykus, kur man (nusimoja ranka), eeeeeiii, to nebus. Aš pasakiau, kad forma tokia bus, pasakiau, kad nebus jau kapitonų visokių ten, majorų viska, bus inspektoriai visi. Pagal Europos standartą. Aš jau žinojau, jei į Europą mes einam, viskas bus pagal Europos standartus, viskas. Vot, taip ir pasidarė, kaip pasakiau, taip ir buvo. Vot.	Moka „nuspėti“ ateitį
295-298	Pas mane bibliotekoj knygų nėra, kurios aš galėčiau paskaityti, nėra tokių knygų, jau nėra. Ot atneša knygą, man neįdomu, aš jau skaičiau. Jeigu ne ta, panaši į šitą knygą. Sovietiniais laikais aš jau pirkdavau knygų, bibliotekoj nebuvo knygų.	Kalėjimo bibliotekoj neliko neskaitytų knygų
298-300	Nors čia, kalėjime, tokių knygų buvo, kur laisvėj, bibliotekoj eee laikydavo / uždrausta literatūra. Aš va tokią literatūrą čia, kalėjime skaičiau. Nu tai, galima suprasti, jeigu aš laisvėj pamačiau viską, kiek kalėjime išmokau, viska.	Tik perskaitytos knygos leido pažinti laisvę
300-304	Ko man dar įdomu buti. Man neįdomu. Vot yra programos, šou-programos, Hameda ta, kiti, man neįdomu. Visi kiti gyvenimo sritys, kurie parodo visokias traumas ten, dramas visokias, man neįdomu. Už tai, kad aš šitą žinau. Aš viską žinau, kas gali būt, kas yra ir kas su kuo susiję. Jau prasi..., jau įdomumas	Televizijos šou programos nebedomina

	ant šito viskas...	
304-306	Jau tuos kriminalinius filmus, ar ką, aš jau nežiūriu (balsas prikimsta). Komedijas, aš kurias jau peržiūrėjau komedijas, aš jau dar kartą nežiūriu. Už tad, kad juoktis nėra iš ko. Suprantat? Prapuola įdomumas gyvenimui.	Susidomėjimo gyvenimu nebeliko
306-310	Prapuola jis, už tai, kad / nu mane yra žmonės klausė „tai ką tu“, nu..., kad mane galima būtų nustebinti, vot. Niekas. Jau mane tik vienas dalykas gali nustebinti (šypsosi). Taip mane niekas nenustebins, absoliučiai, niekas. Pasakys, pasakysiu „jjjooo, žinau, toks dalykų buvo“, arba tą, tą. Man tik vienas, vienintelis dalykas, jeigu pasak..., vyras pagimdys – vot mane nustebins.	Nustebins tik vienintelis dalykas – jei vyras pagimdytų
310-312	Nuuu, aš ką sakau, tą ir galvoju, nes aš negaliu kitaip kalbėti, vot. Vot šitas mane nustebins, kita mane nenustebins. Ne apgavystės, ne afioros, ne gerumas, ne nuoširdumas – man nieko nenustebins.	Nestebina nei apgavystės, nei nuoširdumas
312-314	Už tai, kad kuo daugiau žmogus kalba, kalba , reiškia jis negeras žmogus. Kuo daugiau. Ot jeigu jis gerus dalykus daro, čia jau kitas dalykas. Ir grubus bus , aš pasakysiu, kad žmogus šitas geras. O kuris kalba... (nusimoja ranka).	„...kuo daugiau žmogus kalba, kalba , reiškia jis negeras žmogus“
314-316	Nu kaip sako, vot politika – asfaltuosim kelią (juokiasi), ir taip toliau, suprantat? Reiškia šito visko nepadarys, reiškia jis tik dėl savo tikslo eina. Nu tai. Ar galima man kažką tai tokio pasakyti? Kur man būtų prie širdies.	Politikai mus „maitina“ tuščiais pažadais
316-319	Man dabar ateitų, pasakytų „eik į laisvę“, aš pasiusčiau ant trijų raidžių. Nu dabar jau ant penkių raidžių, lietuviškai sakyčiau, vot. Eik ten. Už tai, kad aš žinau, kad man baigiasi tokiu, tokiu laiku, tokiu ir tokiu eisiu, vot, viskas.	Tiksliai žino kada išeis į laisvę
319-320	A skustis, nu ką čia skustis (atsidusta). Gyvenimu skuskis, ne skuskis, jau kas praeita jau negražinsi, vat.	Nėra prasmės skustis gyvenimu
320-322	Kad aš sveikas? / Dvasiškai – sveikas. Neužmušė mane, dvasiškai neužmušė. Ne viena valdžia mane neužmušė dvasiškai. Dėl šitų dalykų aš stiprybės turiu. Morališkai, tiek	„Dvasiškai – sveikas... neužmušė“

	dvasiškai neužmušė.	
322-323	Fiziškai, fiziškai... nu matot, vaikštau, pajuokauju, viska ir taip toliau, suprantat?	Fizinė sveikata gera
323-324	Nu tai galit suprast, kad man nebaisu šita sritis ir laisvė man nebaisi. Aš žinau kas bus laisvėj. Aš į priekį žinau.	Laisvė negąsdina, nes žino kas laukia ateityje
324-327	Aš dažė žinau kas bus zonoj. Vot atvažiuosiu į zoną, vot... norėsit, vat Jus galit dėl juoko mano pavardę užrašyt, jeigu išgirsite, išgirsite laikrašty ar kur, kad zonoj (beldžia pirštu per stalą) padarytas nusikaltimas, Jus galit laikraščiui parašyt, kad Jus žinojot, kad šitą padarysiu nusikaltimą. Ir dėl ko padarytas nusikaltimas.	Teigia, kad padarys naują nusikaltimą
327-328	Vat. Jo, jo gali... nu pas mane lenkiška pavardė- XXXXXXXXX, Ivan. Vot.	Turi lenkišką pavardę
328-329	Vot ir sužinosit iš tikrųjų kas įvyko. Ir aš sakau, vienintelį dalyką, aš nebijau šito dalyko nebijau, vot... / <i>bet nenoriu</i> . Nenoriu.	Nebijo, bet ir nenori daryti nusikaltimą
329	Noriu ramybės.	„Noriu ramybės“
329-333	Vot sakau kalėjime būrio viršininkas gyvas, jeigu mane niekas ne veikia, nieko – viskas. Paprašiau vot ir dabar / , man atsisakė duoti cukrų į arbatą. Ne vienam įstatyme nėra uždraustas cukrus. Ministras paėmė ir uždraudė, parašė cukraus neduos. Kaip jis negali duoti? Cukrus ne alkoholis, ne narkotikas ir dabar duoda saldi arbatą.	Neteisybė dėl cukraus
333-335	Aš saldi arbatą nemėgstu. Negaliu aš juos gerti, ji man brudas [purvas]. Nu (...) kavą negeria saldi, nu vot... Ir dabar man duoda saldi arbatą. Reiškia prapuola pas mane kas: ir arbata ir cukrus, tas, kuris man paskirstytas yra.	Prapuola paskirtas cukrus ir arbata
335-336	Aš buvau paskelbęs bado streiką. Dvidešimt vieną parą nevalgiau nieko, absoliučiai. Vat.	Dvidešimt vienos dienos bado streikas
336-338	Nusiunčiau ir ten skundus, skundus nusiunčiau. Vot, kad taip ir taip, nedavė. Iš tiesių, iš teisių, žmogaus teisių atėjo atsakymas. Mmmmm, kad tau mmmmm, niekas teisės tavo nepažeidžia.	Atsakymas į skundą – teisės nepažeistos

338-339	A paskui sužinojau, kad jinai buvęs majore, eeee kriminalinės majorė, nu tą, dirikas. Nu, tai kodėl ji turi eiti prieš savuosius, nu? / Prašau. /	Valdžia prieš savuosius neina
339-344	Ar pas mane buvo čia atėjęs iš juridinių, šitų, kaip jų, eee kalbėjo su žmonėmis. Moteriškė tokia. Nu paprasčiausiai taip pasakiau... Televizorių pažadėjo atnešit (juokiasi). Va, viršininkas atsimena. Televizorių atnešit, vot. Šilelį. Vot, sako turim, niekas nežiūri mažiuką. Iki tol va, būrio viršininkas laukia, kada man jį atneš. Aš tai jau nelaukiu, o būrio viršininkas dar tiki, kad atneš (šypsosi). Suprantat? Taip pat nemėgstu.	Nemėgsta kai žmonės neįvykdo pažadų
344-346	Vot pas mane yra toks pripratimas. Vot kažkam tai prižadėjau... nu viskas, aš negaliu, kol nepadarysiu. Jeigu pasakiau, kad bus, viskas - padarysiu. O dar pasakau, nu gerai, dar pažiūrėsiu ten... o jau pas mane vaikšto (...), kaip tai padarysiu.	Pats visada išlaiko duotą žodį
346-348	Vot paprastas dalykas, vot nu / yra tokie daiktai, kuriuos reikia atiduoti man. Ir aš negaliu nusiraminti nnnnn, kad jie pas mane yra, ne mano daiktai. Aš turiu juos atiduoti.	Neramų kai turi svetimus daiktus
348-349	Vot aš nemėgstu žmonių, kurie pasako ir nepadaro. Kas čia yra? Man televizorius – viskas.	Apmaudų dėl prižadėto televizoriaus
349-351	Už tai, kad aš nedirbu, neleidžia man dirbti, nepasiūlė man darbo, neleido. Per dešimt metų mane čia neleido. Norėjo vieną kartą išleisti, bet ten / kiti zekai žinojo mano charakterį, / paprašė, kad neišleistų mane...	Dešimt metų kalėjime neleido dirbti
351-352	To estj [tai yra], jeigu aš dirbu, tai dirbu, jei nedirbi – tai nedirbu, vot. Ir nemėgstu kad kiti nedirbtų. Nu ir viskas, vot.	„...nemėgstu kad kiti nedirbtų“
352-354	Man didelis dalykas toks, kaip eeee televizorius, vot. Nu gerai man tikintieji tie, krikščionys atnešė televizorių. Atnešė televizorių, vot. Nesvarbu, nespaltvota, viska.	Krikščionys atnešė „išsvajotą“ televizorių
354-357	Aš išvažiuodamas šitą televizorių nevešiu su savim. Jie man atnešė. Aš juos paliksiu, tą televizorių, kad kitiems atiduoti, kuriems bus sunkumai. Tokiems, kaip man sunkumai. O jauuuuuuuuu žinos kam atiduoti, neatiduos	Televizorių paliks kalėjime

	ten šalapajui kokiam nors. Ir aš... nors man dideli sunkumai, bet aš vis tiek paliksiu jį.	
357-359	Dėl ko, už tai, kad aš žinau, kad kalėjime sunku. Buvo su rūkymu sunkoka truputi. Vot, su rūkymu. Rūkau, nu ką padarysi. Nu aš įsigudrinau vis tiek (juokiasi) turėti rūkymo.	Įsigudrino įveikti sunkumus
359-362	Ką nors padirbėt, kažką tai, vot..., remontą kažkas paprašo ar ką.. Daug kam. Ir aš neslepiu, ir... / <i>nu čia kas parašyta, parašyta nebus.</i> Ir režimas paprašo ką nors padaryt, padarau. Ir operatyvnikas tas ką nors paprašo tai tttten tttai voobshche..., tik paprašo tai tą padaryt, tai susiūt knygą, tai tą, tą, tą... nu viską.	Paprašytas gali padaryti ir remontą
362-364	Nu auklėjimo skyrius pas mane nieko beveik neprašė. Už tai, kad pas juos yra darbininkų visokių, vot. Bet jeigu paprašytų, padaryčiau, žinoma. Nu ir viskas, atrodo.	Iš auklėjimo skyriaus prašymų nesulaukė
364-366	Nu klausimų dar yra? Laisvėje jau žinot ką darysiu. Aš noriu gyventi laisvėje. Noriu gyventi, turėti kokį nors darbelį, sargu kur nors dirbti, kad algą gauti, viska.	Nori laisvėje gyventi, dirbti ir užsidirbti
366-367	Rasčiau ir kitą pusę sau. Tegul nors ant trisdešimt metų jaunesnė bus, man nesvarbu, jai butas būtų ir man kur gyventi būtų, vot.	Yra noras rasti „antrą pusę“
367-369	Jeigu aš kažką tai negalėčiau padaryti, aš nieko nesakyčiau, kad ji ten / į šoną nueitų. Bet aš dar mmmmm (juokiasi), dar kažką tai sugebu. Ne tą ką reikia ir ne visaip, bet nesvarbu čia. Mes kalbam atvirai taip, kaip yra.	Atvirai „deklaruoja“ lytinius sugebėjimus
369-371	Nu vot, <i>atrodo ir nėra daugiau ką pasakyt.</i> Apibudinau bendrai viską, apie politiką, apie viską, apie auklėjimo skyrių, apie operatyvinį, savo gyvenimą, viską.	Aptartos įvairios temos
371	Čia kalėjimas. / Gudriai gyventi / galima, pataikauti, (...), viską.	Kalėjime galima gudrauti arba pataikauti
372-373	Bet kaip tada su savo sąžine gyventi? Aš zekas, bet pas mane yra sąžinė. Jinai nors gyliai, gyliai įlysta, nu reikia... ją ištraukti labai sunkiai. Bet jinai yra. /	Sąžinė yra, bet kažkur gyliai
373-376	Vat padarau, vat apkolliuoju būna, būna, toks	Kartais tenka ir pasikeikti

	buvo atvejai, kad nesilaikau jau ne žodžiais, nieko, nu nesiunčiu ant trijų raidžių, bet jau, kaip pradėdu vadinti. Pas mane keiksmo žodis „komunistas“, „kgbestas“ tu (su pasibjaurėjimu), ir taip toliau ir taip toliau, vo toks vo taip kaip (...) žu-žu-žu, viskas.	
376-380	Paskui pasisuku ir atsiprašau, sakau „atsiprašau, pasikarščiau“, aš nesigėdinu atsiprašyt. Žinau, kad jis nevertas to, ką aš kalbu, vot. To aš ir atsiprašau. Bet jeigu žinau, kad vertas, aš neatsiprašysiu. Aš neatsiprašysiu vot prieš tokį, kaip Agurkį. Vot aš pas jį važiuoju, aš neatsiprašysiu, jeigu kažką ir padarysiu. Už tai, kad jis nevertas. Nevertas, nei (...), vot. Arba va ten pas kitą, nu... aš pagal žmogų.	Nesigėdija atsiprašyti atsiprašymo vertų žmonių
380-382	Yra, yra, yra tokie hhhh, viršininkai, jau nekalbu ten, nu sakau inspektoriai, nu dabar auklėjimo, nežinau... jie pasakė žodį ir padarė, vot. Nesvarbu, per savaitę, per dvi, per mėnesį, bet padaro. Svarbiausia vo tas.	Ir tarp „viršininkų“ yra žodžio žmonių
382-383	Čia zekai vertina labai stipriai, vertina šituos dalykus. Vot, viska.	Kaliniai vertina įvykdytus pažadus
383-387	Atrodo, nu ką čia vot būrio viršininką pakviesti naprimer [pavyzdžiui], ir sakyt „būrio viršininkas, vai koks mano gyvenimas sunkus, oj kaip sveikata mano, oj“ (verkšlenančiu balsu) ir taip toliau. Nu kam įdomu būrio viršininkui va tokie dalykai, tavo sveikata? Yra gydytojai. O kad tave neteisingai nuteisė, tai jis ne teisėjas, ne prokuroras, jam neįdomus šitas dalykas.	„Viršininkams“ kalinių nusiskundimai neįdomūs
387-390	Bet jei aš pasakysiu vot, kad man būrio viršininkas tokį ir tokį dalyką, a čia būrio viršininkas, nors čia ir ne jo reikalas, čia kalėjimo reikalas, jis jau eina aiškintis dėl šito dalyko. / Prasta-a-i, prastas dalykas, bet reikalingas zekui, reikalingas. Ne tam, dar kitu...	Administraciją domina tik jiems rūpintys reikalai
390-392	Nu vot vienas klausimas tik: šitas kur nors rašim, rašysim? Kažkur laikrašty, ar ne? T. Ne. Aš rašysiu šį pokalbį savo darbe ir pasakosiu viską, ką iš Jūsų išgirdau. R. A, Jus kaip disertacija čia jo?	Domėjimasis interviu publikavimu
392-395	Tai Jus kada kalbėsit su savo virši...	Pamokymas ką atsakyti

	(pasimetė), su savo dėstytojais ar ką, tai jeigu jie Jums paklaus, sakys „ir kodėl Jus pagal šitą pokalbį galėjęt vot nuspręsti tai ir taip“, Jus pasakykit „dažė [netgi] Kantas, toks filosofas buvo, jis ne iš gyvenimo paėmė filosofiją, o iš tų žmonių, kurie pasakojo.	dėstytojams
395-396	Viską, visą sukūrė savo knyga „Filosofiją“, vot. Ir kožnas žmogus yra filosofas. Bet jis toj srity yra filosofas, kurioj gyvena.	Kiekvienas žmogus yra filosofas
396-399	Vot, ne bendrai. Bendras labai sunkus. Ir // kada žmogus pradeda gražinti, šitas viskas matyt iš karto. A teisybė ir teisingai pasakytas žodis, ne visi vertina ir ne visi myli (kalba lėtai, neskubėdamas). Vot, suprantat? Dėl ko, už tai, kad teisybė, sako, akį išbado, vot.	„Teisybė akį bado“
399-401	Bet mokslo srity, o ne tą, ką nori kad išgirstu. Gal kažkas tai nepriims, bet nesvarbu, kad nepriims. Per dešimt dienų, per dešimt metų supras, kad teisi buvai. <i>A va, teisingas busi, va taip.</i> Svarbiausia, kad...	„Mokslo srity, visada reikia kalbėti tą, ką galvoji“
401-405	Aaaaaaa , studija kokia? T. Socialinis darbas. R. A socialinis darbas. Tai čia Jums pasakysiu vieną dalyką. / Atvirai pasakysiu. <i>Labai sunkus darbas bus</i> (susimąstęs).	Socialinis darbas –labai sunkus darbas
405-406	Už tai, kad prieš Jus sėdės žmonės kaip ir aš. Ir neteisti ir visokie bus žmonės. Ir patikėkit, atvirai su Jumis / iš šimto žmonių gal vienas tik kalbės. /	Atvirai kalba vienas iš šimto
406-409	Kada ateina vienuolis čia, visi sako „oi, oi kaip aš...“ (verkšlenančiu balsu), nu jis tokiu balsu kalba, kad tu jau viskas. O tas vienuolis sako „kalbėk su manim žmoniškai, nu kaip žmogus žmogui, tam tu čia te, te, te?“. Suprantat? Tas pats bus ir (beldžia pirštu per stalą) kai dirbsit.	Verkšlenti netinka net prieš vienuolį
409-412	Vat. Bet jeigu Jus ir šitam žmogui padėsit, šitam žmogui padėsit, kuris Jums meluos, nemeluos to estj. O teisybę sakys, kaip yra viską. Tai Jus išlošit daugiau, negu tiems devyniasdešimt devynis, kur Jus padėsit. Už tai, kad kada jis išeis, jis gali pasakyt žinot...	Padėti reikia ir nemeluojantiems (neverkšlenantiems)
412-414	Būna sako taip, nu jau čia pasakysiu taip – eina passs moterį. Nieko nesigavo- oh, kurva	Žmonės dažniausiai kaltę suverčia kitam

	nedavė. / Kitas eina (...), taip pat pavadina, bet eiinnn (nusimoja ranka). Bet vis tiek vienu žodžiu pavadina. Suprantat?	
414-416	O tas, kuri vat padėsit (beldžia pirštu per stalą), kuris tau teisybę pasakė, viska, nu kaip yra, visio ir taip toliau, išėjęs pasakys „netikėjau, bet žiūrėk“ (vaidindamas). Niekam nesakys, bet pasakys tokius „netikėjau, bet žiūrėk“.	Gavęs pagalbą žmogus sako tiesą
416-418	O tie išėję (trina rankas) „viską sutvarkiau, kaip ir maniau, pritryniau“. Jis dėkingas nebus, kuris trindavo. A dėkingas bus tas, kuris teisybę sakė. /	Meluojantys džiaugiasi, sakantys tiesą būna dėkingi
418-420	Aaaaa, jeigu, jeigu paprastu darbininku, nu aš turiu omeny paprastu darbuotoju, socialiniu darbuotoju / labai sunkiai, labai tik dėl to, kad dar viršininkų daug yra. <i>Čia pats sunkiausias darbas.</i> Bet reikia vis tiek kažkam tai.	Ir virš socialinių darbuotojų daug „viršininkų“
420-422	Reikia suprast darbą. Darbą suprast , kad popierius rašyt neee, darbą suprast. A darbą suprasti galima tokiu atveju kada suprasi // esmė / to darbo. Arba tu padėdi arba tu nepadėdi. Tu padėdi gerą padarei, ar negerą.	Kiekvieną darbą reikia suprasti
422-424	Už tai, kad yra... ir padėdamas gera nepadarai. Naaborot [atvirkščiai] sužlugdai gyvenimą žmogui. Čia jau pats sunkiausias dalykas. Čia jau filosofinis dalykas, bet vis tiek pats sunkiausias. (...)	Ir padedant galima sužlugdyti žmogaus gyvenimą
424-426	Mane pastatytu socialiniu darbuotoju, pas mane aferistas nepraeitu. Žmogus praeitu, o aferistas nepraeitu. Bet čia <i>patirtis, čia gyvenimo patirtis.</i>	Būtų „geras“ socialinis darbuotojas
426-428	Vot sako, neklausk kiek metų, bet aš žinau, kad aš dvigubai vyresnis. Vot patirties truputi turiu, / pravda [tiesa] zekiško. Ir gyvenimiško, už tai, kad prie manęs, prieš mane akių, prieš mano ausis praėjo tūkstančiai žmonių.	Turi daug gyvenimiškos patirties
428-432	Tūkstančiai , nesakau šimti, a tūkstančiai žmonių. Ir pas kožną gyvenimas buvo ir visi susiėję, jeigu kartu susidėt, sudėt kartu gyvenimą, vis tiek išeina bendras gyvenimas. Vienodas, bendras gyvenimas išeina. Nėra kad ten vot žmona paliko, girtas ten vairuotoju buvo viska, bet kad ten viską su...,	Gyvenimas susivienodėjo su „tūkstančiais“ žmonių

	viską sudedi, tai viskas bendra, bendras bruožas išeina.	
432-434	Nelengvas sovietinis gyvenimas buvo, o labai sunkus. / Labai sunkus. Pirmiausia, pagal blatają taip pat, nepapulsi į gerą darbą. Su butu (...), laikydamas po penkiolika, po dvidešimt metų, kol gausi. Visi sunkumai buvo.	Sovietiniais laikais buvo sunku be „blato“
434-436	Ir lūždavo žmonės. Lūždavo, vot. Nuuu apie inteligenciją jau nekalbam. Tas pats pas juos būdavo viska, bet nerodydavo visiems šito, viską parsinešdavo.	Ne visi žmonės parodo, kad jiems sunku
436-437	<i>Vot ir visas gyvenimas (atsiduso). // Aš sau nieko nelinkiu, a Jums, sakiau, galiu palinkėti tik vieną dalyką: dirbdama supraskit žmogų.</i>	Palinkėjimas – suprasti žmones
437-439	Būna aaaaaa, galima paklaust, neištekėjusi dar? T. Ištekėjusi. Turiu du vaikučius.	Domėjimasis tyrėjos šeimyninę padėtim
440	R. Vot klausykit, jeigu Jus sužinosit... Galit jau čia ir išjungti...	Netikėta pabaiga
441-442	P.S. Išjungiam diktofoną. Respondentas pataria, jeigu užklupčiau vyrą išduodant mane fiziškai, į tai nereikia kreipti tokio dėmesio, kaip į moralinę dvasinę išdavystę.	Dvasinė išdavystė baisesnė nei fizinė

Eil. Nr.	Parafrazė	Konceptas
4 4 4-6 8-9 126-132 172-174	Įžanga - tėvai Menkas motinos išsilavinimas Tėvas-milicininkas ne iš „pašaukimo“ Tėvai „drausmindavo“ Savanorių barakuose gyveno tik „prasti milicininkai“ Dėl „bandytų“ šeima negalėjo niekur vykti	1. Tėvai paprasti, eiliniai žmonės
6-7 7-8 10 18 22-23 32-35 35-36 120-122 122-124 124-126	Ankštas bustas Gan didelė šeima „Sunki“ vaikystė Namuose nesijuto saugiai Gyvenimas prasidėjo nuo Vėliučionių Atvykimas į vaikų auklėjimo koloniją Kolonijai buvo per mažas Prisimena tik vienus, namuose sutiktus, naujus metus Kitas šventes prisimena tik vaikų globos namuose Gausioje šeimoje maisto stygius	2. Vaikystę lydi sunkumai
8 9-10 10-12 12-13 13-15 23-25 26-27 27-30 30-31 36-37 51-52 52-53 174-175	Nuo mažumės buvo lyderis gatvės struktūroje Gatvėje pelnė pripažinimą Pradžioj prašė kapeikų ant ledų Vagio „karjeros“ pradžia Milicijoje sulaukė „įvertinimo“ Milicijoje su smurtu nesusidūrė, nes buvo „namuose“ Vogdavo skirtinguose rajonuose Pati milicija skatindavo vogti daugiau Pinigus taupyti nereikėjo Kolonija nesulaikė nuo vagysčių „Darbo“ pačiam ieškoti nereikėjo Atsisakyti pasiūlomo „darbo“ nevalia Tatuiruotes pasidarė jau prieš kelis dešimt metų	3. „Sėkminga“ vagies karjera
17-18 18-19 19-20 79-82 138-140 140-141 263-265 312-314 339-344 352-354 372-373	Apgailėstavimas, kad pridarė rūpesčių tėvams „Paprasta“ taisyklė – „niekada nevogti iš namų“ „Niekada nedaryti žmonėms niekšybės“ „Ištikimas“ savo šefui Žmonės – veidmainiai Nuo vaikystės gerai atpažįsta žmones „Aš nepasidariau žiaurus“ „...kuo daugiau žmogus kalba, kalba , reiškia jis negeras žmogus“ Nemėgsta kai žmonės neįvykdo pažadų Krikščionys atnešė „išsvajotą“ televizorių Sąžinė yra, bet kažkur gyliai	4. Svarbu turėti žmoniškas vertybes

376-380 382-383 412-414 441-442	Nesigėdija atsiprašyti atsiprašymo vertų žmonių Kaliniai vertina įvykdytus pažadus Žmonės dažniausiai kaltę suverčia kitam Dvasinė išdavystė baisesnė nei fizinė	
20-22 56-57 57-59 59-61 62-64 64-65 68-70 82-85 230-232 244-247 344-346 346-348 351-352 373-376	Viena iš savybių - sakyti tiesą į akis net įtakingiems žmonėms „Pasilikau toks, kaip ir buvau“ Ramus, mėgstantis pajuokauti žmogus Piktadarys išpėjamas tik vieną kartą „Aš visada sakau taip, kaip man sako“ „Kaimynų“ nuomonės nepaiso Kiekvienas turi atsakyti už savo veiksma „Niekada nebėgau skustis“ Ant brolio nepyksta Žydų prigimtis pateisinama Pats visada išlaiko duotą žodį Neramų kai turi svetimus daiktus „...nemėgstu kad kiti nedirbtų“ Kartais tenka ir pasikeikti	5. Tiesmukiškas, bet teisingas žmogus
25-26 75-76 76-77 137 141-143 143-148 175-177 181-185 236-238 432-434	„Sentimentai“ seniems pavadinimams Gyvenimas sovietiniais laikais – „prastai lengvas“ Susitarsi – nepapulsi Laisvė sovietiniais laikais buvo tokia pati „Antisovietiškas buvau“ „Gitleris palygint su Stalinu buvo angelas“ Kalbėjo su studentais apie Tarybų valdžią Vardai buvo per prievartą „sursinami“ „Vokietis ir rusas... be karo negali gyventi“ Sovietiniais laikais buvo sunku be „blato“	6. Seni „geri“ sovietiniai laikai
31-32 37-38 38-39 54-56 66-68 78-79 90-92 111-112 154 165 199-200 211-214 320-322 357-359	„Sėdėdavau visą laiką“ Pirmo teistumo metai Pirmi įkalinimo išpūdžiai Bandė „išauginti“ „ne žmogų“ Į nusikaltėlių kurstimus nekreipia dėmesio Zonoj irgi reikia turėti „šefą“ Gyvenimas kalėjime tik atpasakotas atrodo trumpas Neprisimena tikslaus teistumų skaičiaus Nuo sovietinių laikų nebuvo laisvėje Mano, kad administracija kalta dėl ilgo bausmės termino Jau priprato buti kalėjime „Haltura“ kalėjime dėl arbatos ir cigarečių „Dvasiškai – sveikas... neužmušė“ Įsigudrino įveikti sunkumus	7. Sunkūs ilgo „sroko“ metai

<p>15-17 41-43 45-47 50-51 134-136 159-161 161-162 195-197 259-261 261-263 265-267 267-269 269-271</p> <p>272-273 273-275 279-283 314-316 338-339 418-420</p>	<p>Milicija padarė „atpirkimo ožiu“ Milicija irgi vogdavo STT - „galinga jėga“ Stebina sistemos „netobulumas“ Valdžia „ima“ ir iš kalinių „Provokatoriai“ ir išnaudotojai Direktorius postas tik dėl pensijos Iš valdžios paramos nesitiki Valdžia neturi teisės atimti bustą Seniūnas turi atstatyti teisybę Valdžia turi tarnauti liaudžiai Valdžia užmiršo iš ko yra išlaikoma „Paprastų“ žmonių neprileidžia prie valdžios Partijos negali atstovauti liaudės „...Jie sukūrė tuos įstatymus ne man“ Valdžia ir kalėjime sugeba save apginti Politikai mus „maitina“ tuščiais pažadais Valdžia prieš savuosius neina Ir virš socialinių darbuotojų daug „viršininkų“</p>	<p>8. Valdžia: neteisinga, netobula, savanaudė</p>
<p>53-54 167-170 185-189 189-192 192-194 194-195 195 252-254 323-324</p>	<p>„Į gerą darbą“ nepapulsi Išskirus kalėjimą nėra ko tikėtis „Laisvėj nėra ko laukti“ Laisvėje nebus iš ko gyventi Kad „alkanam nebūti“ reikės vėl vogti Ir tarp nusikaltėlių yra konkurencija Beviltiška padėtis Išėjęs neturės kur gyventi Laisvė negąsdina, nes žino kas laukia ateityje</p>	<p>9. Laisvėje vietos nėra</p>
<p>61-62 85-87 89-90 95-97</p> <p>105-106 148-150 150-151 335-336 354-357 371 426-428</p>	<p>Gyvenimas „privertė“ išbūti kalėjime 21 metus Zonoj kitas – nelaisvas, labai sunkus gyvenimas „Kalėjimo niekas negali atsisakyti“ Jei teks padaryti naują nusikaltimą, kalės iki gyvos galvos Šiuo metu pasirinkimo neturi Bijo kalėti iki gyvos galvos Pagalbos laukti nėra iš kur Dvidešimt vienos dienos bado streikas Televizorių paliks kalėjime Kalėjime galima gudrauti arba pataikauti Turi daug gyvenimiškos patirties</p>	<p>10. Negailestingi nelaisvo gyvenimo vingiai</p>
<p>39-41 43-45 47-49</p>	<p>„Provokavo“ įkalinimo įstaigos administracija „Zonoje sunkus, bet gudrus gyvenimas“ Riaušės reikalingos ne kaliniams</p>	<p>11. „Pasikeitęs“ kalėjimas</p>

87-88 93-95 98-99 99-100 100-103 104-105 112-116 151-153 329-333 333-335 336-338 362-364 380-382 383-387 387-390	Kalėjimo administracija nebežiūri į kalinius kaip į padugnes Tenka „rinktis“ zoną Pasiduosį – uždarys į „gaidyną“ „Geriau aš pažiznininku busiu, negu eisiu ten (į „gaidyną“) Ir „gaidyne“ žmonės gyvena, ieško ramybės Visur reikia būti atsargiam Pasikeitimai kalėjimo gyvenimo į „gerąją“ pusę nepakeitė Mano, kad administracija labiau „susipurvinusi“ Neteisybė dėl cukraus Prapuola paskirtas cukrus ir arbata Atsakymas į skundą – teisės nepažeistos Iš auklėjimo skyriaus prašymų nesulaukė Ir tarp „viršininkų“ yra žodžio žmonių „Viršininkams“ kalinių nusiskundimai neįdomūs Administraciją domina tik jiems rūpintys reikalai	
65-66 71-73 200-205 214-218 206-211 218-220 322-323 349-351 359-362 420-422	Einu dirbt kur patogu Fotografo padėjėjas – prestižinis darbas Giriasi tuo, kad „turi rankas“ Anksčiau dirbdavo dar geriau Specialybių daug – naudos jokios Moka net siūti ir megzti Fizinė sveikata gera Dešimt metų kalėjime neleido dirbti Paprastytas gali padaryti ir remontą Kiekvieną darbą reikia suprasti	12. „Aš turiu rankas“
221-223 223-224 224-225 225-226 226-227 227-229 229-230 232-233	Dabar liko tik du broliai Vienas brolis miręs Viduriniam broliui šeimyninis gyvenimas nenusisekė Su jaunesnių brolių ryšis nutrukęs Jaunesnis brolis keblioje padėtyje Dabartinės brolienės neteko pažinti Broliui nerašo jau tris metus Brolis turi savo gyvenimo rūpesčių	13. Nutrukę ryšiai su artimaisiais
106-109 154-159 177-181 197-199 233-235	Nepriima Lietuvai primesto žydiško tikėjimo Kalėjimų direktoriai - „komunistai“, „kgbešnikai“, vagys Komunistai fašistais buvo ir dabar tokie yra Žmonės „sugenda“ per partiškumą Neprieštarauja, kad brolis įstojo į Pakso	14. Žydų ir komunistų „mėgėjas“

235-236 238-242 242-244 247-248 248-251	partiją Žydų ir komunistų „mėgėjas“ Žydai –žiauri, gudri ir pavojinga tauta, nes kursto tarpusavy žmones Žydai „moka suktis gyvenime“ Žydai – taupyti mokanti tauta Žydai „užvaldė visą pasaulį“	
133-134 251-252 275-279 283-284 284-287 287-290 290-291 291-295 295-298 298-300 300-304 304-306 310-312 396-399	Jaučiasi laimingas, nes daug pamatė, išgyveno „Pinigai valdo viską“ Grigaravičius – nusikaltėlis Nesiryžta spręsti apie gyvenimo teisingumą Šiais laikais žmogus laisvesnis pasirinkti mokslo sritį Dabar žmonės labiau vertina savo darbą Neteko matyti dabartinio gyvenimo Moka „nuspėti“ ateitį Kalėjimo bibliotekoj neliko neskaitytų knygų Tik perskaitytos knygos leido pažinti laisvę Televizijos šou programos nebedomina Susidomėjimo gyvenimu nebeliko Nestebina nei apgavystės, nei nuoširdumas „Teisybė akį bado“	15. Pasaulio pažinimas – per sieną
49-50 73-75 109-111 116-117 117-120 170-172 162-164 166-167 254-256 256-259 316-319 324-327 327-328 406-409 428-432 434-436	Elgiasi pagal situaciją Naujas nusikaltimas padarytas besiginant Dievas reikalingas tik tiems, kam sunku Savo „sulaužytame“ gyvenime nieko gero nematė Gyvenime nebuvo laimingų net akimirku Vaikai „atsako“ už tėvų veiksmus Administracijai parašė grasinamąjį laišką Gąsdinimai laisvėje nesustabdys Grasina susidoroti su seniūnu Reikalau sugražinti jam bustą Tiksliai žino kada išeis į laisvę Teigia, kad padarys naują nusikaltimą Turi lenkišką pavardę Verkšlenti netinka net prieš vienuolį Gyvenimas susivienodėjo su „tūkstančiais“ žmonių Ne visi žmonės parodo, kad jiems sunku	16. Gyvenimo diktuojami įsitikinimai
306-310 319-320 369-371 390-392 392-395 395-396	Nustebins tik vienintelis dalykas – jei vyras pagimdytų Nėra prasmės skustis gyvenimu Aptartos įvairios temos Domėjimasis interviu publikavimu Pamokymas ką atsakyti dėstytojams Kiekvienas žmogus yra filosofas	17. Seno zeko filosofavimas

399-401	„Mokslo srity, visada reikia kalbėti tą, ką galvoji“	
401-405	Socialinis darbas –labai sunkus darbas	
405-406	Atvirai kalba vienas iš šimto	
409-412	Padėti reikia ir nemeluojantiems (neverkšlenantiems)	
414-416	Gavęs pagalbą žmogus sako tiesą	
416-418	Meluojantys džiaugiasi, sakantys tiesą būna dėkingi	
422-424	Ir padedant galima sužlugdyti žmogaus gyvenimą	
436-437	Palinkėjimas – suprasti žmones	
437-439	Domėjimasis tyrėjos šeimyninę padėtim	
440	Netikėta pabaiga	
328-329	Nebijo, bet ir nenori daryti nusikaltimą	18. Nepažaboti norai
329	„Noriu ramybės“	
348-349	Apmaudų dėl prižadėto televizoriaus	
364-366	Nori laisvėje gyventi, dirbti ir užsidirbti	
366-367	Yra noras rasti „antrą pusę“	
367-369	Atvirai „deklaruoja“ lytinius sugebėjimus	
424-426	Būtų „geras“ socialinis darbuotojas	

Konceptas	Kategorija
1. Tėvai paprasti, eiliniai žmonės 2. Vaikystę lydi sunkumai 3. „Sėkminga“ vagies karjera	1. Vagies karjera nuo vaikystės
4. Svarbu turėti žmoniškas vertybes 5. Tiesmukiškas, bet teisingas žmogus	2. Žmoniškų savybių jam svarba
6. Seni „geri“ sovietiniai laikai 8. Valdžia: neteisinga, netobula, savanaudė 11. „Pasikeitęs“ kalėjimas 14. Žydų ir komunistų „mėgėjas“	3. Jo pasipiktinimas „Komunistinės“ valdžios viešpatavimu
7. Sunkūs ilgo „sroko“ metai 10. Negailestingi nelaisvo gyvenimo vingiai 15. Pasaulio pažinimas – per sieną	4. „Aš čia (kalėjime) pripratęs...“
9. Laisvėje vietos nėra 13. Nutrukę ryšiai su artimaisiais	5. Laisvėje vietos nėra
12. „Aš turiu rankas“ 16. Gyvenimo diktuojami įsitikinimai 17. Seno zeko filosofavimas 18. Nepažaboti norai	6. „Pasikaustęs“ zekas

Konceptas	Kategorija
1. Vėjavaikio klajojimai 2. „Standartinės“ šeimos gyvenimas ir auklėjimas 5. Draugė: bendri išgyvenimai	1. Vėjavaikis iš „standartinės“ šeimos
3. „Paprastas vaikas esu“ 4. Svarbi draugų vieta jo gyvenime 16. Kalėjimas - asmeninė patirtis 6. Sulaikymas - skaudūs prisiminimai 7. „Prisiūta“ byla	2. „Paprastas vaikas“ su kriminaline patirtim
8. Bendravimas kaip siūlas, rišantis su laisvę 9. Brandūs gyvenimo pasvarstymai 12. Pozityvios ateities vizijos	3. „Reikia nenuolti nuo laisvės“
10. „Geri“ kalėjimai (Lietuva ↔ Prancūzija) 11. „Blogi“ kalėjimai (Ukraina ↔ Lietuva ↔ Prancūzija) 17. Kalėdos „Nemylimi“ – knyga apie posovietinį kalėjimą	4. „Geri-blogi“ kalėjimai – paliginamasis požiūris
13. Kalėjimo ir kolonijos esminiai skirtumai 14. Egzistavimo kalėjime esmė – „poniatkių“ (kalėjimo taisyklių) žinojimas 15. „Subtilūs“ gyvenimo kalėjime ypatumai	5. Subtilūs kalėjimo ypatumai: kalėjimo taisyklių žinojimo būtinybė